

SWPS
Uniwersytet
Humanistycznospołeczny

Państwo w świadomości społecznej: postawy, oceny, preferencje

RADOSŁAW MARKOWSKI, PIOTR ZAGÓRSKI

CENTRUM STUDIÓW NAD DEMOKRACJĄ
UNIwersytet SWPS

WARSZAWA 2021

SPIS TREŚCI

I.	Wstęp	str. 2
II.	Zamysł projektu oraz pytania badawcze	str. 3
III.	Ogólne, najważniejsze wyniki	str. 5
IV.	Stosunek do państwa a czynniki społeczno-demograficzne	str.14
V.	Stosunek do państwa a czynniki polityczne	str. 27
VI.	Partyjne okulary: stosunek do państwa czy stosunek do państwa PiS?	str. 53
VII.	Podsumowanie	str. 67
	Bibliografia	str. 71
	Aneks A.	str. 73

I. Wstęp

Państwo to instytucja towarzysząca ludzkości przez większość jej spisanej historii. Przybierało różnorakie formy, poziom instytucjonalizacji, pełniło różne funkcje, bywało wysoko cenione i pogardzane, tworzyło cywilizacje, ale równie często przyczyniało się do ich niszczenia i ludzkiej nędzy. Z wielu współczesnych jej aspektów należy podkreślić te uniwersalne: kreowanie stabilności, przewidywalności i ładu społecznego z jednej strony, oraz korzystanie z legitymizowanej przemocy względem swych obywateli, z drugiej, a także kreowanie wizji ładu polityczno-gospodarczego i konkretnych polityk sektorowych czy wręcz wielkich reform państwa dobrobytu (Hausermann 2010).

Nauki społeczne, politologia w szczególności, zajmuje się problematyką państwa na wiele sposobów. Na przestrzeni ostatnich stu lat, państwo bywało na piedestale, i odwrotnie – uważano je za zbędną, kosztowną, kreującą patologie różnego rodzaju, a zwłaszcza krepującą rozwój gospodarczy. Wiele uwagi poświęcano też relacji kapitalizmu z demokracją, co inaczej ujęte sprowadza się do relacji demokratycznego państwa z gospodarką rynkową (Iversen 2005; Streeck 2010). Na rynek i demokrację można też patrzeć jak na dwa typy ładu polityczno-gospodarczego (Przeworski 1991). Demokratyczna procedura miała niwelować immanentne skutki uboczne działania czystego rynku w postaci tworzenia nierówności społecznych. W XX wieku, do początku lat 1980-tych, owa demokratyczna redystrybucja zasobów działała różnie w poszczególnych krajach, ale można było bronić tezy, iż demokratyczna polityka kontroluje kapitał, rynek i jego skutki. Ostatnie dziesięciolecia to jednak rozwój sfinansjalizowanego kapitalizmu, któremu udało się wyeliminować związki zawodowe i ogólnie mechanizmy reprezentacji świata pracy (Piketty 2015). Towarzyszyła temu niezwykle skuteczna propagandę prorynkowa, a zarazem niesłuchanie krytyczna wobec państwa jako instytucji.

Ostatnio wahadło wychyliło się w drugą stronę, zwłaszcza jeśli chodzi o refleksję naukową i ekspercką. Państwo zaczęło być ponownie nie tylko "modne", lecz także bardziej cenione jako odpowiedzialny, a co ważniejsze innowacyjny aktor życia społecznego i gospodarczego (Mazzucato 2021).

II. Zamysł projektu oraz pytania badawcze

W Polsce poszczególne dyscypliny nauk społecznych zajmują się państwem. Dominuje refleksja ekonomistów, brakuje pogłębionych analiz socjologicznych i psychologicznych. Nasze badanie jest tylko wstępnym, można rzec pilotażową próbą odtworzenia stanu świadomości społecznej Polaków na temat państwa, jego roli, możliwości, legitymizacji wybranych działań, także tych - z pogranicza prawa - o inwigilacyjnym charakterze.

Stawiamy sobie dwa główne pytania badawcze, a także wiele szczegółowych. Te główne to: po pierwsze, czy poznawczy i afektywny stosunek do państwa, a także dyspozycje do zachowań politycznych odnoszących się do państwa jest wśród Polaków determinowany głównie czynnikami społeczno-demograficznymi (wiekiem, wykształceniem, etc.) czy też – czynnikami politycznymi (afiliacją partyjną, partycypacją polityczną, etc.). Po drugie, analizujemy, czy i w jakim stopniu, determinanty stosunku do państwa są uniwersalne, tj. czy podobne czynniki determinują ten stosunek w spójny sposób czy też widoczne są różne wzorce owych determinant w zależności od konkretnego aspektu państwa. W szczególności zaś interesujemy się czy Polaków opinie o polityce gospodarczej państwa są powiązane z ich opiniami o kontrolno-inwigilacyjnych działaniach podejmowanych przez państwo.

Pytań szczegółowych mamy wiele, nie będziemy ich wymieniać w tym miejscu wszystkich. Wskażemy jedynie pewne obszary naszych dociekań. I tak, interesuje nas jak stosunek Polaków do demokracji wpływa na ich postawy wobec państwa. Analizujemy jak ogólna wizja wagi przypisywanej z jednej strony rynkowi, a z drugiej państwu współwystępuje z opowiadaniem się za jedną z tych instytucji w regulacji konkretnych dziedzin naszego życia: telekomunikacji, służby zdrowia, oświaty czy systemu emerytalnego. Kontekstualizujemy nasze dociekania poprzez analizę związków postrzegania polityki i aksjologii politycznej z postawami i preferencjami wobec państwa.

Samo badanie przeprowadzono 21-25 maja 2021 roku, na ogólnopolskiej próbie (N=1212) dorosłych internautów. Zrealizowane zostało przez sopocką firmę PBS, a samo badanie zostało sfinansowane ze środków Uniwersytetu SWPS (grant "Inspiracje") pt. *Przemiany świadomości i protesty Polaków w trakcie pandemii: demokratyczne wartości w dobie restrykcji*. Problematyka państwa była jednym z kilku tematów badania.

Próba była a priori zawyżana w kategoriach słabo reprezentowanych w badaniach paneli internetowych, a więc ludzi starszych i o podstawowym wykształceniu. Próba była także *a posteriori* ważona stratyfikacyjnie. Podsumowując, próba jest zbliżona do reprezentatywnej dla dorosłej ludności Polski¹, z niejaką niedoreprezentatywnością w grupie najstarszych i osób z wykształceniem podstawowym.

Na następnych stronach Raportu przedstawimy kolejno:

w części III – najważniejsze proste wyniki w podziale na zmienne społeczno-demograficzne; w podziale na kwestie kontekstowe i dotyczące bezpośrednio państwa następnie – w części [A] – zależności pomiędzy różnymi czynnikami opisującymi, oceniającymi oraz normatywnymi odnoszącymi się do państwa; z kolei – w części [B] – pokażemy oraz zinterpretujemy zależności wieloczynnikowe, tropiąc przyczynowość oraz "czyste" wpływy poszczególnych poddanych analizie czynników i zjawisk; w końcu, podsumowanie Raportu.

¹ Pogłębione analizy naszej próby wskazują, że jest ona nieco niedoreprezentowana wśród osób najstarszych i o wykształceniu podstawowym. Ma ona ponadto immanentną wadę wszystkich prób realizowanych online – uczestniczą w nich osoby, które są ponadnormatywnie zainteresowane sprawami publicznymi i lubią o tym rozprawiać. Patrząc na rozkład preferencji partyjnych naszych respondentów odnotowujemy identyczne poparcie poszczególnych partii jak w badaniach innych instytucji badających preferencje partyjne w maju 2021, z jednym wyjątkiem, w naszej próbie jest mniej wyborców PiS o około 5 punktów procentowych, a to dlatego właśnie, że brakuje osób najstarszych i o wykształceniu podstawowym. Większe zainteresowanie sprawami publicznymi i politycznymi niż we w pełni reprezentatywnej próbie objawia się tym, iż odnotowujemy nieco niższe odsetki odpowiedzi "nie wiem", "trudno powiedzieć".

III. Ogólne, najważniejsze wyniki

Stosunek do państwa w niniejszym Raporcie będziemy ujmować wieloaspektowo. W największym skrócie, poglądy Polaków na temat państwa mierzyć będziemy za pomocą sześciu zmiennych odzwierciedlających:

- (1) afektywny stosunek do państwa;
- (2) ogólne preferencje dotyczące rozwiązywania problemów społecznych przez państwo lub rynek;
- (3) bardziej szczegółowe opinie na temat zarządzania publicznego lub prywatnego różnych usług (edukacja, służba zdrowia, energia elektryczna, telekomunikacja, itp.);
- (4) opinie na temat współczesnej roli państwa na skali tradycja a postęp;
- (5) opinie na temat współczesnej roli państwa na skali solidarność społeczna a przedsiębiorczość;
- (6) opinie o kontrolno-inwigilacyjnych działaniach podejmowanych przez państwo.

Zanim przejdziemy do omówienia szczegółowych wyników naszych analiz, proponujemy uwagi o najbardziej ogólnych rezultatach, zaprezentowanych w Aneksie A. Omówienie to będzie utrzymywane w narracji dotyczącej tego, co Polacy sądzą o wybranych aspektach państwa oraz życia publicznego, ale tylko tych, w których odnotowujemy duże różnice oraz/lub w tych, w których Polacy znacznie się różnią wg płci, wieku, wykształcenia czy miejsca zamieszkania. Pamiętać przy tym należy o zastrzeżeniu poczynionym w przypisie numer 1 o tym, że nasza próba (jak wszystkie próby online'owe) pomimo zabiegów mających na celu zwiększenie jej reprezentatywności, jednak jest nieco niedoskonała ze względu na niezadawalający odsetek respondentów starszych i o wykształceniu podstawowym. Dlatego tak istotne jest kontrolowanie w każdej z zamieszczonych w Aneksie 1 tabel czy osoby starsze i o niższym wykształceniu ukazują podobne czy odmienne poglądy od reszty próby.

Pozostałe wyniki i zależności są do wglądu w Aneksie A oraz zostaną omówione w analizach szczegółowych [w części A] i pogłębionych [w części B].

(1) Zaczniemy od wyników najbardziej "wyrazistych":

[a] Wolność

Najpierw czynniki uchodzące za "kontekstowe" dla bezpośrednio związanych z państwem. Polacy przejawiają **silne przywiązanie do wolności jako podstawowej wartości**, jak i wielu jej praktycznych codziennych przejawów (tab. A15). Za wolnością jako główną wartością demokratyczną opowiada się niemal 2/3 Polaków (63%), a za drugą z kluczowych wartości – równością nieco ponad 1/3. Wybory dotyczące tej alternatywy nie różnią zbyt znacząco Polaków, gdy patrzymy na nie przez społeczno-demograficzne okulary, choć częstszymi orędownikami wolności są mężczyźni niż kobiety, a równości – mieszkańcy wsi i osoby z wykształceniem niższym. Podobny obraz uzyskujemy, gdy analizujemy preferencje Polaków odnośnie do organizacji społeczeństwa nastawionego na zapewniającego "porządek, nawet jeśli ograniczane są w nich swobody..." czy też, takiego w którym "prawa i swobody są respektowane, nawet jeśli prowadzi to do mniejszego porządku" (tab. A2); w tym przypadku znacznie częściej za swobodami powiadają się mieszkańcy największych miast oraz osoby z wyższym wykształceniem.

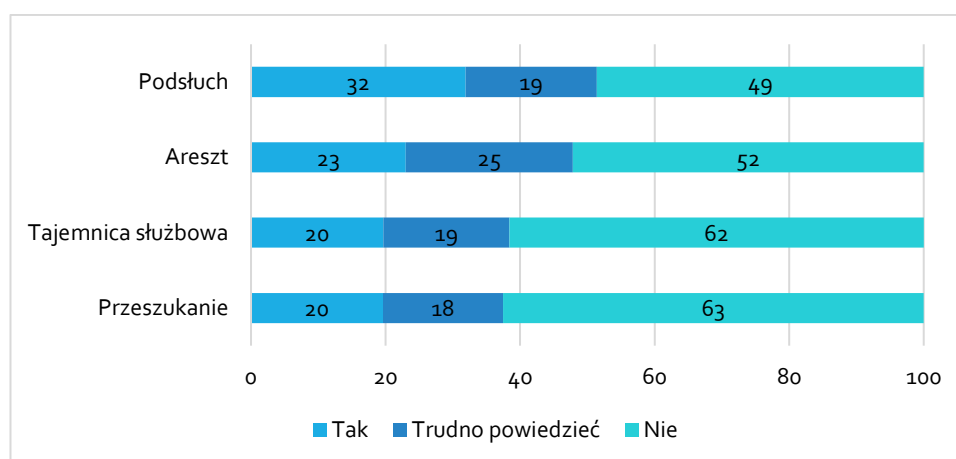
W naukach społecznych **poważnie traktujemy kontekst**. Z tego powodu nie mogliśmy pominąć specyfiki **pandemicznego okresu** i zadaliśmy pytanie o to, czy w takim czasie ważniejsza jest wolność czy bezpieczeństwo. Okazuje się, że tak skontekstualizowana wolność traci nieco ze swego uroku, gdyż nieznaczna większość (56 do 44 %) opowiada się za bezpieczeństwem, szczególnie wśród osób najstarszych (tab. A3). Zestawienie powyższych wyników przekonuje nas, że respondenci naszego badania odpowiadają na pytania odpowiedzialnie, czując drobne kontekstowe różnice brzmienia pytań. To ważne, nie zawsze tak jest w badaniach sondażowych.

Analizie poddaliśmy także stosunek Polaków do bardzo **szczegółowych kwestii** odnoszących się do wolności, **w kategoriach uprawnienia rządu do różnych form inwigilacji obywateli** w warunkach normalnych, nie dodając, iż chodzi o stan zagrożenia publicznego, o czym poniżej. Największą niezgodę na inwigilację odnotowujemy w przypadku "dostępu do prywatnych e-maili obywateli...", niemal 4/5 próby jest przeciwna, by rząd polski miał takie uprawnienia. Podobnie wysoki odsetek – niemal 3/4 – nie zgadza się na "kontrolę rozmów

telefonicznych...". Podobnie rzecz się ma, gdy pytamy o "śledzenie ludzi videokamerami...". Większość Polaków nie zgadza się też na "przymusowe szczepienia...", choć w tym przypadku odrzucenie tego pomysłu jest nieco mniej częste (60%), a identyczny odsetek odrzuca pomysł, by rząd miał "dostęp do wiedzy o obywatelach pochodzących od tzw. zawodów zaufania publicznego..." (szczegółowe brzmienie pytań oraz dokładne rozkłady odpowiedzi – patrz tabele A4-A8).

Ostatnim z wymiarów stosunku do państwa dotyczącym wolności, jakim zajmujemy się w niniejszym Raporcie są opinie o **kontrolno-inwigilacyjnych działaniach podejmowanych przez państwo, ale tym razem w sytuacji zagrożenia terrorystycznego**. Zapytaliśmy badanych czy rząd, wobec podejrzeń zamiaru ataku terrorystycznego, powinien mieć prawo: „aresztować ludzi na nieokreślony czas bez formalnego oskarżenia ich przed sądem”, „podśluchiwać rozmowy telefoniczne ludzi”, „losowo zatrzymywać i przeszukiwać ludzi na ulicach” oraz „nakazywać osobom wykonującym zawody zaufania publicznego (lekarzom, adwokatom, psychologom) do ujawniania ich wiedzy o obywatelach”. Wykres 1 przedstawia poparcie dla tych działań inwigilacyjnych państwa. Co drugi lub więcej z respondentów nie zgadza się na żadne z tych działań. Jednak prawie co trzeci zgadza się na podsłuch, co czwarty na areszt oraz co piąty na ujawnianie tajemnicy służbowej i losowe przesłuchania. Spora część badanych (od 18% do 25%) miała problem z odpowiedzią na te pytania. Odsetek wahających się wypada uznać za znaczny.

Wykres 1. Zgoda na działania inwigilacyjne rządu wobec zagrożenia terrorystycznego (%)

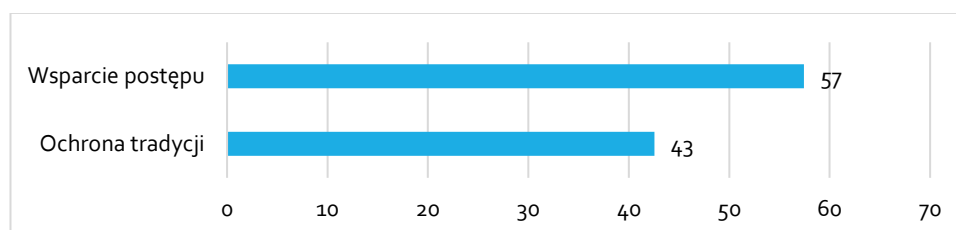
W większości z powyższych zależności to wykształcenie różni Polaków najbardziej, ci z wyższym częściej odrzucają przyzwolenie na inwigilację.

W końcu, istotnym tłem bezpośrednich rozważań o państwie jest **stosunek do polityki**. Interesowaliśmy się co badani uważają za ważniejsze w polityce, jej **skuteczność (kosztem moralności)** czy **moralność (kosztem skuteczności)**. Wyniki (tab. A14) wskazują, iż Polacy zdecydowanie częściej (około 2/3 badanych) opowiadają się za polityką "moralną" kosztem jej skuteczności, a największe międzygrupowe zróżnicowanie odnotowujemy w przypadku wykształcenia oraz wieku – im niższe i im młodszy, tym rzadsza preferencja moralności.

[b] Stosunek do państwa

Następnym wyznacznikiem stosunku do państwa jest opinia obywateli na temat jego współczesnej roli. Zapytaliśmy respondentów o to, czy bliższa jest im **wizja państwa, które „chroni i wspiera tradycyjne wartości”, czy też państwa, które „wspiera postęp społeczny i nowoczesność”**. Za pierwszą z opcji, czyli ochroną tradycji, opowiada się 43% badanych (Wykres 2). Pozostałe 57% uznaje, że ważniejszą rolą państwa jest wsparcie postępu. Tak widziana dominująca rola jest silnie wspierana przez ludzi najmłodszych, mieszkańców dużych miast oraz o wyższym wykształceniu (tab. A16). Tyleż oczekiwane, bo zgodne z wieloma innymi badaniami, co logiczne zróżnicowanie.

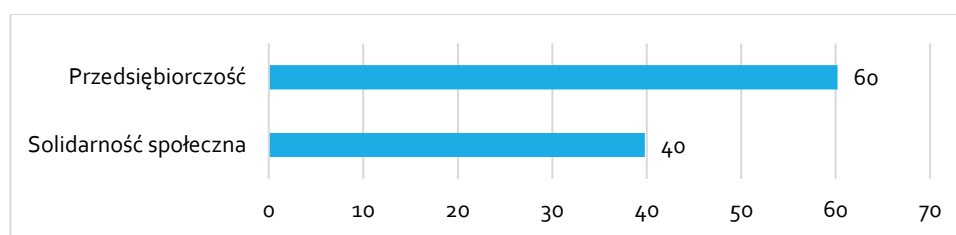
Wykres 2. Tradycja a postęp - współczesna rola państwa (%)

W drugim pytaniu zaprezentowaliśmy inną alternatywę na temat współczesnej roli państwa i poprosiliśmy respondentów o wybranie bliższej im wizji państwa z **dwóch opcji: państwa, które „które tworzy podstawy do solidarności społecznej” lub takiego, które „stwarza korzystne warunki dla przedsiębiorczości ludzi”**.

Preferencje Polaków w tym przypadku są bardziej klarowne niż w poprzednim – wyrazista większość wspiera wizję państwa jako stwarzającego korzystne warunki dla przedsiębiorczości (60%). Pozostali (40%) opowiadają się za tym, by państwo przede wszystkim tworzyło podstawy solidarności społecznej (wykres 3). Znacznie częściej niż średnio opowiadają się za dominacją przedsiębiorczości ludzie o wykształceniu wyższym (71%), a za solidarnością społeczną z niższym (61%, tab. A17).

Wykres 3. Solidarność społeczna a przedsiębiorczość - współczesna rola państwa (%)

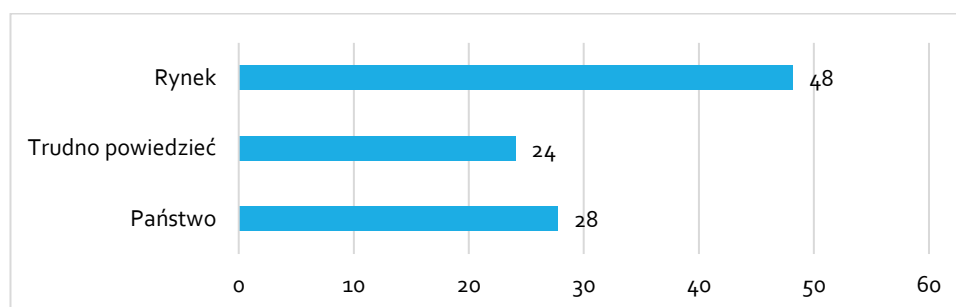
W przypadku obydwu w/w alternatyw większość opowiadająca się za postępem i przedsiębiorczością jest na tyle znaczna, że możemy odpowiedzialnie² bronić tezy o dominacji tych dwóch wizji roli państwa wśród Polaków

Nie mniej istotne było poznanie preferencji Polaków odnośnie do alternatywy: **"rządy silnej władzy wykonawczej"** vs. **"większa rola ciał przedstawicielskich**, np. lokalnych, samorządów". Na 11 stopniowej skali zdecydowana większość, 2/3 (lub 3/4 spośród tych, którzy udzielają odpowiedzi merytorycznych) Polaków ulokowała swe preferencje wspierając ciała przedstawicielskie i samorządowe. Jest to preferencja widoczna zwłaszcza wśród ludzi z wyższym lub przynajmniej średnim wykształceniem, zamieszkujących duże miasta osób w wieku średnim i starszych (tab. A23).

I jedna z najważniejszych alternatyw – czy to **rynek czy państwo "powinno rozwiązywać problemy społeczne"**? Pierwsze, wstępne pytanie było sformułowane ogólnie, bez uszczegółowienia jakiej dziedziny ma to dotyczyć (wykres 4).

² Chodzi nam tu o niedoskonałość próby, o której pisaliśmy na poprzednich stronach. Mówiąc obrazowo, gdyby różnice w punktach procentowych nie były wyrażone w znacznych dwucyfrowych wielkościach, a wynosiły w granicach 3-5 punktów procentowych, należałoby powstrzymać się od stawiania tezy o dominacji jednych z tych wizji wśród ogółu Polaków.

Wykres 4. Rozwiązywanie problemów społecznych przez państwo lub rynek (%)

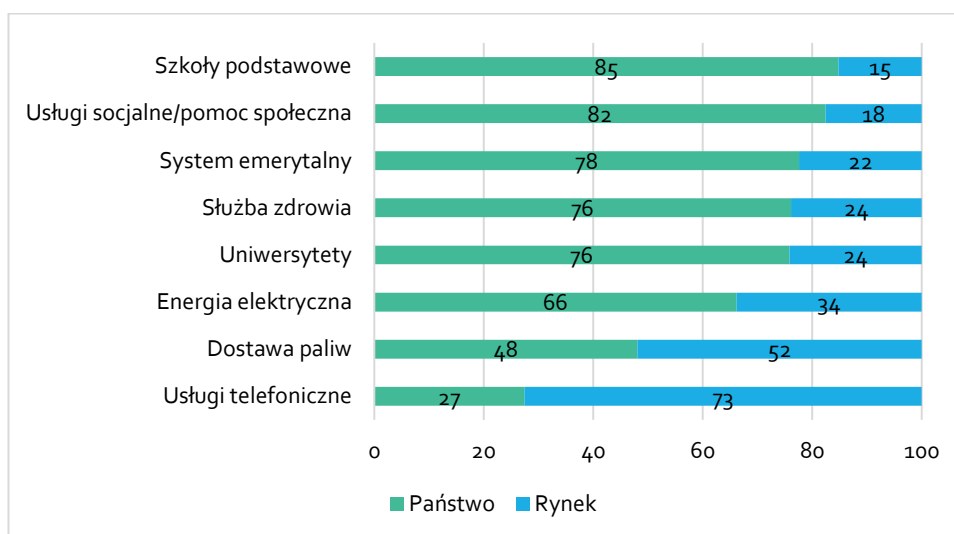

Celem uproszczenia, 11-stopniową skalę (od 0 „państwo” do 10 „rynek”) zamieniamy tutaj na trzy kategorie: „państwo” (od 0 do 4), „trudno powiedzieć” (5 oraz „trudno powiedzieć”), oraz „rynek” (od 6 do 10). Wyniki pozwalają stwierdzić, że znacznie większy odsetek Polaków, niemal połowa (48%) wskazuje na rynek, a 28% na państwo, 12% udziela odpowiedzi "trudno powiedzieć" i tyleż samo ma ambiwalentny pogląd w tej sprawie. Najczęściej nie wiedzą jak do powyższego dylematu się ustosunkować (udzielają odpowiedzi "trudno powiedzieć") ludzie o niskim wykształceniu oraz najmłodszy. Także kobiety mają częściej problem z powyższą alternatywą niż mężczyźni (tab. A24). Różnice społeczno-demograficzne słabo różnicują stosunek do tych dwóch opcji, choć osoby starsze częściej ufają państwu.

Chcąc poznać bardziej szczegółowe aspekty naszego stosunku do państwa i do rynku, zapytaliśmy więc **czy rynek, czy państwo powinno głównie zarządzać kilkoma dziedzinami naszego życia publicznego** (szkoły, uniwersytety, służba zdrowia, energia elektryczna, pomoc społeczna, usługi telefoniczne, dostawa paliw, system emerytalny). Wyniki prezentujemy w tabelach A25 do A32, a są one dość logiczne i zgodne z rzeczywistymi rozwiązaniami dominującymi w naszym kręgu kulturowym. I tak, oświata i uniwersytety, a także służba zdrowia i pomoc społeczna są przypisywane głównie jako przynależność i odpowiedzialność państwa, a pozostałe dziedziny – choć w różnym stopniu – do rynku.

A konkretnie: zdecydowana większość respondentów uważa (wykres 5), że to głównie państwo powinno zarządzać następującymi usługami: szkołami podstawowymi (85%), pomocą społeczną (82%), systemem emerytalnym (78%), służbą zdrowia (76%), uniwersytetami (76%) oraz energią elektryczną (66%). Jeśli zaś idzie o dostawę paliw oraz usługi telefoniczne, większość jest zdania, że to głównie podmioty prywatne powinny zarządzać tymi dziedzinami (odpowiednio, jedynie 48% i 27% jest zdania, że to rola państwa).

Wykres 5. Zarządzanie państwowe lub prywatne (%)

Rok 2021 to okres znacznej polaryzacji politycznej w Polsce, a także panoszącego się klientelizmu i nepotyzmu. Niemal codziennie dowiadujemy się o prywatyzowaniu dobra publicznego. Dlatego zadaliśmy dość oczywiste pytanie, takie które zadają sobie nie tylko specjaliści i naukowcy, ale też przeciętni obywatele, **czy obecna władza "działa na rzecz wybranych grup i 'swoich ludzi' czy też jej działania nakierowane są na dobro wspólne – wszystkich obywateli"**. 1/4 Polaków nie potrafi udzielić na to pytanie odpowiedzi, zwłaszcza osoby o najniższym wykształceniu, mieszkańcy wsi i najmłodszy. Spośród pozostałych niemal czterokrotnie więcej postrzega "obecną władzę" jako działającą na rzecz wybranych grup i 'swoich' (61%) niż na rzecz dobra wspólnego (16%). Ludzie starsi postrzegają nieco częściej, iż władza działa na rzecz ogółu obywateli, ale i wśród nich zdecydowanie dominuje opinia, że działa na rzecz "swoich" (tab. A33).

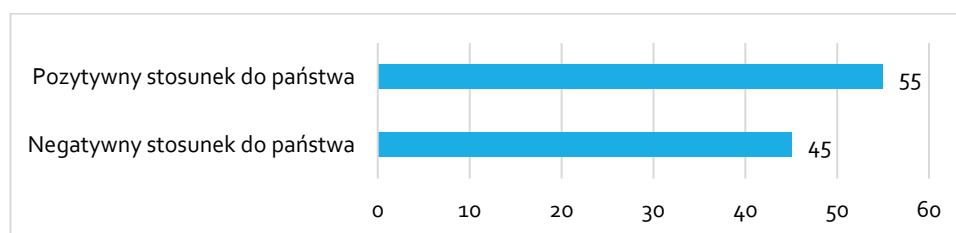
Kwestia **subiektywnego poczucie wpływu na sprawy państwa, regionu i środowiska lokalnego** to ujmowane subiektywnie, ale bardzo istotne zagadnienie oceny państwa (tab. A34-A36). Badani mieli możliwość odpowiedzi na czterostopniowej skali od "znaczący" po "żaden". Aż 42% ogółu Polaków twierdzi, że na decyzje polityczne dotyczące państwa nie mają "żadnego" wpływu, a kolejne 39%, że "niewielki", zaledwie 10%, że "znaczący". I znów Polacy różnią się w tej sprawie dość istotnie. Stosunkowo rzadko mają poczucia takiego wpływu ludzie z wyższym wykształceniem, mieszkańcy wielkich miast i osoby najstarsze. Znacznie wyższy (niż średnia w próbie) subiektywny wpływ deklarują osoby z wykształceniem niższym i mieszkańcy wsi. W odniesieniu do regionu i środowiska lokalnego

odnotowujemy nieco niższe odsetki deklaracji całkowitego braku wpływu, a różnice międzygrupowe nie są tu tak znaczne jak w przypadku oceny wpływu na państwo.

Nie mniej istotna jest ocena stopnia poinformowania o sprawach państwa, regionu i środowiska lokalnego (tab. A37-A39). Podobnie jak w powyższym przypadku obywatele deklarują najwyższe odsetki niedoinformowania o państwie; nieco lepiej czują się poinformowani w sprawie regionu i środowiska lokalnego (szczegóły w w/w tabelach).

W końcu, kwestia **afektywnego stosunku do państwa**. By go zmierzyć, zapytaliśmy respondentów o następujące uczucia do państwa: niechęć, lęk (obawę, poczucie zagrożenia), spokój (zaufanie, poczucie bezpieczeństwa), szacunek (poważanie, uznanie) oraz sympatię. Tych badanych, którzy stwierdzili, że „zdecydowanie” lub „raczej” odczuwają na myśl o państwie spokój, szacunek lub sympatię (co najmniej jedno z tych uczuć) zaliczyliśmy do osób o pozytywnym odczuciu do państwa. Tych zaś, którzy wyrazili niechęć lub lęk wobec państwa (co najmniej jedno) przypisaliśmy do osób o negatywnych uczuciach.³ W tym ujęciu, większość respondentów (55%) przejawia pozytywne uczucia, a pozostałe 45% to osoby czujące niechęć lub lęk wobec państwa (wykres 6).

Wykres 6. Afektywny stosunek do państwa (%)

Ocena uzyskanego w tej sprawie wyniku, to klasyczny dylemat szklanki na wpół pełnej lub puste. Czy mamy się cieszyć, że większość (55%) ma do państwa pozytywny stosunek czy poważnie martwić, że aż 45% ma stosunek negatywny. Skłaniamy się w tym przypadku do tego, by uznać jednak, że **"mniejsza połowa"** – owe 45% odczuwające niechęć/lęk wobec

³ W celu uproszczenia interpretacji, w tym ujęciu, osoby o ambiwalentnym stosunku do państwa zostały pominięte.

państwa jest odsetkiem bardzo wysokim i wymownym, świadczącym, że państwo polskie nie przekonuje Polaków jako instytucja stanowiąca ważny dla nich punkt odniesienia.

Częściowe podsumowanie

Dla Polaków wolność jest ważniejsza niż równość, zarówno deklaratywnie ta ogólna, jak i liczne jej szczegółowe przejawy. To jeden z podstawowych wyników kontekstualnych, o którym należy pamiętać, gdy będziemy kolejno zapoznawać się z kolejnymi rezultatami Raportu. Jednocześnie, a zapewne z tego też względu widzimy znacznie silniejsze poparcie dla rynku jako podstawowego instytucjonalnego mechanizmu rozwiązywania problemów społecznych, a nie dla państwa. Z drugiej strony, ponad trzy czwarte ankietowanych wybiera zarządzanie publiczne (ponad prywatne) takimi usługami jak szkoły podstawowe i uniwersytety, pomoc społeczna, system emerytalny oraz służba zdrowia.

Badani w swej masie nie akceptują zagrożenia wolności osobistych, gdy analizujemy ich stosunek do możliwości inwigilacji przez państwo. Warto podkreślić, iż owo odrzucenie inwigilacji nie jest "ślepe", gdy zmieniamy kontekst i pytamy o inwigilacyjne działania państwa ograniczające swobody obywatelskie w sytuacji domniemanego ataku terrorystycznego, przyzwolenie na takie działania jest nieco większe. W końcu, Polacy opowiadają się za dwoma funkcjami państwa – logicznie współgrającymi z wolnością – a mianowicie z częstszym wsparciem postępu społecznego i nowoczesności niż tradycyjnych wartości oraz popieraniem przedsiębiorczości kosztem solidarności społecznej. W wielu wynikach, ich konkretnych rozkładach dostrzegamy jednocześnie, iż Polacy nie tylko częściej opowiadają się za wolnością, ale też intensywniej – wybierają odpowiedzi bardziej radykalne.

Wstępne wyniki ukazują jednocześnie, iż Polacy nie są społecznym monolitem. Młodzi i wyżej wykształceni częściej niż pozostali opowiadają się za wolnością, postępem, przedsiębiorczością oraz pozostałymi, bardziej szczegółowymi ich korelatami omówionymi powyżej.

IV. Stosunek do państwa a czynniki społeczno-demograficzne

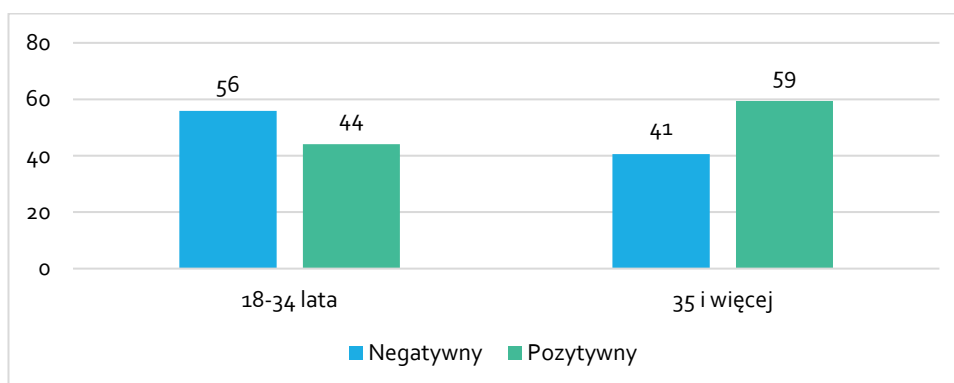
W tej części proponujemy pierwsze systematyczne przybliżenie do odpowiedzi na pytanie jak poszczególne kategorie społeczno-demograficzne zapatrują się na istotne aspekty funkcjonowania państwa, jakie mają względem państwa preferencje? Czym różni się wizja państwa w oczach młodych obywateli w porównaniu do tych starszych? Czy inaczej widzą państwo i jego współczesną rolę kobiety i mężczyźni oraz osoby lepiej i gorzej wykształcone? Czy istnieją istotne różnice pomiędzy mieszkańcami wsi i miast? Na te pytania spróbujemy odpowiedzieć poniżej.

Państwo a wiek

Na początek zajmiemy się różnicami w stosunku do państwa według wieku. W tym celu podzieliliśmy respondentów na dwie grupy wiekowe – młodych i „resztę”. Przez młodych rozumiemy tu osoby do 35 roku życia (30% próby), które skonfrontowane są ze starszymi – powyżej 35 roku życia (70%). Wśród tych pierwszych wszyscy przeszli przez proces socjalizacji już w systemie demokratycznym – po 1989 roku. Wśród tych drugich najwięcej jest osób w wieku produkcyjnym, a niedoreprezentowane są nieco osoby w wieku powyżej 60 lat.

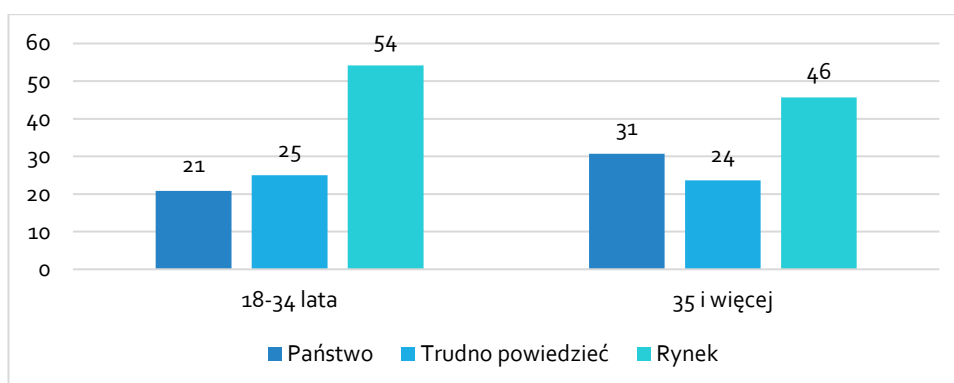
Młodzi różnią się znacząco (statystycznie istotnie) w większości kwestii/opinii odnoszących się do państwa; w jednych bardziej w innych mniej. Ogólnie rzecz biorąc **młodzi respondenci są bardziej za liberalnym modelem państwa (rynkem, samowystarczalnością, przeciwni paternalizmowi, redystrybucji itp.), a jednocześnie samo pojęcie państwa kojarzy im się gorzej niż starszym – mniej mu ufają, czują doń mniejszą sympatię, darzą go mniejszym uznaniem**. We wszystkich pięciu wymiarach bardzo znaczące różnice występują między starymi a młodymi; młodzi czują znacznie większą niechęć, lęk, mniejsze zaufanie, mniejszy szacunek i mniejszą sympatię do państwa niż starsi Polacy. Wykres 7 odzwierciedla tę przewagę negatywnych odczuć wobec państwa wśród młodych (56% w porównaniu do 41% wśród „starszych”).

Wykres 7. Afektywny stosunek do państwa według wieku (%)

Badaliśmy stosunek respondentów do rozwiązywania ważnych problemów społecznych, w ujęciu takim czy powinno to być w gestii państwa czy rynku i w jakim stopniu. Ogólne wyniki wskazują jednoznacznie, choć różnice nie są statystycznie bardzo istotne, że **młodzi Polacy opowiadają się znacznie częściej za tym by rynek się nimi zajmował**. Opieka socjalna jako obowiązek państwa vs. obowiązek każdego obywatela to kluczowy dylemat współczesnych rozważań nad rolą państwa. W tym przypadku młodzi wyraźnie częściej niż starsi opowiadają się za indywidualną odpowiedzialnością za swój socjalny los. Wykres 8 wskazuje na tę właśnie bardziej prorynkową postawę młodych (54% uważa, że to rynek powinien odpowiadać za rozwiązywanie problemów społecznych).

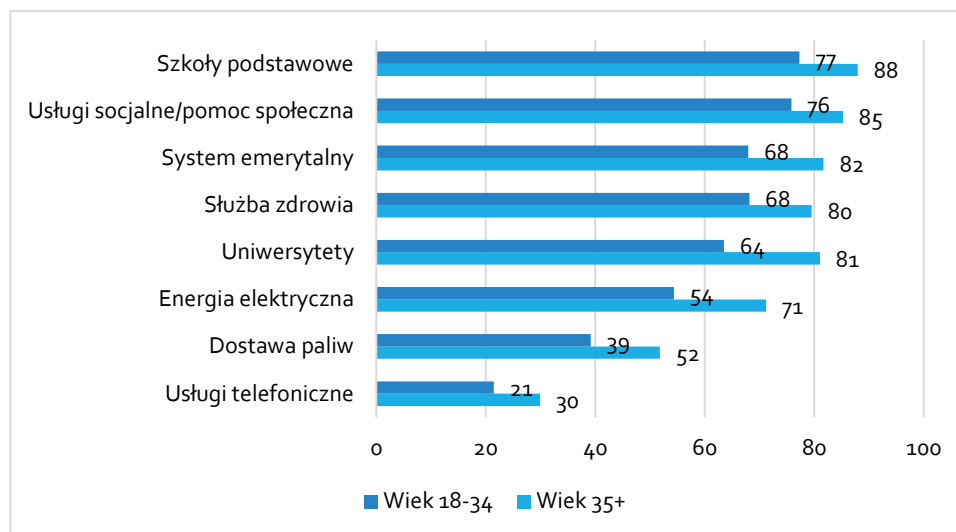
Wykres 8. Rozwiązywanie problemów społecznych przez państwo lub rynek wg. wieku (%)

Wśród młodych – podobnie jak wśród starszych - przeważa opinia, że usługi takie jak edukacja, ochrona zdrowia, pomoc socjalna, czy emerytury powinny być w gestii państwa

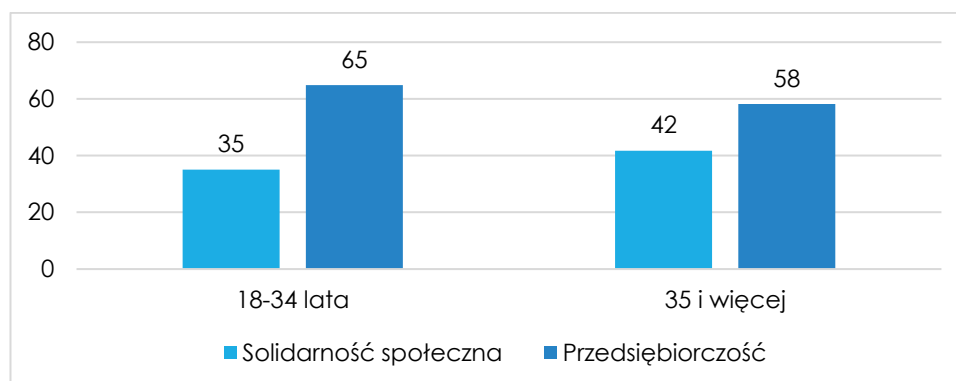
(wykres 9). Podobnie do reszty badanych, również młodzi uważają, że rynek lepiej poradzi sobie z dostawą paliw i usługami telefonicznymi. Jednak po raz kolejny widać również różnice na tle wieku – młodzi są o około 10-15 punktów procentowych bardziej przekonani co do wyższości zarządzania wszystkimi usługami przez podmioty prywatne.

Wykres 9. Odsetek preferujących zarządzanie publiczne następujących usług wg. wieku (%)

Co ciekawe nie ma znaczących różnic pomiędzy młodymi a starszymi badanymi, jeśli chodzi o pojmowanie współczesnej roli państwa przy wyborze między chronieniem tradycji, a wspieraniem postępu – około 40% w obu grupach wiekowych wybiera państwo wspierające tradycyjne wartości. Natomiast istnieje nieznaczna różnica, jeśli chodzi o wybór między państwem wspierającym z jednej strony solidarność społeczną, a z drugiej przedsiębiorczość. **Wśród młodych więcej jest osób wybierających wizję państwa stwarza korzystne warunki dla przedsiębiorczości (65%, w porównaniu do 58% wśród osób starszych, wykres 10).**

Wykres 10. Solidarność społeczna a przedsiębiorczość - współczesna rola państwa wg. wieku (%)

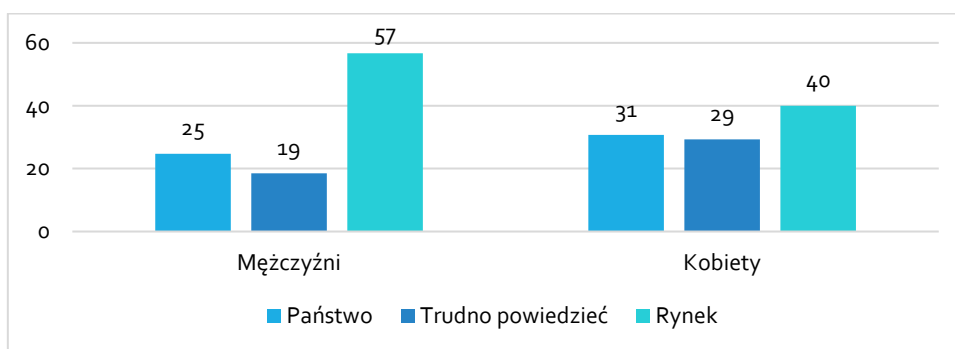

Jeśli chodzi o akceptację działań kontrolno-inwigilacyjnych państwa w sytuacji zagrożenia terrorystycznego, nie odnotowaliśmy praktycznie żadnych różnic pomiędzy młodymi a starszymi respondentami co do aresztu bez zarzutów, losowych przeszukań czy wymuszenia ujawnienia tajemnicy służbowej. Jedyna różnica znacząca statystycznie dotyczy akceptacji **podśluchu rozmów telefonicznych, na który to młodszy respondenci rzadziej skłonni są się zgodzić** (25%, w porównaniu do 35% wśród „starszych”).

Państwo a płeć

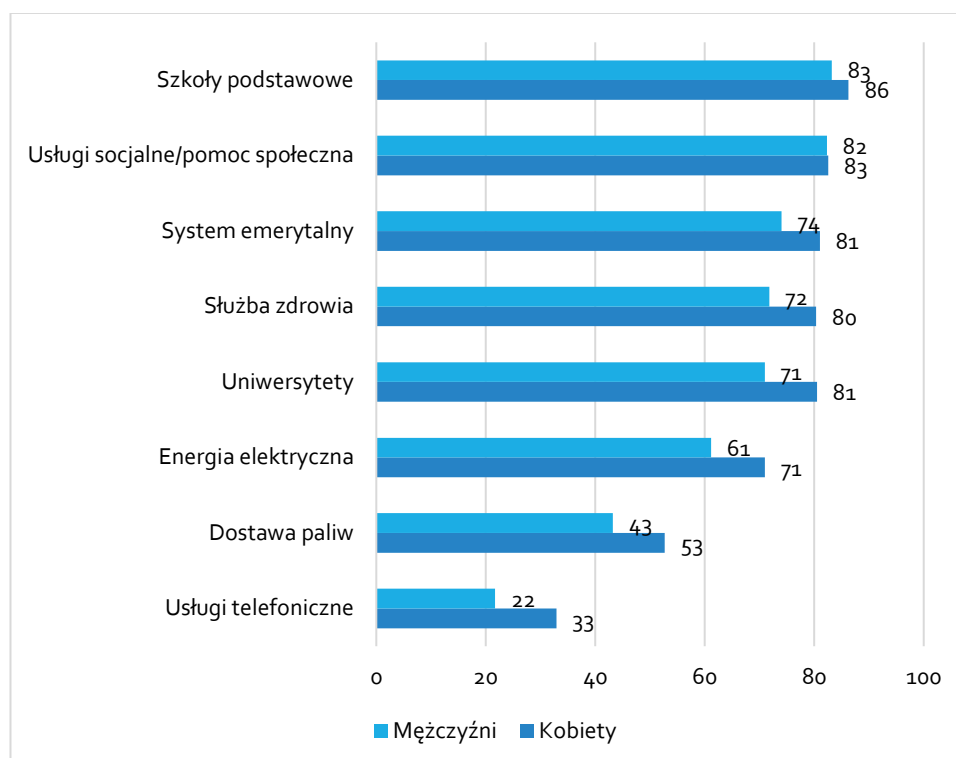
Mężczyźni oraz kobiety mają pozytywne odczucia co do państwa w takiej samej proporcji (55% wobec pozostałych 45% mających negatywny stosunek do państwa). Co innego, jeśli chodzi o dylemat czy rozwiązywanie problemów społecznych powinno być domeną państwa, czy też rynku. **Mężczyźni zdecydowanie częściej preferują rynek (57% w porównaniu do 40% wśród kobiet**, wykres 11). Kobiety częściej mają zdanie podzielone lub też wspierają państwo w tym aspekcie.

Wykres 11. Rozwiązywanie problemów społecznych przez państwo lub rynek wg. płci (%)

Większy odsetek kobiet preferuje zarządzanie publiczne każdej z usług o jakie zapytaliśmy. Różnice pomiędzy preferencjami według płci wynoszą około 10% dla wszystkich usług poza pomocą społeczną oraz szkołami podstawowymi, gdzie rozbieżność staje się nieistotna (wykres 12).

Wykres 12. Odsetek preferujących zarządzanie publiczne następujących usług wg. płci (%)

Tak jak w przypadku wieku, tym razem także nie notujemy znaczących różnic pomiędzy mężczyznami a kobietami przy wyborze między chronieniem tradycji a wspieraniem postępu jako ważniejszą rolę współczesnego państwa – około 40% w obu grupach wybiera

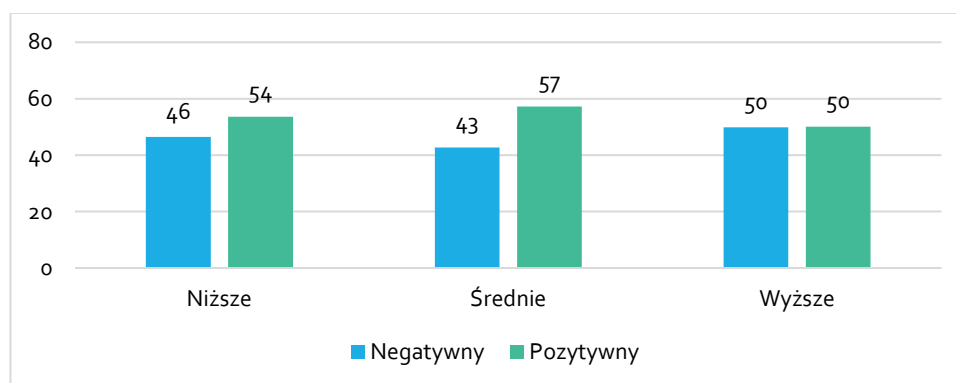
państwo wspierające tradycyjne wartości. **W nieznacznie większym stopniu to kobiety wspierają wizję państwa stwarzającego warunki do solidarności społecznej** (42% wobec 37% mężczyzn).

Nie ma również istotnych różnic pomiędzy mężczyznami a kobietami, jeśli chodzi o akceptację działań inwigilacyjnych rządu.

Państwo a wykształcenie

Wykształcenie jest obok wieku podstawowym korelatem wielu zmiennych politycznych, a więc i w przypadku stosunku do państwa spodziewamy się, że będzie różnicować poszczególne grupy społeczne. Jeśli chodzi o odczucia wobec państwa, osoby z wyższym wykształceniem dzielą się równo po połowie – u 50% przeważają uczucia negatywne, a u kolejnych 50% pozytywne (wykres 13). Wśród osób o niższym wykształceniu 54% odnosi się raczej pozytywnie do państwa. **Odsetek pozytywnie nastawionych do państwa jest największy wśród osób z wykształceniem średnim.** Różnice te jednak są dość nieznaczne.

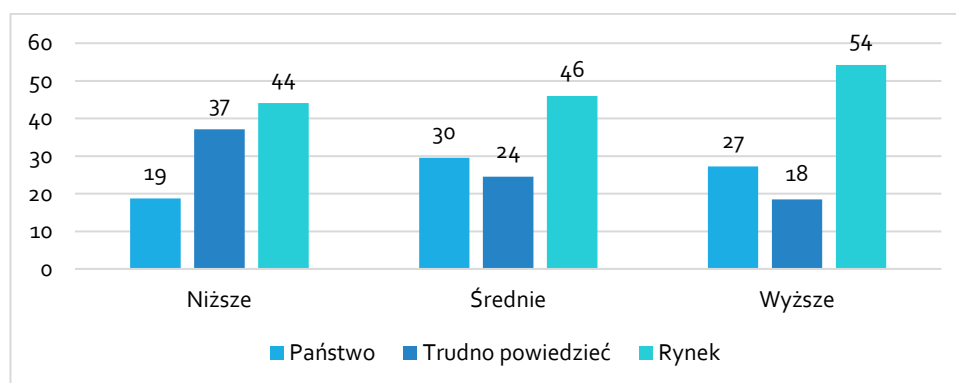
Wykres 13. Afektywny stosunek do państwa według wykształcenia (%)

Związek wykształcenia z dychotomią państwo lub rynek (przy rozwiązywaniu problemów społecznych) jest bardziej klarowny – **im wyższe wykształcenie, tym wyższe poparcie dla rynku** (niższe – 44%, średnie 46%, wyższe 54%, patrz wykres 14). Choć, z drugiej strony, **poparcie dla państwa jako głównego aktora przy rozwiązywaniu problemów społecznych jest także wyższe wśród osób z wyższym wykształceniem (27%) niż wśród tych z niskim (19%).** Jest tak między innymi dlatego, że wśród osób z niskim wykształceniem więcej niż co

trzeciej osobie trudno powiedzieć, który z poglądów jest jej bliższy. Największe poparcie dla państwa jako instytucji rozwiązującej problemy społeczne notujemy wśród osób z wykształceniem średnim (30%).

Wykres 14. Rozwiązywanie problemów społecznych przez państwo lub rynek wg. wykształcenia (%)

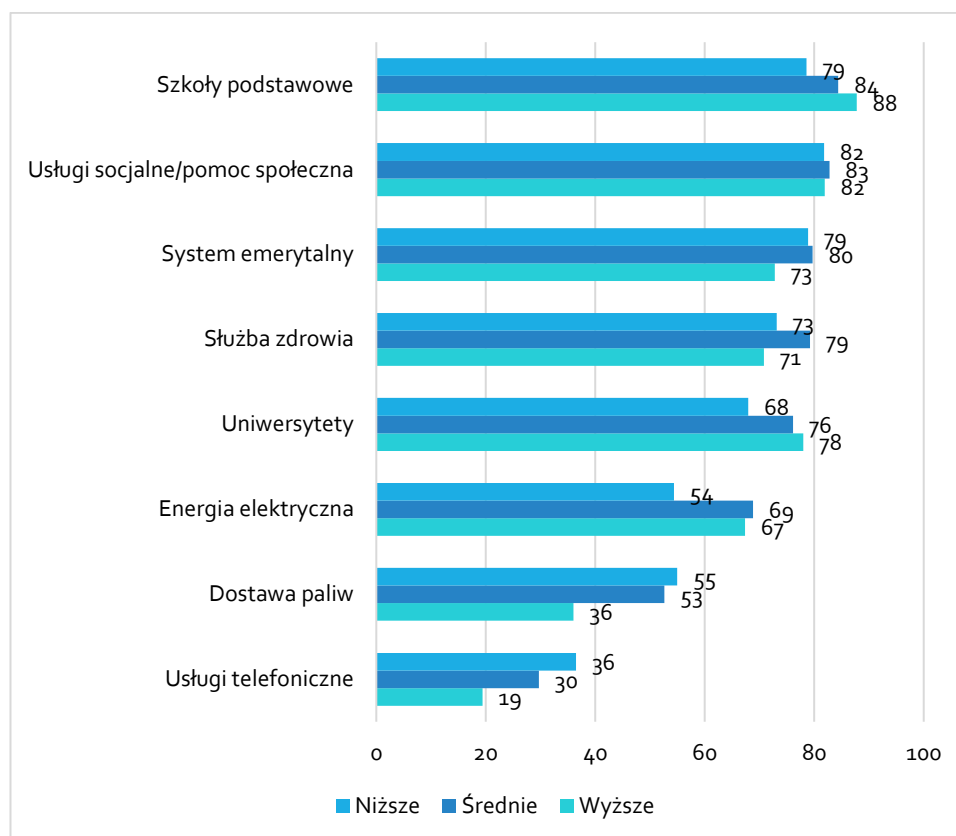

Bardziej pogłębione analizy pozwalają stwierdzić ponadto, że za rynkiem opowiadają się Polacy niezadowoleni z funkcjonowania demokracji w Polsce, a zarazem tacy, którzy uważają, że w polityce liczy się głównie moralność (a nie skuteczność), a państwo powinno wspierać raczej przedsiębiorczość niż solidarność społeczną. Ci opowiadający się za państwem są jednocześnie niechętni równym prawom homoseksualistów w przestrzeni publicznej i oczekują, że to państwo ma zapewniać "pełny zakres świadczeń społecznych" a nie zapobiegliwość jednostek, a zarazem opowiadają się zdecydowanie za państwem rządzonym "silną ręką" kosztem zdecentralizowaną samorządnością. Jednocześnie optujący za znaczną rolą państwa nie podzielają opinii większości Polaków, iż obecna władza działa na rzecz wybranych grup i "swoich ludzi", a nie na rzecz dobra ogółu.

Zestawienie preferencji co do publicznego zarządzania poszczególnymi usługami ukazuje nieco bardziej złożony obraz (wykres 15). Choć różnice nie są zbyt duże, to jednak można zaobserwować, że **im wyższe wykształcenie, tym wyższe poparcie dla publicznego zarządzania edukacją**, zarówno na poziomie podstawowym (tylko 1 na 10 respondentów z wyższym wykształceniem uważa, iż lepiej by zajęły się tym podmioty prywatne), jak i uniwersyteckim (odpowiednio, 1 na 5).

Usługi socjalne są zaliczane do domeny publicznej niezależnie od poziomu **wykształcenia**. Niewiele mniejszy odsetek wśród osób z dyplomem magistra jest za zarządzaniem przez państwo emyrturami (73% wobec 80% osób z wykształceniem średnim), służbą zdrowia (odpowiednio 71% i 79%), dostawą paliw oraz usługami telefonicznymi. Intrygujące wydaje się zdecydowanie niższe poparcie dla zarządzania energią elektryczną przez państwo wśród osób najslabiej wykształconych (54%) w porównaniu do tych ze średnim (69%) i wyższym wykształceniem (67%).

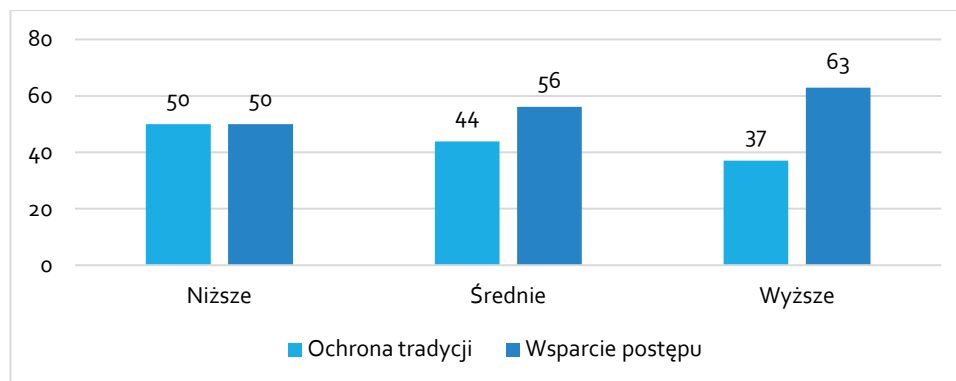
Wykres 15. Odsetek preferujących zarządzanie publiczne następujących usług wg. wykształcenia (%)

Inaczej niż w przypadku wieku, **wykształcenie** klarownie różnicuje opinie na temat **współczesnej roli państwa**, również, jeśli idzie o różnice pomiędzy wizją tradycyjną, a tą bardziej postępową. I tak, podczas gdy **osoby gorzej wykształcone dzielą się równo po połowie na „tradycjonalistów” i „postępowców”,** odsetek tych drugich rośnie wraz

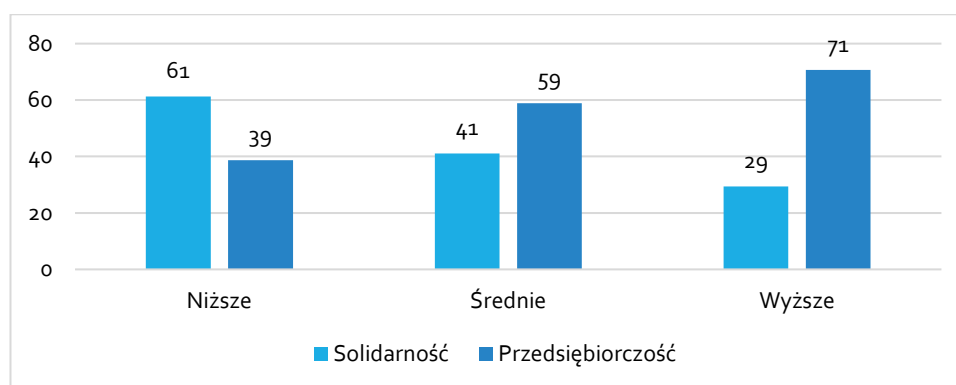
z **poziomem wykształcenia** – 56% wśród respondentów z wykształceniem średnim i 63% z wyższym (wykres 16).

Wykres 16. Tradycja a postęp - współczesna rola państwa wg. wykształcenia (%)

Podobnie dzieje się w przypadku podziału na „solidarność społeczną” i „przedsiębiorczość”. **Im niższe wykształcenie, tym większe poparcie dla wizji państwa tworzącego podstawy solidarności społecznej** - od 29% wśród osób z wyższym wykształceniem, przez 41% ze średnim, do 61% z niższym (wykres 17). Lub, patrząc odwrotnie, **poparcie dla państwa wspierającego przedsiębiorczość wśród wyżej wykształconych jest zdecydowanie wyższe** (71%), niż wśród tych średnio wykształconych (59%) i tych z niższym wykształceniem (39%).

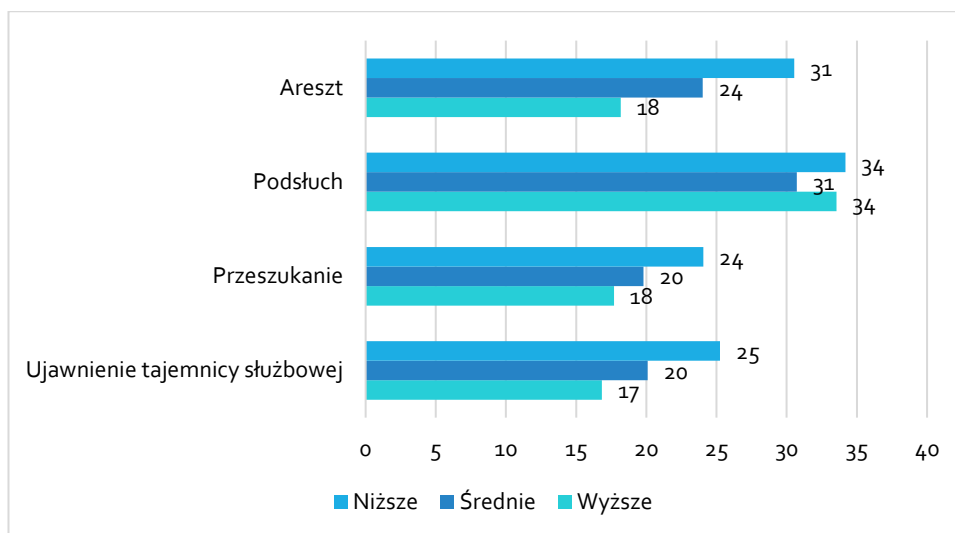
Wykres 17. Solidarność społeczna a przedsiębiorczość - współczesna rola państwa wg. wykształcenia (%)

Wreszcie, jeśli chodzi o zgodę na działania inwigilacyjne rządu, **im wyższe wykształcenie tym mniejsze poparcie dla wszystkich wymienionych poczynań, poza podsłuchem** (wykres 18). Wygląda na to, że Polacy nie lubią by ich rozmowy były kontrolowane niezależnie

od wykształcenia (pamiętać przy tym należy, iż jest no najbardziej „akceptowalna” forma inwigilacji).

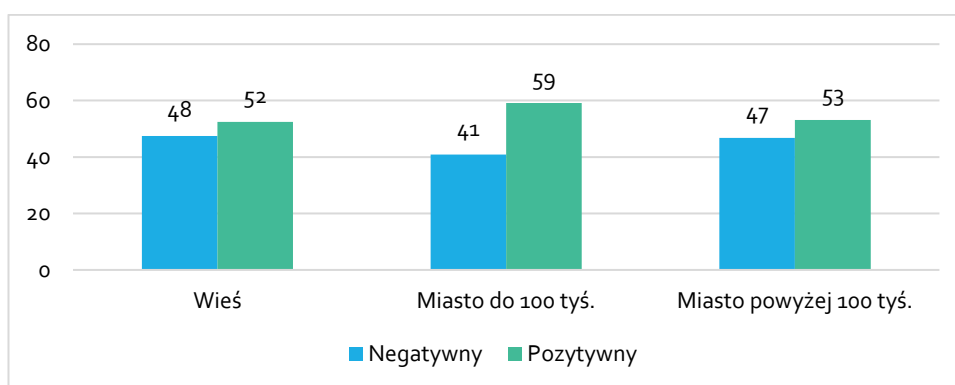
Wykres 18. Zgoda na działania inwigilacyjne rządu wobec zagrożenia terrorystycznego wg. wykształcenia (% odpowiedzi „Tak”)

Państwo a miejsce zamieszkania

Ostatnią ze zmiennych socjo-demograficznych, jaką poddajemy tutaj analizie, jest miejsce zamieszkania. **Mieszkańcy średnich i małych miast są nieznacznie bardziej skłonni do wyrażania pozytywnych odczuć do państwa** (59%, w porównaniu do 53% wśród mieszkańców dużych miast oraz 52% wśród mieszkających na wsi, wykres 19).

Wykres 19. Afektywny stosunek do państwa według miejsca zamieszkania (%)

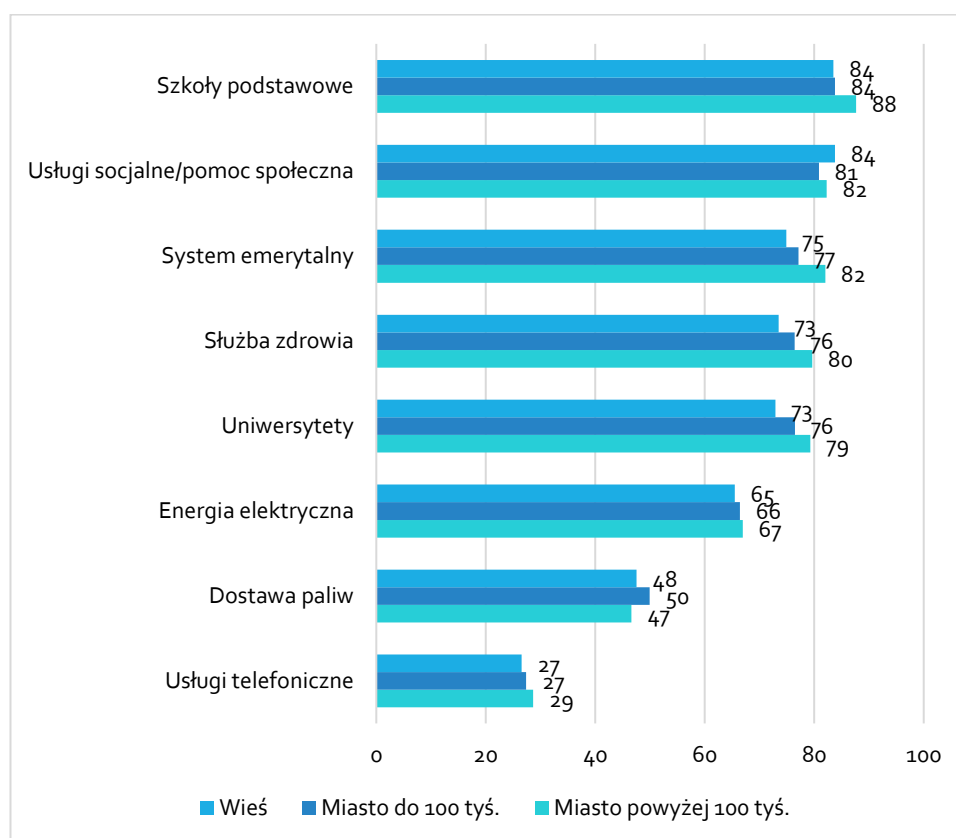

Różnice miasto-wieś w preferencjach co do rozwiązywania problemów społecznych przez państwo lub rynek są znikome. Prawie połowa respondentów, niezależnie od miejsca zamieszkania, preferuje rynek. Przyglądając się odsetkowi wybierających państwowe ponad

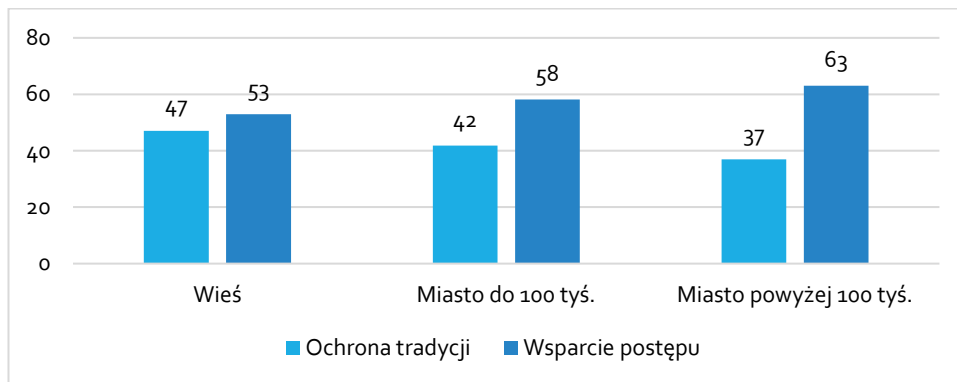
prywatne zarządzanie konkretnymi usługami, zauważyć można nieznaczne odchylenia (wykres 20). Mieszkańcy dużych miast w nieznacznie większym stopniu skłonni są popierać państwowe zarządzanie systemem emerytalnym, służbą zdrowia, uniwersytetami oraz szkołami podstawowymi.

Ponadto, im większa liczba ludności w miejscowości zamieszkania, tym większe poparcie dla wizji państwa raczej wspierającego postęp niż chroniącego tradycję. „Postępowców” na wsi jest mniej więcej połowa, w miasteczkach i małych miastach ich odsetek wzrasta do 58%, by w dużych miastach osiągnąć 63% (wykres 21). Nie ma zaś znaczących różnic na linii miasto-wieś w pojmowaniu roli państwa na dychotomii „solidarność społeczna” kontra „przedsiębiorczość”.

Wykres 20. Odsetek preferujących zarządzanie publiczne następujących usług wg. miejsca zamieszkania (%)

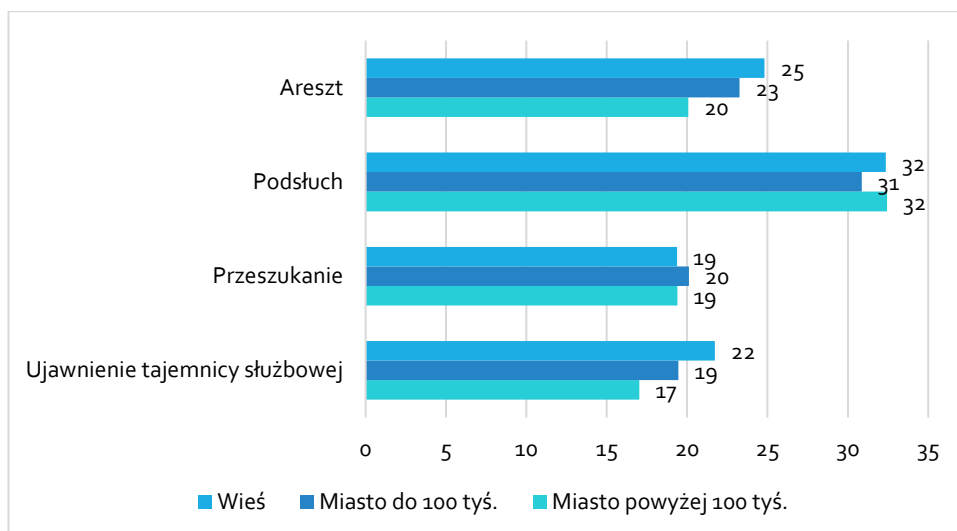

Wykres 21. Tradycja a postęp - współczesna rola państwa wg. miejsca zamieszkania (%)

Wreszcie, co do zgody na działania inwigilacyjne rządu, jest ona nieco niższa wśród mieszkańców miast niż na wsi, jeśli chodzi o areszt oraz ujawnienie tajemnicy służbowej (wykres 22). W przypadku podsłuchu oraz przeszukania różnice te zanikają.

Wykres 22. Zgoda na działania inwigilacyjne rządu wobec zagrożenia terrorystycznego wg. miejsca zamieszkania (% odpowiedzi „Tak”)

Częściowe podsumowanie

Zaprezentowane w niniejszej części dane bardziej szczegółowo ukazały nam postawy, oceny i preferencje Polaków względem państwa w podziale na podstawowe zbiorowości społeczno-demograficzne. O bardziej liberalnym nastawieniu do rzeczywistości – poparcie dla wolności jako naczelnej wartości demokratycznej, rynku jako mechanizmu oraz postępu i przedsiębiorczości – przez młodych i wykształconych pisaliśmy już wcześniej. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na – nie tak często występujące w badaniach społecznych – różnice między kobietami i mężczyznami. Ta najważniejsza to zdecydowanie silniejsze wsparcie kobiet niż mężczyzn dla państwa jako podstawowego oręża walki z problemami społecznymi, ogólnie i w dziedzinach szczegółowych. Jest to rezultat o tyle ciekawy, że nie widać w przypadku kobiet i mężczyzn wyraźnych różnic (lub też nie ma ich wcale) w odniesieniu do kluczowych wartości demokratycznych – wolności i równości czy postępu i tradycji oraz solidarności społecznej i przedsiębiorczości.

Miejsce zamieszkania nie różnicuje istotnie stosunku Polaków do różnych aspektów funkcjonowania państwa, jego oceny i preferencji. W nielicznych przypadkach mieszkańcy średnich miast (do 100 tys. mieszkańców) polegają nieco bardziej na państwie niż, z jednej strony, mieszkańcy wsi, a z drugiej – mieszkańcy największych miast.

V. Stosunek do państwa a czynniki polityczne

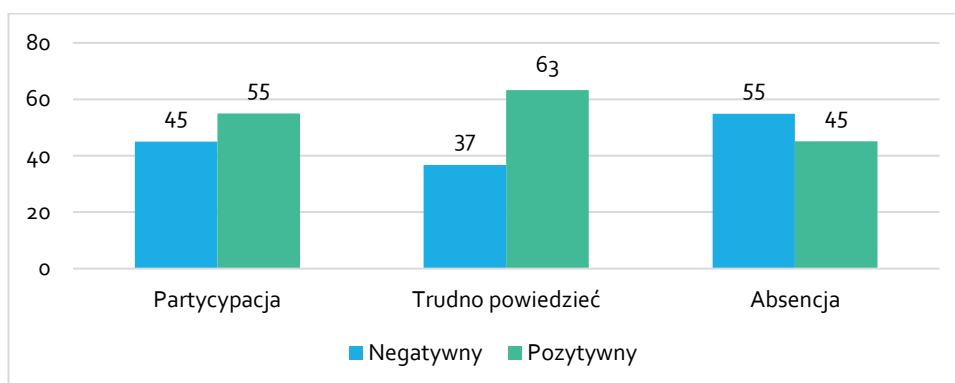
Drugą grupą czynników związanych z analizowanymi wymiarami stosunku do państwa są te o charakterze politycznym. Spośród wielu zmiennych wpływających na afektywny stosunek do państwa, na preferencje co do rozwiązywania problemów społecznych przez państwo (a nie rynek) oraz publicznego zarządzania usługami, a także na różne pojmowanie współczesnej roli państwa oraz zgody na działania inwigilacyjne, wybraliśmy te podstawowe miary politycznego zachowania oraz postaw. Zaczniemy zatem od omówienia uczestnictwa w wyborach, zadowolenia z funkcjonowania demokracji w Polsce i ogólnego poparcia dla demokracji oraz stosunku do integracji europejskiej, na poglądzie na wpływ kościoła na państwo oraz preferencjach partyjnych skończywszy.

Państwo a uczestnictwo wyborcze

Zwykle, w związku z istniejącą presją społeczną dotyczącą partycypacji jako obywatelskiego obowiązku, w badaniach sondażowych odsetek deklarujących chęć wzięcia udziału w wyborach jest znacznie większy niż proporcja osób, które w istocie do urn się pofatygują. W naszym badaniu 74% respondentów deklaruje chęć wzięcia udziału w wyborach parlamentarnych, 15% nie wie, a 11% zapowiada, że nie zagłosuje. Tak więc grupa potencjalnych głosujących jest widocznie większa niż rzeczywistych uczestników wyborów (frekwencja wyborcza w Polsce, jak wiadomo, jest niska i ostatnio plasuje się w okolicach 60% w przypadku wyborów parlamentarnych, choć średnia 30-letniego okresu oscyluje wokół 50%).

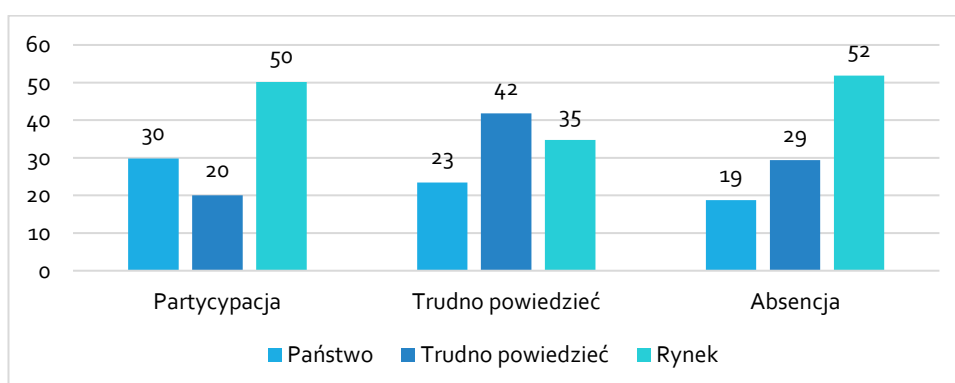
Czy uczestnictwo w wyborach jest związane z bardziej pozytywnymi odczuciami do państwa? Nieznacznie. **55% głosujących ma pozytywny stosunek afektywny do państwa, podczas gdy u niegłosujących proporcja ta się odwraca, tym razem 55% z nich żywi negatywne uczucia** (wykres 23). Najbardziej pozytywni są w tym przypadku wahający się czy wziąć udział w wyborach, czy też zostać w domu (63%).

Wykres 23. Afektywny stosunek do państwa według uczestnictwa wyborczego (%)

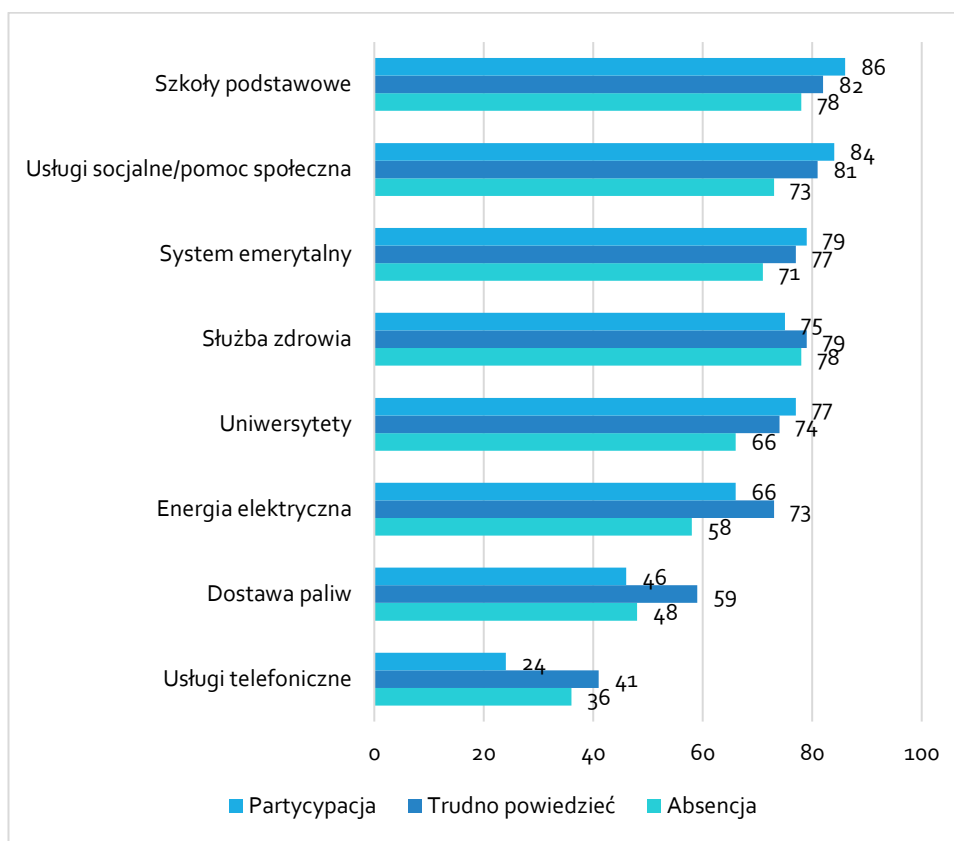
Partycypacja wyborcza nie różnicuje specjalnie poglądów na to, czy to państwo czy też rynek powinien rozwiązywać problemy społeczne – zarówno wśród niegłoszących, jak i głoszących około połowa uważa, że to zadanie dla rynku (wykres 24). Jednak istnieje **mała przewaga poglądów propaństwowych wśród osób uczestniczących w wyborach** – 30% z nich uważa, że to państwo powinno zająć się problematyką społeczną, a wśród niegłoszących odsetek ten spada do 19% (więcej z nich się waha).

Wykres 24. Rozwiązywanie problemów społecznych przez państwo lub rynek wg. uczestnictwa wyborczego (%)

Uczestniczący w wyborach skłonni są popierać w nieznacznie większym stopniu publiczne zarządzanie szkołami podstawowymi, usługami socjalnymi, systemem emerytalnym oraz uniwersytetami (wykres 25). Niegłoszący zaś częściej popierają zarządzanie publiczne usługami telefonicznymi.

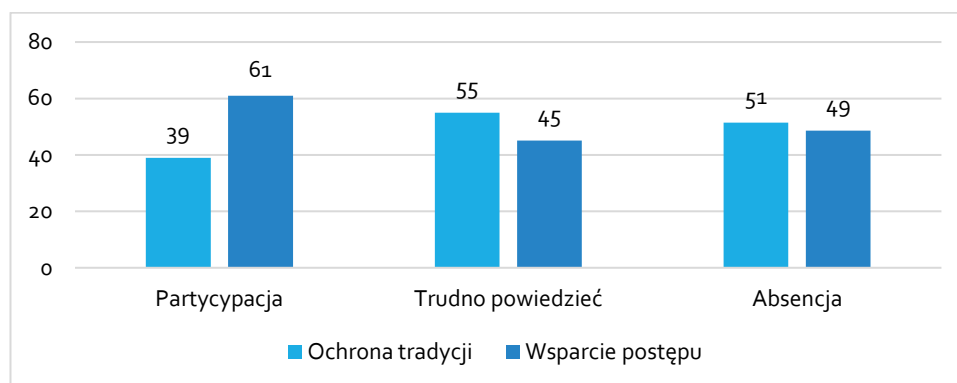
Wykres 25. Odsetek preferujących zarządzanie publiczne następujących usług wg. uczestnictwa wyborczego (%)

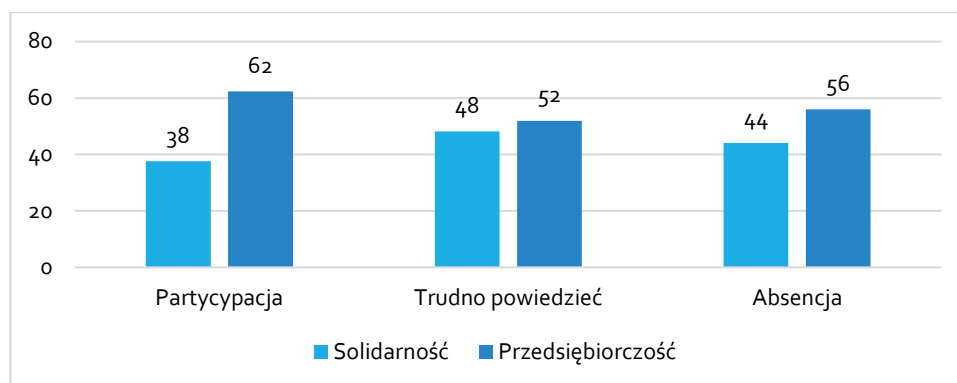
Pojmowanie współczesnej roli państwa na osi „ochrona tradycji” i „wsparcie postępu” jest istotnie różne **wśród osób uczestniczących wyborach (61% chce by państwo przede wszystkim wspierało postęp)** od tego wśród niegłoszących, w której to grupie preferencje rozkładają się równo po połowie pomiędzy te dwie opcje (wykres 26). Ochrona tradycji nieznacznie przeważa (55%) wśród osób niepewnych udziału w wyborach.

Związek uczestnictwa wyborczego z oceną współczesnej roli państwa na osi „solidarność” i „przedsiębiorczość” wygląda nieco inaczej, choć rozkład dla głoszących jest ten sam (wykres 27). Tym razem jednak **wsparcie przedsiębiorczości przeważa wśród wszystkich grup (62% wyborców, 56% niegłoszących i 52% niepewnych udziału w wyborach).**

Wykres 26. Tradycja a postęp - współczesna rola państwa wg. uczestnictwa wyborczego (%)

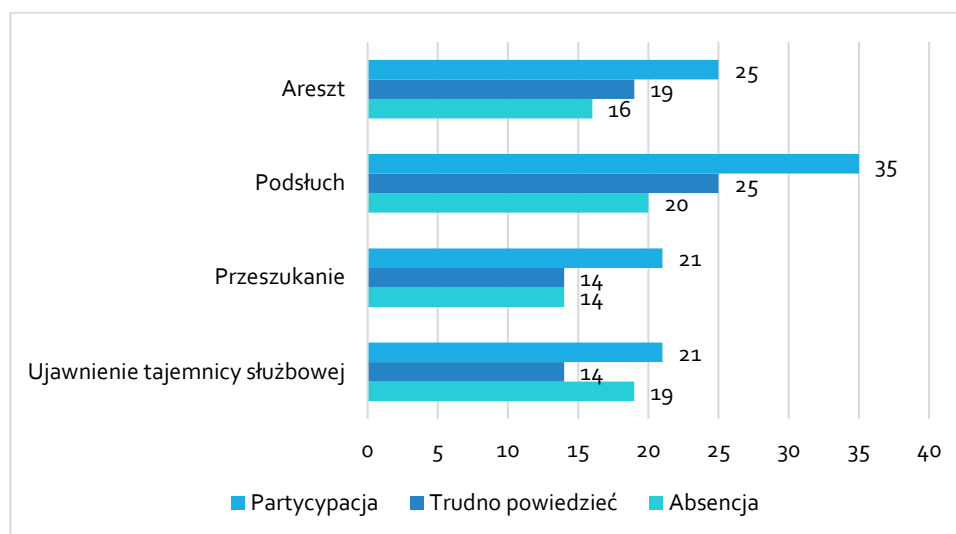

Wykres 27. Solidarność społeczna a przedsiębiorczość - współczesna rola państwa wg. uczestnictwa wyborczego (%)

Głosujący w wyborach znacząco częściej niż niegłosujący zgadzają się na takie działania inwigilacyjne jak areszt (25% a 16%), podsłuch (35% a 20%) oraz przeszukanie (21% a 14%). Jedynie w przypadku ujawnienia tajemnicy służbowej zarówno co piąty uczestniczący, jak i nieuczestniczący, przystaje na takie działanie wobec zagrożenia terrorystycznego (wykres 28).

Wykres 28. Zgoda na działania inwigilacyjne rządu wobec zagrożenia terrorystycznego wg. uczestnictwa wyborczego (% odpowiedzi „Tak”)

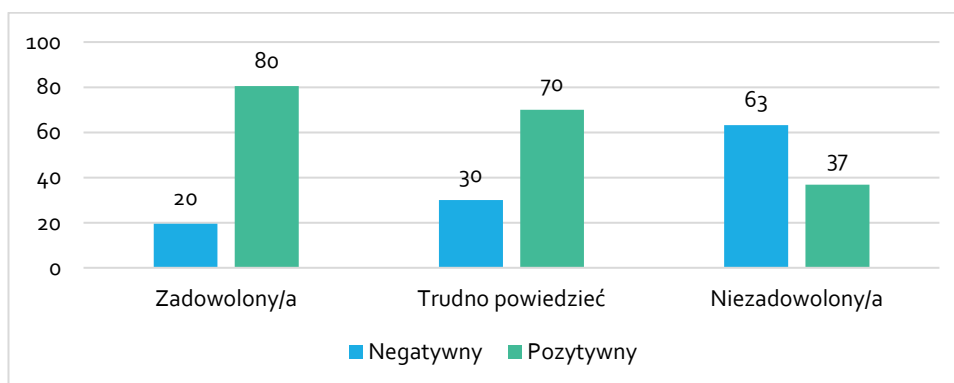

Państwo a zadowolenie z funkcjonowania demokracji w Polsce

Zadowolenie z funkcjonowania demokracji jest zarówno wynikiem funkcjonowania sfery publicznej, instytucjonalnej infrastruktury i "jakości obywatela", jak i kolejną z podstawowych determinant wielu aspektów życia politycznego i społecznego. W przypadku afektywnego stosunku do państwa wpływ ten jest bardzo silny. Podczas gdy **wśród osób zadowolonych z demokracji jedynie co piąta czuje niechęć do państwa, negatywny stosunek do państwa cechuje prawie dwie trzecie niezadowolonych z demokracji** (wykres 29). Wśród wahających się przeważają osoby pozytywnie nastawione do państwa. Światowe badania potwierdzają dość uniwersalną zależność (zwłaszcza w pierwszych dwóch latach po wyborach), że „przegranii” w wyborach zwykle prezentują niższy poziom zadowolenia z demokracji niż osoby oddające głos na którąś z partii tworzących rząd, mających władzę wykonawczą (Blais i Gélinau, 2007). Jednak siła związku pomiędzy zadowoleniem z demokracji a stosunkiem do państwa w tym przypadku wydają się świadczyć o czymś głębszym. Wygląda na to, że w świetle postępującej autokratyzacji władzy w Polsce pod rządami PiS, zwolennicy partii opozycyjnych, po pierwsze, nie są zadowoleni z demokracji nie tylko z powodu przegranych wyborów, ale także z powodu dostrzeganej słabości instytucji demokracji reprezentatywnej w Polsce. Wobec tego wśród niezadowolonych z demokracji zdecydowanie przeważają zwolennicy opozycji. Po drugie, wiele wskazuje na to, że

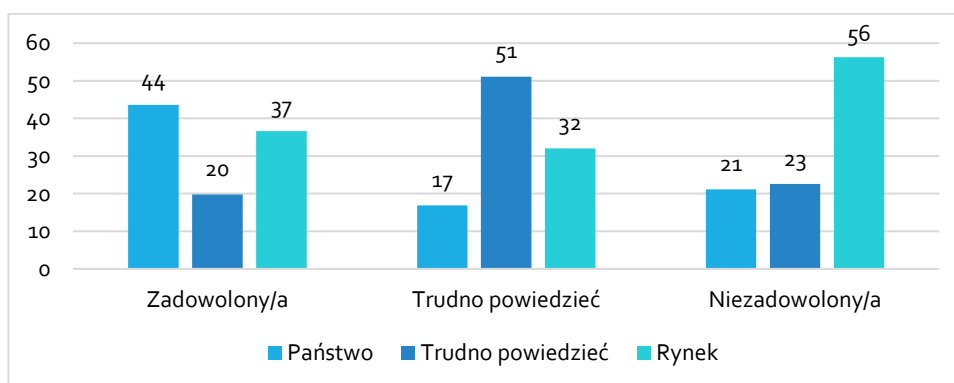
zwolennicy opozycji identyfikują państwo jako takie z państwem (władzą) PiS, co w połączeniu z niezadowoleniem z demokracji, wpływa znacząco na ich negatywny stosunek do państwa w ogóle.

Wykres 29. Afektywny stosunek do państwa wg. zadowolenia z demokracji (%)

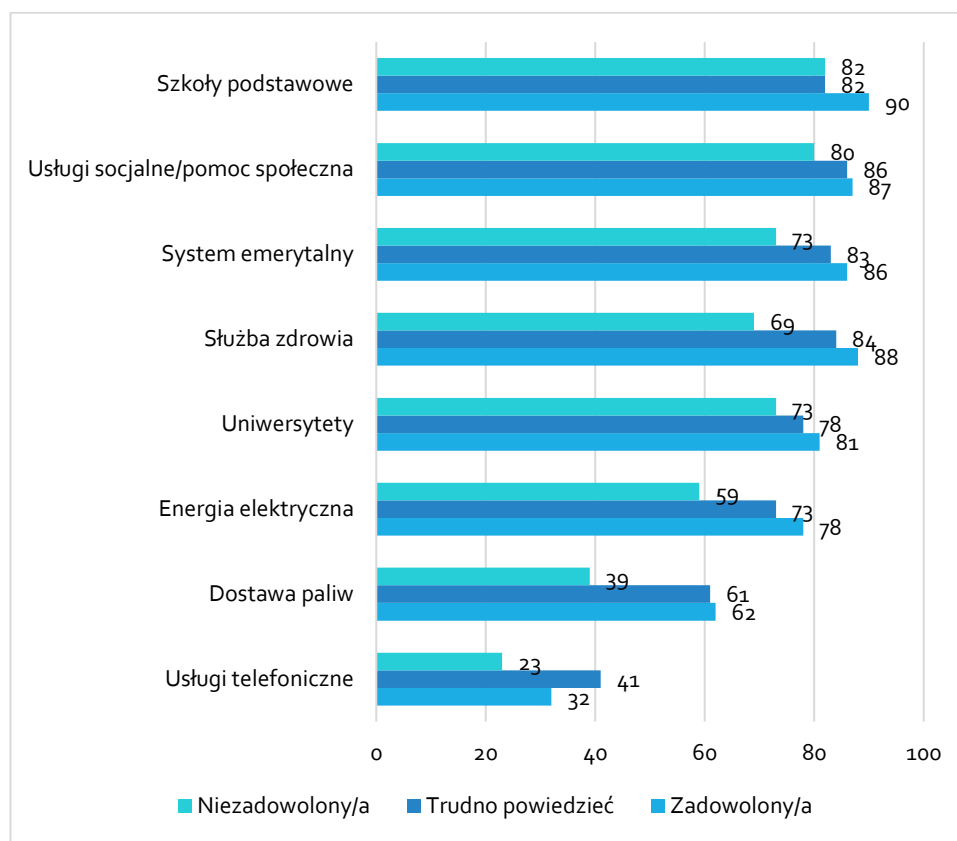
Zadowoleni z funkcjonowania demokracji w Polsce częściej widzą rozwiązywanie problemów społecznych jako rolę państwa niż rynku (odpowiednio 44% i 37%, wykres 30). Ponad połowa niezadowolonych preferuje by to rynek tym się zajmował.

Wykres 30. Rozwiązywanie problemów społecznych przez państwo lub rynek wg. zadowolenia z demokracji (%)

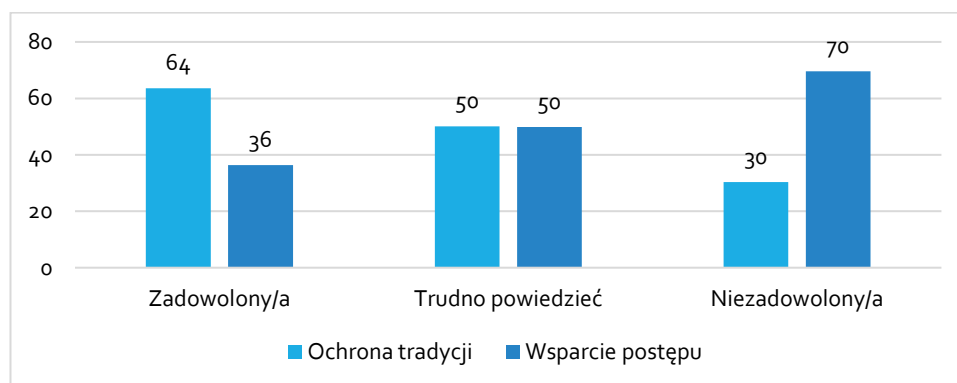
Zadowoleni z demokracji są również znacznie częściej zwolennikami publicznego zarządzania wieloma usługami, a przede wszystkim systemem emerytalnym, służbą zdrowia, energią elektryczną, czy dostawą paliw (wykres 31).

Wykres 31. Odsetek preferujących zarządzanie publiczne następujących usług wg. zadowolenia z demokracji (%)

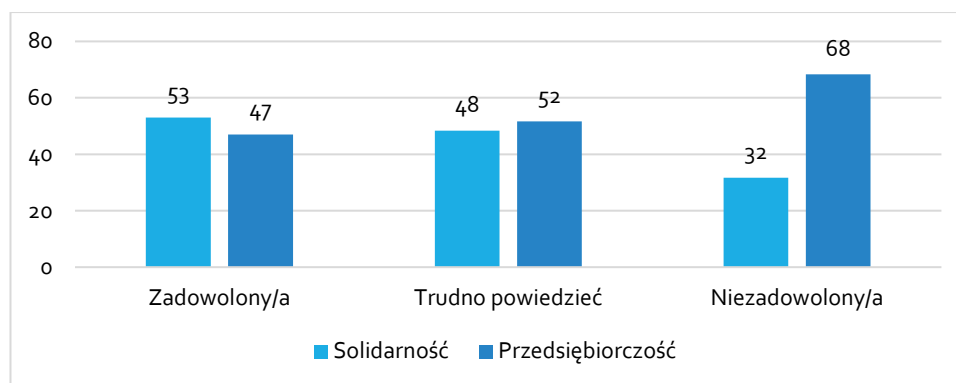
Na osi tradycja a postęp, jeśli chodzi o pojmowanie współczesnej roli państwa, **zadowoleni z demokracji preferują ochronę tradycji (64%)**, podczas gdy **niezadowoleni zdecydowanie częściej wspierają postęp (70%, wykres 32)**.

Wykres 32. Tradycja a postęp - współczesna rola państwa wg. zadowolenia z demokracji (%)

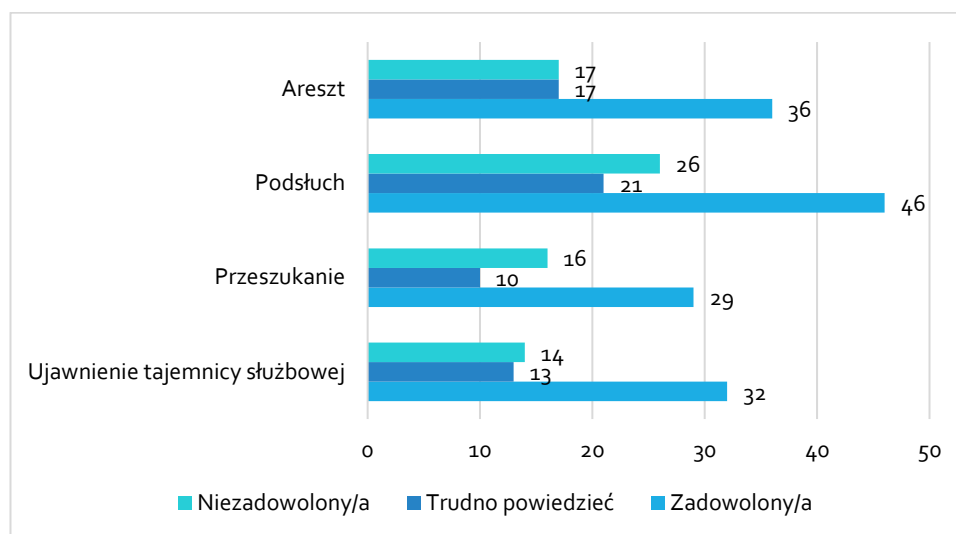
Co ciekawe, wśród zadowolonych z demokracji mniej więcej połowa widzi jako współczesną rolę państwa zarówno solidarność, jak i przedsiębiorczość (wykres 33). Przedsiębiorczość cieszy się większym powodzeniem wśród niezadowolonych z demokracji – ponad dwie trzecie z nich wybiera tę rolę państwa jako ważniejszą od stwarzania warunków rozwoju dla solidarności społecznej.

Wykres 33. Solidarność społeczna a przedsiębiorczość – współczesna rola państwa wg. Zadowolenia z demokracji (%)

Nie jest zaskoczeniem, że **zadowoleni z demokracji zdecydowanie częściej skłonni są godzić się na działania inwigilacyjne rządu** (wykres 34). Około dwa razy większy odsetek wśród zadowolonych niż niezadowolonych z demokracji zgadza się na areszt (36% do 17%), podsłuch (46% do 26%), przeszukanie (29% do 16%) oraz ujawnianie tajemnicy służbowej (32% do 14%).

Wykres 34. Zgoda na działania inwigilacyjne rządu wobec zagrożenia terrorystycznego wg. zadowolenia z demokracji (% odpowiedzi „Tak”)

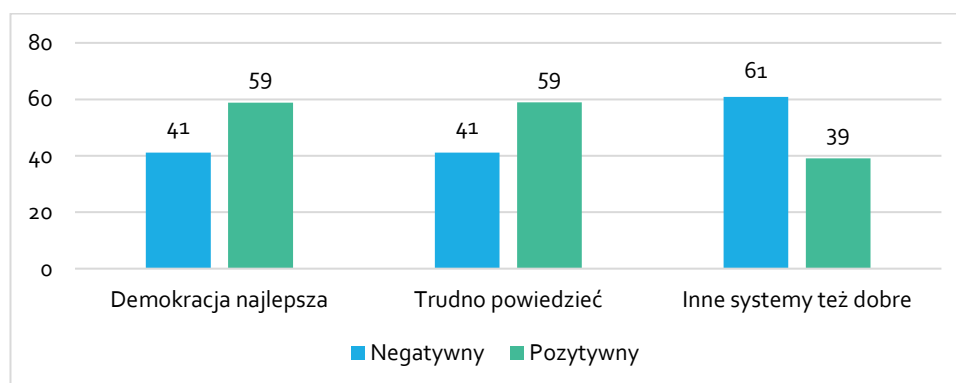
Poparcie dla demokracji a państwo

Zapytaliśmy respondentów nie tylko o zadowolenie z funkcjonowania demokracji w Polsce, ale także o poparcie dla demokracji jako najlepszej z możliwych form rządzenia. Ze Churchillowskim stwierdzeniem „W demokracji są problemy, ale jest to lepszy system rządzenia niż każdy inny” zgadza się zdecydowana większość Polaków (69%), choć co piąty z nas uważa, że inne systemy są równie dobre (lub równie złe), a pozostałym 11% trudno powiedzieć. Nieznacznie więcej kobiet ma w tym przypadku wątpliwości (14% odnośnie 5% mężczyzn) (por. Tabela A53). **Poparcie dla demokracji rośnie wraz z wiekiem – od 55% wśród najmłodszych (18-24 lata) do 78% wśród osób mających 55 lat lub więcej** (odpowiednio, 30% najmłodszych oraz 11% najstarszych nie uważa, by demokracja była lepszym ustrojem). Niskie poparcie dla demokracji wśród młodszych pokoleń to nie Polski wyjątek. Wiele badań potwierdza tę zależność, w szczególności wśród najmłodszych pokoleń przechodzących proces socjalizacji już pod rządami demokratycznymi w państwach post-autorytarnych (Denemark, Mattes i Niemi, 2016). Poparcie dla demokracji jest też nieznacznie wyższe wśród mieszkańców większych miast, najwyraźniej rośnie wraz z poziomem wykształcenia – od 47% wśród osób z niższym, do 78% wśród tych z wyższym. **Aż co trzecia osoba z wykształceniem niższym nie uważa by demokracja była lepszym ustrojem od innych.**

Czy normatywne poparcie dla demokracji jako ideału koreluje ze stosunkiem do państwa i czy ta relacja podobna jest do tej z zadowoleniem z funkcjonowania demokracji w Polsce opisanej powyżej? **Wśród przychylnych demokracji przeważają pozytywne uczucia do państwa (59%),** zaś wśród niedostrzegających specjalnej przewagi rządów demokratycznych nad innymi proporcja jest odwrotna – 61% ma negatywne odczucia do państwa (wykres 35).

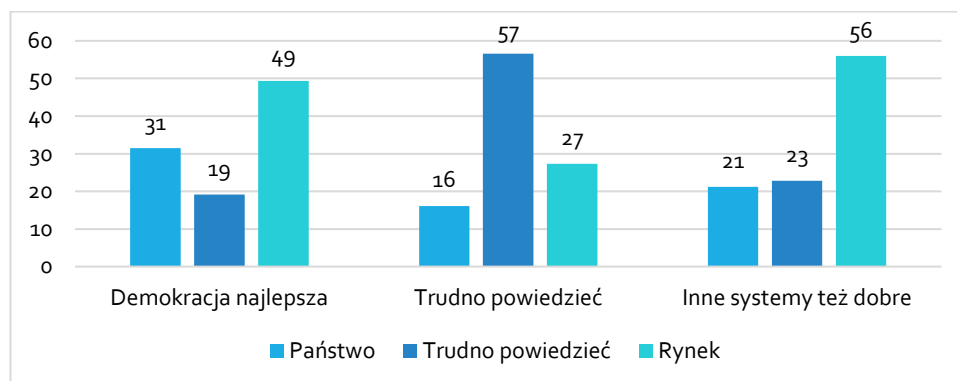
Zadowolenie z demokracji różnicuje uczucia Polaków do państwa silniej niż „szersze” poparcie dla demokracji (por. klasyczny podział Easton’a [1975] na *diffuse and specific political support*) wskazując na bardziej partyjny charakter oceny funkcjonowania demokracji niż poparcia dla tej formy rządzenia. Choć odsetek przejawiających negatywne uczucia do państwa wśród niezadowolonych z demokracji jest praktycznie taki sam jak wśród uważających, że nie jest ustrojem lepszym od innych (odpowiednio 63% i 61%), **istnieje znaczna nadwyżka pozytywnie nastawionych wśród osób zadowolonych z demokracji w porównaniu do tych, którzy ten ustrój popierają (80% w stosunku do 59%).**

Wykres 35. Afektywny stosunek do państwa według poparcia dla demokracji (%)

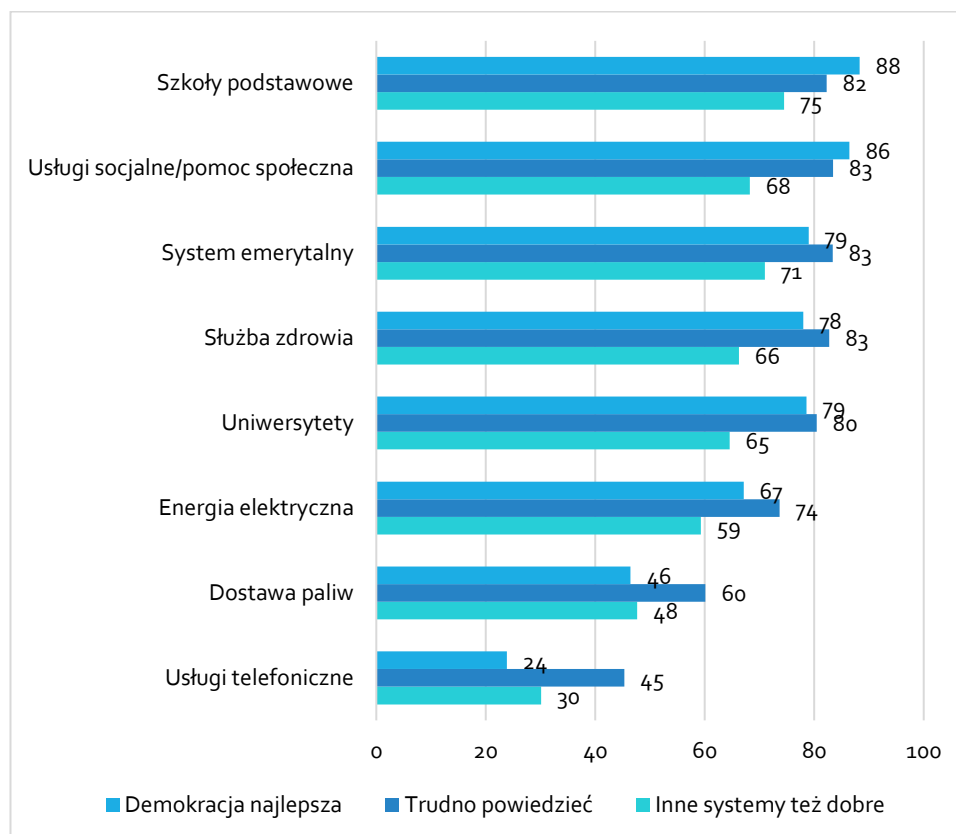
W przypadku dylematu, czy rozwiązywanie problemów społecznych powinno być domeną państwa czy też raczej rynku, **większość zarówno popierających demokrację jak i nieuwzględniających jej za najlepszy system opowiada się za rynkiem** (wykres 36). Odsetek popierających państwo w tej kwestii jest najwyższy wśród oceniających, że demokracja jest najlepszą z form rządzenia, choć nadmienić należy, że jest on niższy niż wśród osób zadowolonych z funkcjonowania demokracji w Polsce (odpowiednio, 31% i 44%).

Wykres 36. Rozwiązywanie problemów społecznych przez państwo lub rynek wg. poparcia dla demokracji (%)

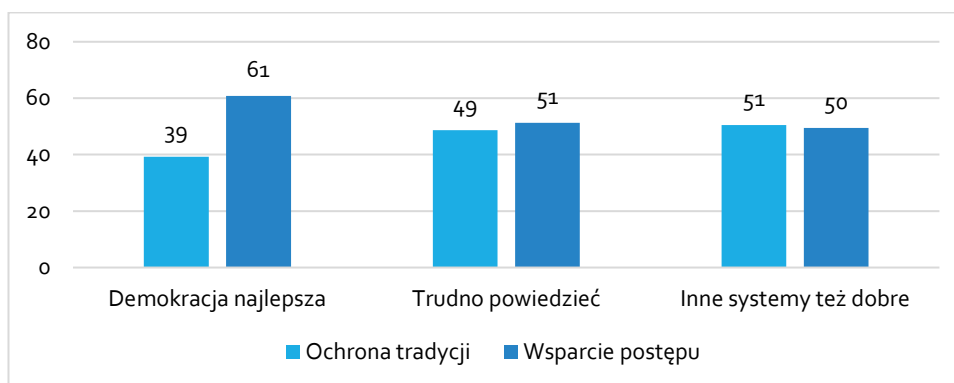
Niepopierający normatywnego ideału demokracji częściej są zwolennikami prywatnego zarządzania konkretnymi usługami (wykres 37). Odsetek preferujących zarządzanie publiczne jest najwyższy wśród tych wahających się co do poparcia dla demokracji jako systemu najlepszego z możliwych w przypadku systemu emerytalnego, służby zdrowia, energii elektrycznej, dostawy paliw oraz usług telefonicznych. Zaś popierający demokrację najczęściej wybierają zarządzanie państwowe dwiema najbardziej „państwowymi” usługami wśród ogółu próby – szkołami podstawowymi oraz usługami socjalnymi. Odsetek preferujących zarządzanie państwowe jest ogólnie ujmując nieznacznie wyższy wśród zadowolonych z demokracji w stosunku do popierających demokrację, a w szczególności, jeśli chodzi o dostawę paliw (62% do 46%).

Wykres 37. Odsetek preferujących zarządzanie publiczne następujących usług wg. poparcia dla demokracji (%)

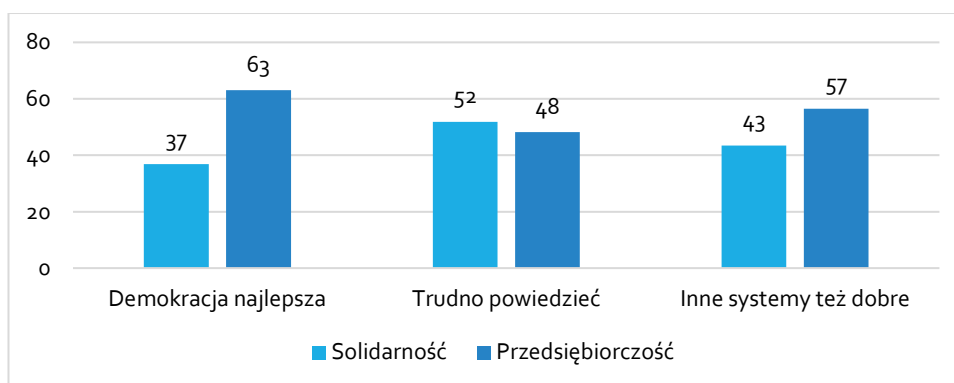
Obróńcy demokracji jako najlepszej formy rządzenia są bardziej skłonni wybierać wsparcie postępu raczej niż ochronę tradycji (61% do 39%, wykres 38) oraz stwarzanie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości raczej niż solidarności społecznej (63% do 37%, wykres 39) jako współczesną rolę państwa. Niewspierający demokracji są podzieleni po równo co do tradycji i postępu, ale nieznacznie przeważa wśród nich opcja przedsiębiorczości nad solidarność.

Wykres 38. Tradycja a postęp - współczesna rola państwa wg. poparcia dla demokracji (%)

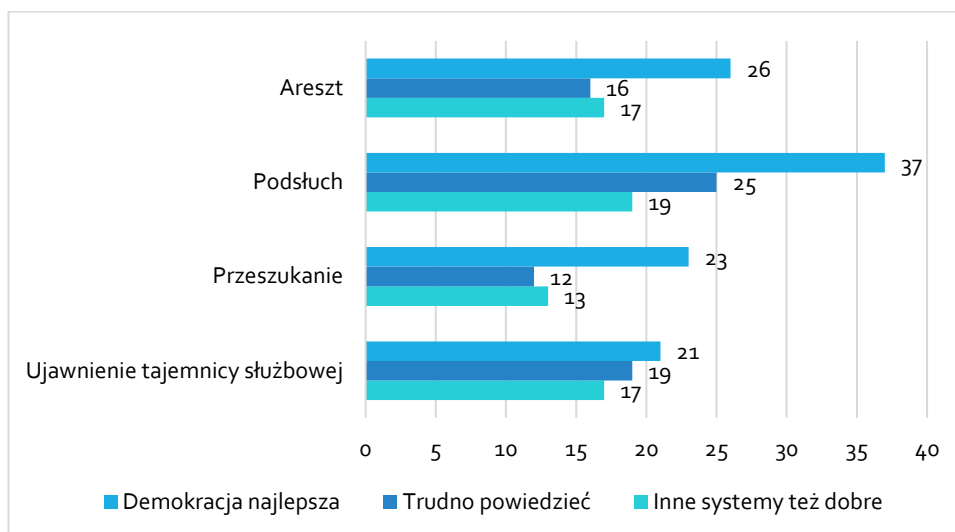
W tym przypadku rozkłady preferencji co do różnych ról państwa są różne według poparcia dla ideału demokracji i satysfakcji z funkcjonowania demokracji, potwierdzając po raz kolejny bardziej lotny charakter tej drugiej zmiennej, bardziej zależnej od bezpośredniego kontekstu (Morlino i Montero, 1995).

Wykres 39. Solidarność społeczna a przedsiębiorczość - współczesna rola państwa wg. poparcia dla demokracji (%)

Co do zgody na działania inwigilacyjne rządu, co ciekawe, to **wspierający ideał demokracji znacząco częściej godzą się na areszt, podsłuch, czy też przeszukanie w sytuacji zagrożenia terrorystycznego** (wykres 40). W przypadku ujawniania tajemnicy służbowej różnice te zanikają. Tak jak w przypadku innych zmiennych, notujemy istotną nadwyżkę (około 10 p.p.) zgody na działania inwigilacyjne wśród zadowolonych z funkcjonowania demokracji w porównaniu do tych popierających ideał demokracji.

Wykres 40. Zgoda na działania inwigilacyjne rządu wobec zagrożenia terrorystycznego wg. poparcia dla demokracji (% odpowiedzi „Tak”)

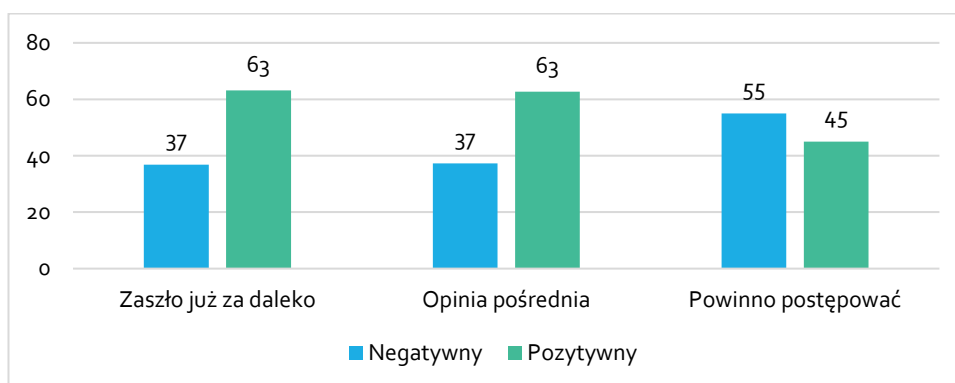

Państwo a stosunek do zjednoczenia Europy

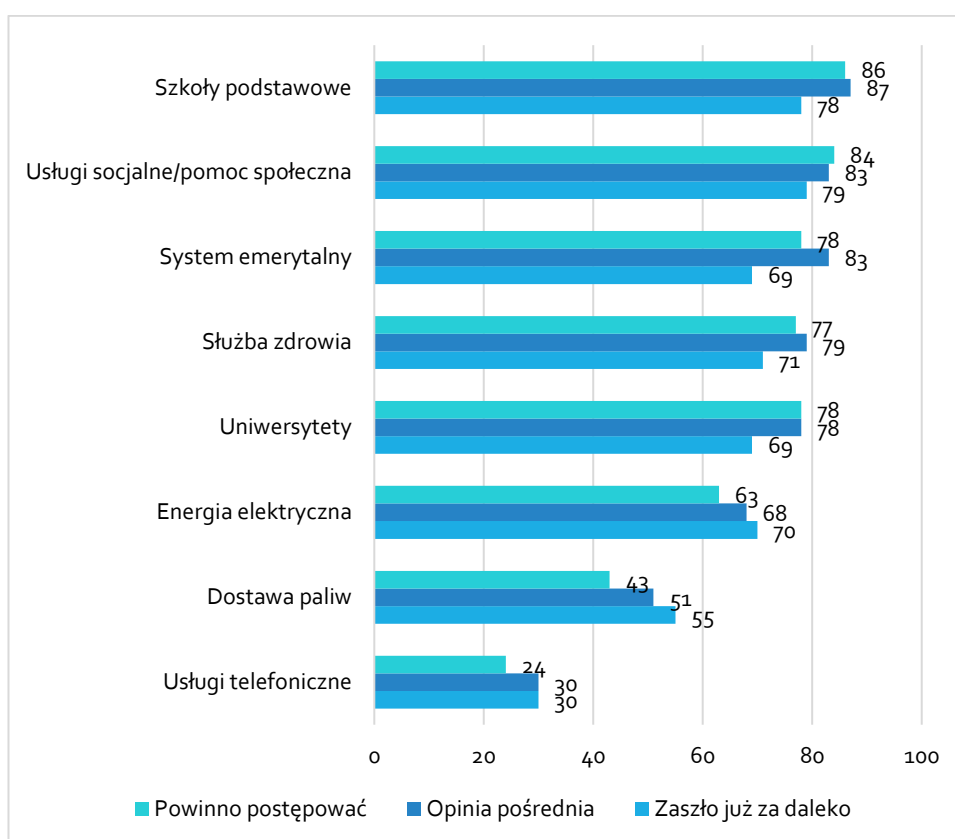
Czy pozytywny stosunek do państwa powiązany jest z pozytywnym stosunkiem do integracji europejskiej? Dotychczasowe wyniki wskazują raczej na odwrotną relację. W istocie, **pozytywne uczucia do państwa wyrażają raczej eurosceptycy oraz osoby o pośredniej opinii na temat zjednoczenia UE (63% w obu grupach, wykres 41). Wśród uważających, że integracja powinna postępować przeważają negatywne uczucia do państwa (55%).** Nie przekłada się to jednak na opinię na temat rozwiązywania problemów społecznych przez państwo lub rynek – i eurosceptycy i euroentuzjaści w większości uważają, że to raczej zadanie dla rynku. Mniej niż 1/3 z respondentów w obu grupach jest zdania, że powinno się tym zająć państwo.

Z drugiej strony, jeśli chodzi o zarządzanie państwowe lub prywatne konkretnymi usługami, można zaobserwować niewielkie różnice pomiędzy eurosceptykami i euroentuzjastami (wykres 42). **Osoby uważające, że UE powinna się dalej jednoczyć częściej popierają państwowe zarządzanie szkołami podstawowymi, systemem emerytalnym lub uniwersytetami. Eurosceptycy zaś częściej popierają zarządzanie państwowe energią elektryczną oraz dostawą paliw.**

Wykres 41. Afektywny stosunek do państwa wg. stosunku do zjednoczenia UE(%)

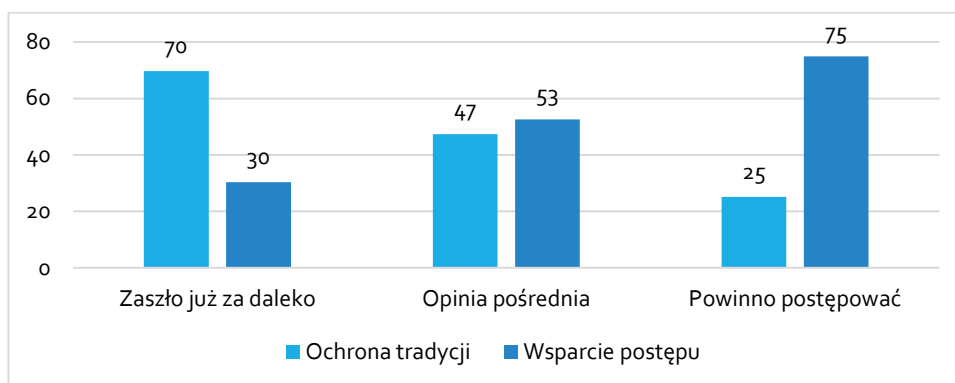

Wykres 42. Odsetek preferujących zarządzanie publiczne następujących usług wg. stosunku do zjednoczenia UE (%)

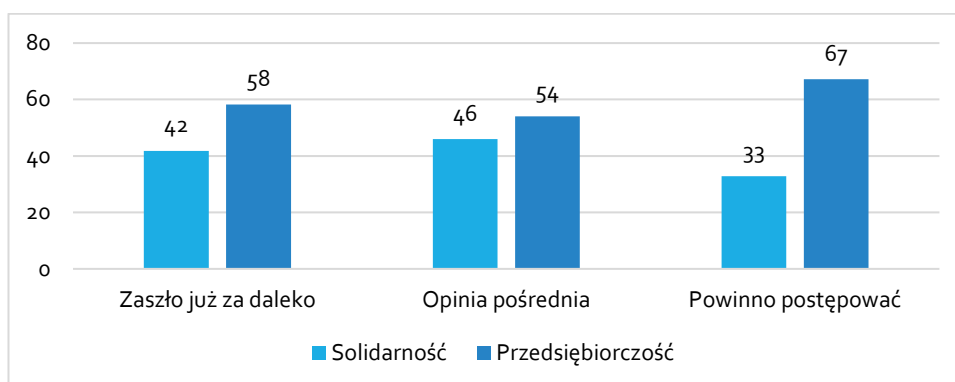
Stosunek do zjednoczenia UE bardzo silnie różnicuje opinie na temat współczesnej roli państwa na osi tradycja–postęp. 70% eurosceptyków opowiada się za ochroną tradycji, a aż 3/4 euroentuzjastów jest za wspieraniem przez państwo postępu (wykres 43).

Wykres 43. Tradycja a postęp - współczesna rola państwa wg. stosunku do zjednoczenia UE (%)

Mniejsze różnice można zaobserwować przy wyborze między wsparciem solidarności a przedsiębiorczości przez państwo. **Euroentuzjaści w nieznacznie większym stopniu opowiadają się za przedsiębiorczością** (67% w stosunku do 58% wśród eurosceptyków, wykres 44).

Wykres 44. Solidarność społeczna a przedsiębiorczość - współczesna rola państwa wg. stosunku do zjednoczenia UE (%)

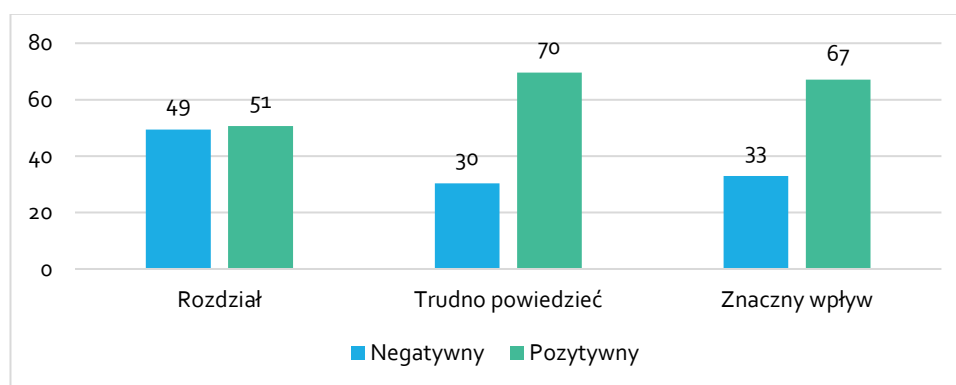

Zaś w przypadku zgody na działania inwigilacyjne rządu, po raz kolejny stosunek do zjednoczenia UE nie różnicuje w istotnym stopniu poszczególnych grup respondentów.

Państwo a pogląd na wpływ kościoła na państwo

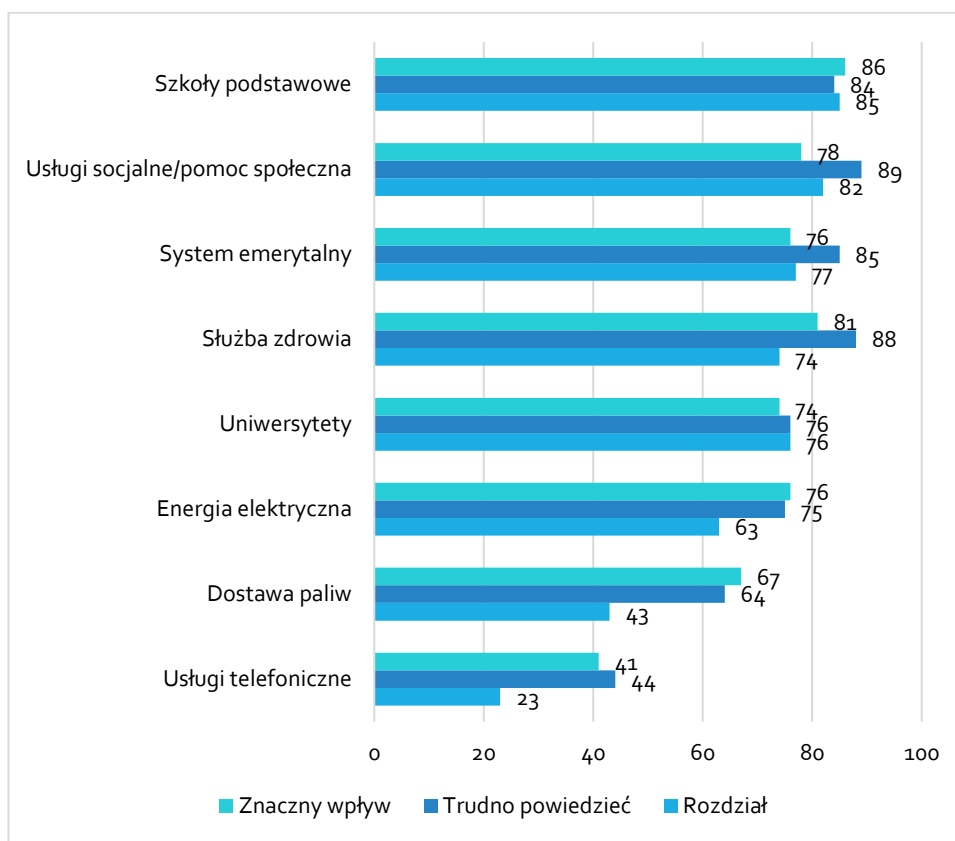
Choć w badaniach opinii publicznej większość Polaków opowiada się za rozdzieleniem kościoła od państwa, nie jest tajemnicą, że w Polsce kościół katolicki ma znaczny wpływ na politykę (Grzymała-Busse, 2015) a stosunek do kościoła i religijność determinuje w dużym stopniu postawy i zachowania polityczne obywateli. Również w naszym badaniu wśród respondentów zdecydowanie przeważa opinia, że kościół nie powinien mieć wpływu na państwo oraz że nie powinien zajmować się polityką (78%). **Pozostałym 22% (tym o opinii pośredniej lub uważającym, że kościół powinien mieć znaczny wpływ na państwo) dużo łatwiej o pozytywny stosunek do państwa** (odpowiednio 70% i 67%, patrz wykres 45). Afektywny stosunek do państwa dzieli tych opowiadających się za rozdzieleniem po połowie.

Wykres 45. Afektywny stosunek do państwa wg. poglądu na wpływ kościoła (%)

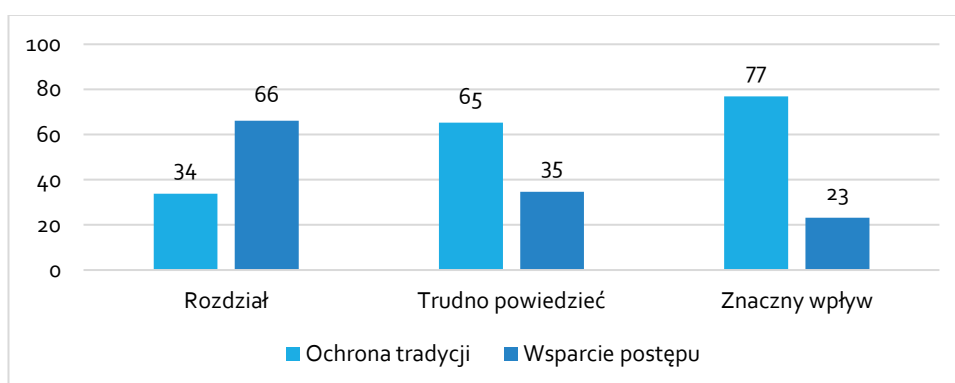
Podobnie jak w przypadku stosunku do zjednoczenia UE, **pogląd na temat wpływu kościoła na państwo nie różnicuje znacząco respondentów, jeśli chodzi o rozwiązywanie problemów społecznych przez państwo lub rynek** – w obu grupach mniej więcej połowa opowiada się za rynkiem. Nieznaczne różnice istnieją przy opinii na temat państwowego lub prywatnego zarządzania usługami. **Zwolennicy rozdzielenia kościoła od państwa rzadziej preferują zarządzanie publiczne energią elektryczną, dostawą paliw oraz usługami telefonicznymi** (wykres 46). Interesujące, że **osoby o opinii pośredniej na temat wpływu kościoła na państwo częściej niż pozostałe grupy uważają, że państwo powinno zarządzać usługami socjalnymi, systemem emerytalnym oraz służbą zdrowia.**

Wykres 46. Odsetek preferujących zarządzanie państwowe następujących usług wg. poglądu na wpływ kościoła (%)

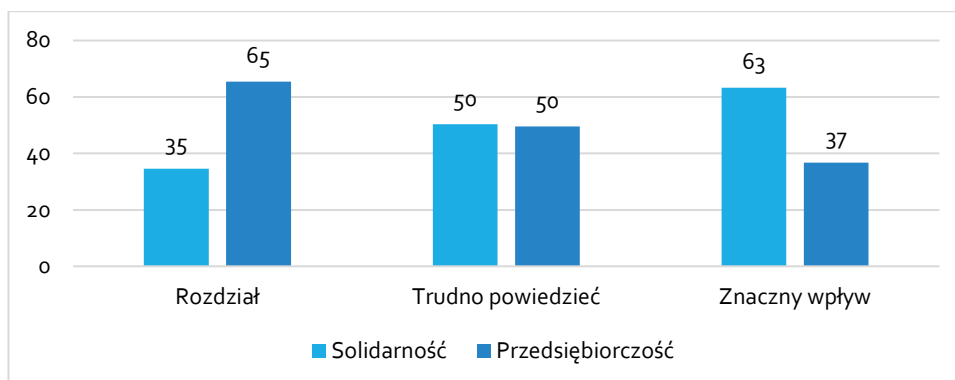

Co do współczesnej roli państwa, zwolennicy niemieszania się kościoła do polityki w znacznie większym stopniu opowiadają się za wsparciem postępu (66%, wykres 47) oraz przedsiębiorczości (65%, wykres 48). Zaś wśród opowiadających się za mariażem tronu i ołtarza przeważa ochrona tradycji (77%) oraz stwarzanie warunków dla solidarności społecznej (63%).

Wykres 47. Tradycja a postęp - współczesna rola państwa wg. poglądu na wpływ kościoła (%)

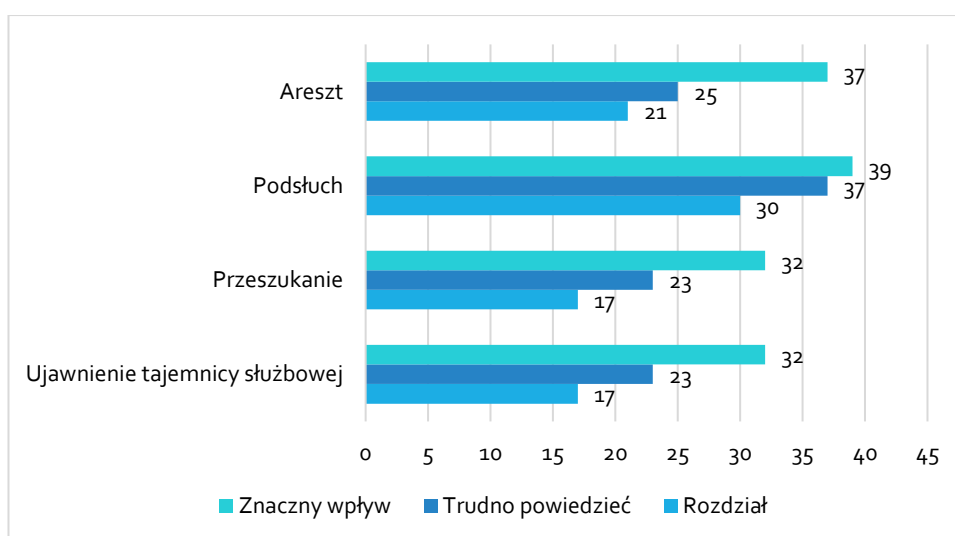

Wykres 48. Solidarność społeczna a przedsiębiorczość - współczesna rola państwa wg. poglądu na wpływ kościoła (%)

Odsetek zgadzających się na działania inwigilacyjne państwa jest proporcjonalnie większy wśród opowiadających się za wpływem kościoła na państwo (około co trzeci respondent z tej grupy wyraża zgodę na areszt, podsłuch, przeszukanie oraz na ujawnianie tajemnicy służbowej, wykres 49). Podczas gdy jedynie około co piąty wśród zwolenników rozdziału pomiędzy państwem a kościołem zgadza się na takie działania inwigilacyjne ze strony rządu (poza podsłuchem, gdzie odsetek wynosi 30%).

Wykres 49. Zgoda na działania inwigilacyjne rządu wobec zagrożenia terrorystycznego wg. poglądu na wpływ kościoła (% odpowiedzi „Tak”)

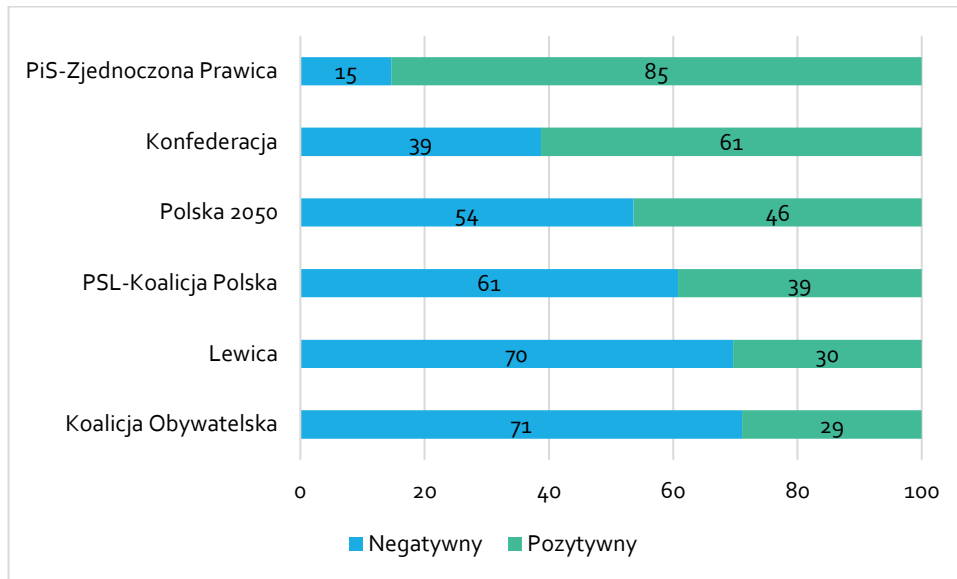

Państwo a preferencje partyjne

Dane przedstawione do tej pory pozwalają przypuszczać, że preferencje partyjne będą zasadniczo różnicować poglądy Polaków na państwo. W związku z aktualną głęboką polaryzacją polityczną w Polsce podejrzewać można nawet, że wizja państwa będzie nie tylko zniekształcona przez partyjne „okulary”, ale wręcz, że stosunek do państwa będzie na tyle silnie nacechowany partyjnie, iż można będzie mówić o stosunku do „państwa PiS” raczej niż do państwa w ogóle. Oczywiście kwestia dynamiki – czy jak kto woli – kierunku determinizmu tej zależności powinien być dogłębnie zbadany w analizach typu panelowego, a podstawowe pytanie powinno brzmieć: czy istniała znacząca zbiorowość obywateli lokująca nadzieję na poprawę swego losu w państwie (zanim partia opowiadająca się za znaczną rolą państwa doszła do władzy) czy też najpierw PiS zmobilizował obywateli do głosowania na siebie innymi czynnikami ("patriotyzm", przywiązanie do kościoła, sceptycyzm wobec UE, etc.) a dopiero później wyedukował swoich zwolenników do pro-państwowych postaw? Na to pytanie w niniejszym Raporcie nie odpowiemy, zaprezentowane wyniki będą mogły jednak skłaniać nas ku jednej z tych dwóch interpretacji.

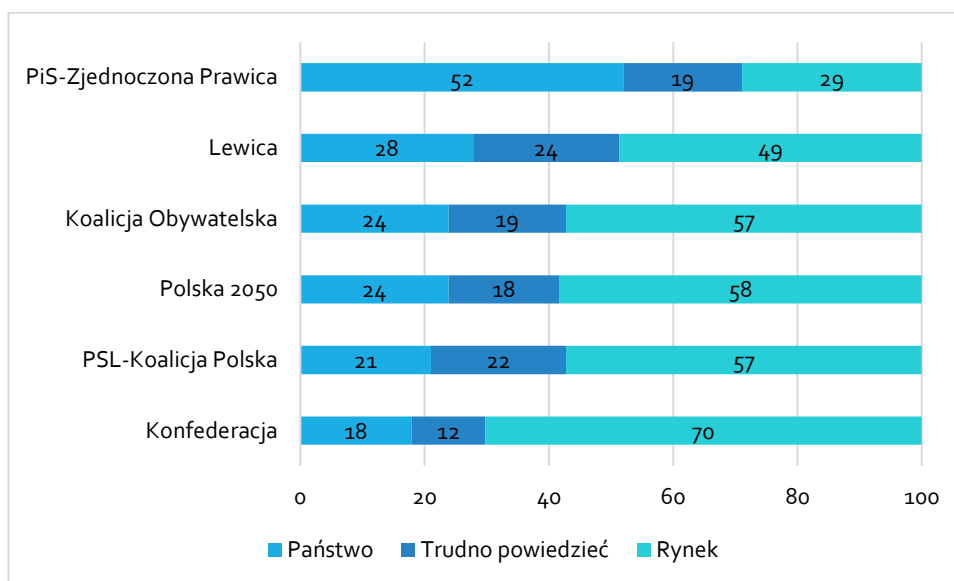
Tymczasem, spodziewamy się silnie pozytywnych opinii dotyczących państwa wśród zwolenników koalicji rządzącej oraz mocno negatywnych uczuć i większego poparcia dla rynku wśród popierających partie opozycyjne. Istotnie, **wśród zwolenników PiS-Zjednoczonej Prawicy, aż 85% ma pozytywny afektywny stosunek do państwa** (wykres 50). Wśród popierających Konfederację odsetek ten wynosi 61%. **Zaś wśród wyborców partii opozycyjnych przeważają negatywne uczucia do państwa**, odpowiednio 54% zwolenników Polska 2050, 61% PSL-Koalicji Polskiej, 70% głosujących na Lewicę oraz 71% na Koalicję Obywatelską.

Wykres 50. Afektywny stosunek do państwa według preferencji partyjnej (%)

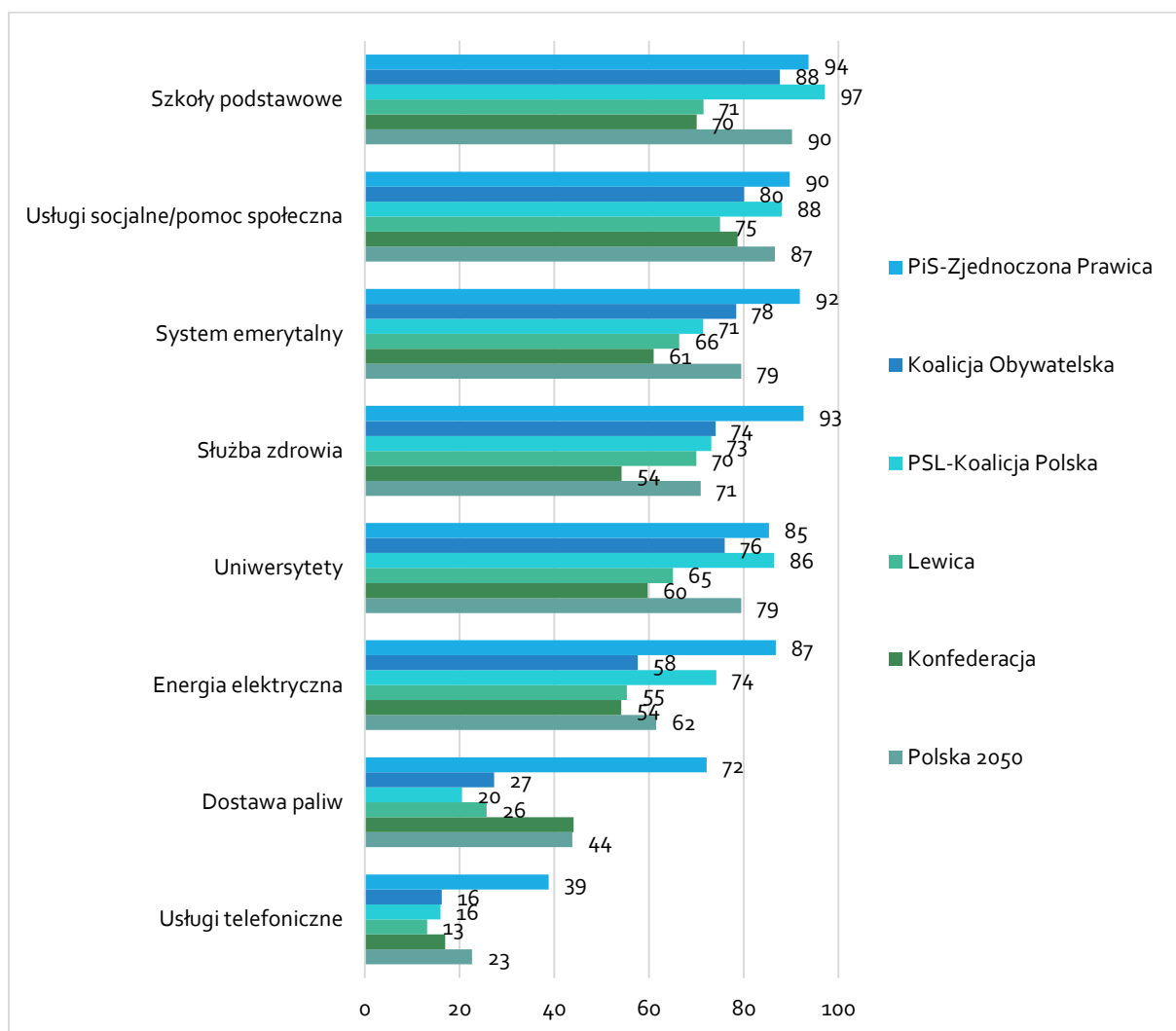
Podobnie wygląda rozkład poparcia dla **rozwiązywania problemów społecznych przez państwo lub rynek**. Ponad połowa popierających PiS-Zjednoczoną Prawicę uważa, że to **zadanie dla państwa** (wykres 51). Wśród wyborców partii opozycyjnych mniej więcej co czwarty respondent opowiada się za państwem, a odsetek wybierających rynek jest nieznacznie mniejszy w przypadku Lewicy (49%), niż Koalicji Obywatelskiej (57%), Polski 2050 (58%) oraz PSL-Koalicji Polskiej (57%). Najwięcej zwolenników opcji prorynkowej jest wśród wyborców Konfederacji (70%).

Wykres 51. Rozwiązywanie problemów społecznych przez państwo lub rynek wg. preferencji partyjnej (%)

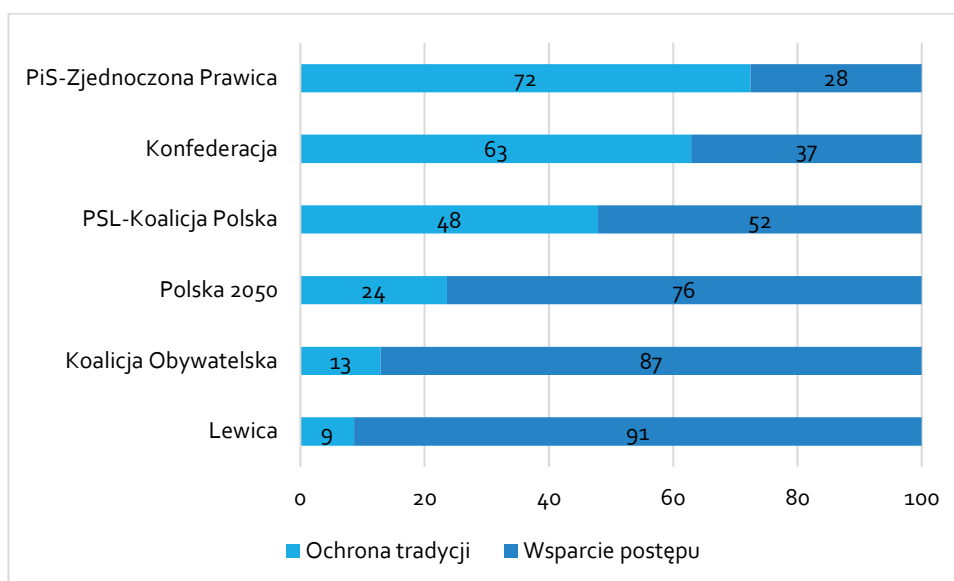
Również w przypadku zarządzania państwowego lub prywatnego konkretnymi usługami, istnieją istotne różnice odpowiadające preferencjom partyjnym. **Wyborcy PiS-Zjednoczonej Prawicy zdecydowanie częściej przejawiają postawę propaństwową** - ponad 90% opowiada się za publicznym zarządzaniem szkołami podstawowymi, usługami socjalnymi, systemem emerytalnym oraz służbą zdrowia (wykres 52). **Zwolennicy obozu władzy są również w większym stopniu niż popierający opozycję za publicznym zarządzaniem energią elektryczną, dostawą paliw (dwa lub nawet trzy razy częściej!) oraz usługami telefonicznymi.** Najniższy odsetek zwolenników zarządzania publicznego cechuje wyborców Konfederacji. **Drugim najbardziej propaństwowym elektoratem, jeśli chodzi o publiczne zarządzanie usługami, są wyborcy PSL-Koalicji Polskiej.** Co ciekawe, zwolennicy PSL w największym stopniu popierają publiczne zarządzanie edukacją.

Wykres 52. Odsetek preferujących zarządzanie państwowe następujących usług wg. preferencji partyjnej (%)

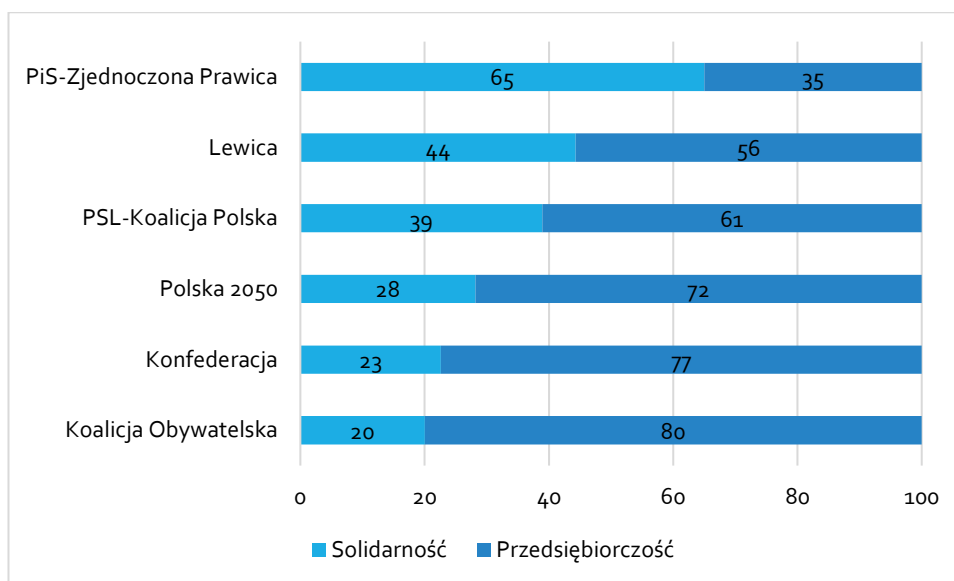

Wyborcy obozu rządzącego zdecydowanie częściej opowiadają się za ochroną tradycji oraz za stwarzaniem warunków solidarności społecznej jako współczesnymi zadaniami państwa (odpowiednio 72% i 65%, wykresy 53 oraz 54). Ochrona tradycji cieszy się powodzeniem również wśród Konfederatów (63%), którzy to z kolei częściej wybierają przedsiębiorczość (77%) raczej niż solidarność społeczną. Wśród partii opozycyjnych przeważa poparcie dla postępu (od 52% wśród elektoratu PSL-Koalicji Polskiej do 91% wyborców Lewicy) oraz dla przedsiębiorczości (od 56% głosujących na Lewicę do 80% na Koalicję Obywatelską).

Wykres 53. Tradycja a postęp - współczesna rola państwa wg. preferencji partyjnej (%)

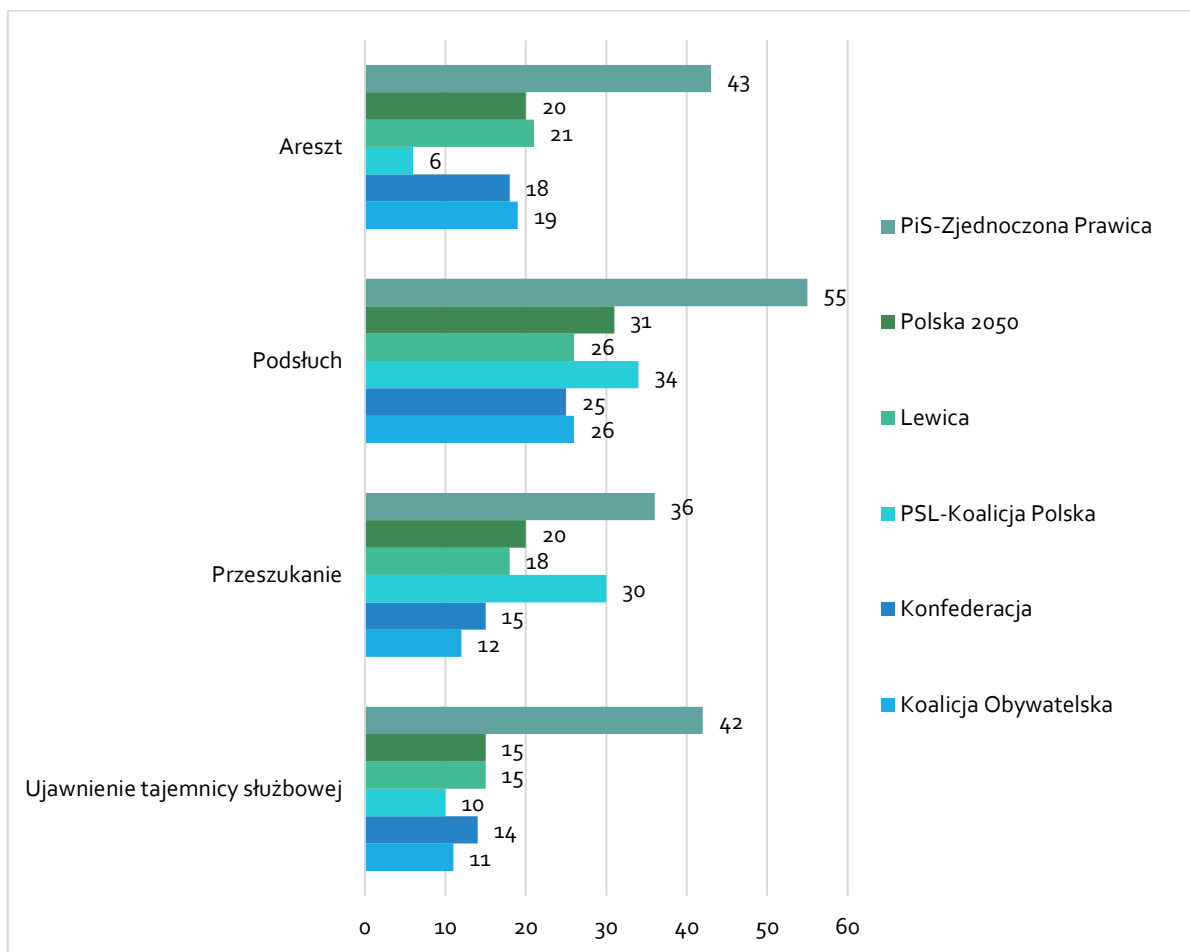

Wykres 54. Solidarność społeczna a przedsiębiorczość - współczesna rola państwa wg. preferencji partyjnej (%)

Wreszcie, jeśli idzie o działania inwigilacyjne rządu wobec zagrożenia terrorystycznego, odsetek popierających takowe jest zdecydowanie **wyższy wśród zwolenników PiS-Zjednoczonej prawicy (43% z nich zgadza się na areszt, 55% na podsłuch, 36% na przesłuchanie oraz 42% na ujawnianie tajemnicy służbowej, wykres 55). Wśród zwolenników opozycji zgoda na takie działania jest z grubsza o połowę niższa (poza dość wysokim poparciem dla podsłuchu i przeszukania oraz niższym dla aresztu wśród wyborców PSL-Koalicji Polskiej).**

Wykres 55. Zgoda na działania inwigilacyjne rządu wobec zagrożenia terrorystycznego wg. preferencji partyjnej (% odpowiedzi „Tak”)

Częściowe podsumowanie

Uczestniczący w wyborach ujawniają bardziej pozytywne afektywne uczucia do państwa, choć jednocześnie nie upatrują w państwie – częściej niż w rynku – instytucji mającą rozwiązywać problemy społeczne. To ważne, że ci którzy chcą wpływać na kształtowanie polityki i propozycji legislacyjnych biorąc udział w wyborach właśnie ujawniają wobec państwa pozytywne uczucia.

Znaczna część przedstawionych tu analiz wskazuje na coś niezwykle specyficznego występującego obecnie w Polsce. Zadowoleni z funkcjonowania demokracji to głównie osoby: wspierające raczej tradycję niż postęp, solidarność społeczną niż przedsiębiorczość, zdecydowanie częściej przyzwalające na różne formy inwigilacji przez państwo. Zadowoleni z demokracji są dziś w Polsce głównie wyborcy PiS. Dlatego też notujemy nadwyżkę postaw

propaństwowych wśród zadowolonych z demokracji w stosunku do popierających demokrację w bardziej ogólnym sensie - jako normatywny ideał.

Polacy wspierający dalszą integrację UE, to częściej ci, którzy mają negatywny afektywny stosunek do państwa. Łatwiej o pozytywne uczucia do państwa również osobom nie opowiadającym się za rozdziałem kościoła od państwa.

W końcu, we wszystkich omawianych tu kwestiach elektorat PiS różni się – niemal kategoryalnie – od pozostałych elektoratów. Co warte podkreślenia, w sprawie rynku i w sprawach gospodarczych różni się też znacznie od zwolenników Konfederacji.

Część B: Kompleksowość relacji względem państwa – modele wieloczynnikowe

W części B przedstawiamy analizy bardziej skomplikowanych relacji między analizowanymi przez nas zjawiskami. Innymi słowy, tropimy w niej bardziej przyczynowość niż współwystępowanie oraz staramy się dociec, które czynniki odgrywają kluczową rolę, które z nich okazują wpływ na badane zjawisko po kontroli wpływu innych, a więc swoisty wpływ "netto".

VI. Partyjne okulary: stosunek do państwa czy stosunek do państwa PiS?

Na początek, w tabeli B1, nadal demonstrujemy proste relacje między poszczególnymi czynnikami w postaci tablicy korelacyjnej, by lepiej zrozumieć następnie prezentowane analizy wieloczynnikowe. Inaczej rzecz ujmując, jest to relacja dwójkowa między jakimś ocenianym aspektem państwa a czynnikami tradycyjnymi społecznymi (wiek, płeć itp.) oraz czynnikami politycznymi (głosowanie, stosunek do demokracji, etc.)

W tym miejscu nie będziemy komentować, ani interpretować wszystkich zależności korelacyjnych tabeli B1, zwrócimy jedynie uwagę, że w dwóch kolumnach (spośród dziewięciu) wszystkie współczynniki korelacji są statystycznie istotne. Są to korelacje oceny demokracji oraz afiliacji partyjnej (głosowania na partię) z poszczególnymi aspektami oceny partii. Spośród zmiennych społeczno-demograficznych najczęściej i najsilniej powiązany ze stosunkiem do państwa jest wiek badanych. Ten bardzo ogólny ogląd analizowanych relacji, pozwala na – ostrożną na razie – tezę, iż to czynniki polityczne wydają się znacznie silniej i częściej wpływać na ludzkie opinie o państwie oraz na ich preferencje względem konkretnych aspektów funkcjonowania państwa.

Tabela B1. Korelacje pomiędzy zmiennymi dot. państwa a zmiennymi socjo-demograficznymi oraz politycznymi

	Młodzi	Kobiety	Wykształcenie	Wiek i miejsce zamieszkania	Absencja wyborcza	Zadowolenie z demokracji	Pozytywny stosunek do integracji UE	Poparcie dla wpływu kościoła na państwo	Poparcie dla partii opozycyjnych*
Pozytywne uczucia do Państwa	-0.15	0.05	0.04	-0.01	-0.09	0.40	-0.14	0.10	-0.45
Rozwiązywanie problemów społecznych przez państwo raczej niż rynek	-0.10	0.15	-0.02	0.00	-0.02	0.23	-0.07	0.01	-0.29

Zarządzanie prywatne raczej niż publiczne szkołami podstawowymi	0.15	-0.04	-0.08	-0.04	0.09	-0.10	-0.10	0.02	0.10
Zarządzanie prywatne raczej niż publiczne uniwersytetami	0.19	-0.12	-0.08	-0.05	0.10	-0.09	-0.08	0.03	0.12
Zarządzanie prywatne raczej niż publiczne służbą zdrowia	0.12	-0.11	0.02	-0.05	-0.01	-0.19	-0.07	-0.06	0.22
Zarządzanie prywatne raczej niż publiczne energią elektryczną	0.16	-0.13	0.00	-0.01	0.05	-0.18	0.06	-0.10	0.28
Zarządzanie prywatne raczej niż publiczne usługami socjalnymi	0.13	-0.01	-0.04	0.02	0.11	-0.09	-0.07	0.01	0.08
Zarządzanie prywatne raczej niż publiczne usługami telefonicznymi	0.08	-0.15	0.11	0.00	-0.09	-0.12	0.05	-0.17	0.24
Zarządzanie prywatne raczej niż publiczne dostawą paliw	0.10	-0.14	0.10	0.02	-0.02	-0.21	0.10	-0.18	0.35
Zarządzanie prywatne raczej niż publiczne emeryturami	0.15	-0.11	-0.01	-0.06	0.08	-0.15	-0.07	0.00	0.17
Rolą państwa wsparcie postępu raczej niż ochrona tradycji	0.01	0.01	0.06	0.08	-0.10	-0.30	0.35	-0.32	0.54
Rolą państwa stwarzanie warunków dla przedsiębiorczości raczej niż solidarności	0.07	-0.06	0.12	0.01	-0.03	-0.19	0.09	-0.17	0.33
Niezgoda na areszt	0.03	-0.03	0.11	0.01	0.03	-0.24	0.08	-0.17	0.29
Niezgoda na podsłuch	0.10	-0.03	-0.05	-0.02	0.08	-0.18	0.00	-0.09	0.25
Niezgoda na przeszukiwanie	0.02	-0.01	0.04	0.00	0.03	-0.18	0.01	-0.17	0.25
Niezgoda na ujawnianie tajemnicy służbowej	0.02	-0.04	0.05	0.03	-0.03	-0.24	0.07	-0.16	0.33

Nota: korelacje wyłuszczone są statystycznie znaczące na poziomie 0.05. *Poparcie dla partii opozycyjnych (PO, SLD, PSL, PL2050) vs. PiS-Zjednoczonej Prawicy (zwolennicy Konfederacji nieuwzględnieni).

Wagę owych czynników politycznych przekonująco pokazuje tabela B2. Widzimy w niej cztery modele regresji logistycznej, w których najpierw testujemy same społeczno-demograficzne determinanty pozytywnych uczuć wobec państwa, a następnie dodajemy – różne – zmienne polityczne. Współczynniki regresji pozwalają nam opowiedzieć następującą historię. Spośród czynników społecznych jedynie wiek oraz posiadanie własnej firmy mają statystycznie istotny wpływ netto (tj. po kontroli wpływu innych zmiennych społeczno-demograficznych, takich jak płeć czy wykształcenie). Wpływ ten jednak stopniowo zanika, gdy, kolejno, dodajemy elementy życia politycznego, a ostatecznie tracą one jakąkolwiek statystyczną istotność, gdy (patrz kolumna 4) dodajemy afiliacje partyjne Polaków. Inaczej rzecz ujmując, wygląda na to, że po kontroli wszystkich analizowanych tu czynników, ostatecznie "czysty" wpływ na opinie o państwie mają ludzkie preferencje partyjne. To partie zdają się socjalizować Polaków do takich a nie innych ocen i preferencji wobec państwa, a nie

ich codzienne doświadczenia społeczne wynikające czy to z wykonywanego zawodu, czy to wieku czy miejsca zamieszkania⁴. Z pewnością można powiedzieć, że to aspekty politycznego zaangażowania i oceniania rzeczywistości decydują głównie o ich stosunku do państwa.

Szczególnie silna jest – sygnalizowana w analizie przedstawionej już powyżej – asocjacja pomiędzy zadowoleniem z funkcjonowania demokracji w Polsce a pozytywnymi uczuciami do państwa. Nawet biorąc pod uwagę inne korelaty polityczne oraz uczestnictwo wyborcze lub preferencje partyjne, zadowolenie z demokracji jest zmienną bardzo silnie wpływającą na pozytywny afektywny stosunek do państwa. Warto w tym miejscu nadmienić, że zadowolenie z demokracji pozytywnie wpływa na poparcie dla PiS w porównaniu zarówno do głosujących na inne partie (Santana, Zagórski i Rama, 2020), jak i do nieuczestniczących w wyborach (Zagórski i Santana, 2021).

Bardziej zaś szczegółowo, w modelu regresyjnym odnoszącym się do preferencji partyjnych kategorią referencyjną jest elektorat PiS-Zjednoczonej Prawicy. Jak widać wszystkie pozostałe elektoraty partyjne, łącznie z elektoratem Konfederacji, mają negatywny znak przy współczynnikach regresji. Oznacza to, że o ile elektorat PiS ma pozytywny afektywny stosunek do państwa, o tyle pozostałe elektoraty (w porównaniu do elektoratu PiS) – negatywny. Tak zinterpretowane dane nakazują nam bacność i zadanie pytania czy w ogóle w niniejszym badaniu analizujemy stosunek do państwa w ogóle czy do "państwa-PiS". Wrócimy do tej kwestii w dalszej części oraz w podsumowaniu.

Tabela B2. Pozytywne uczucia do państwa – współczynniki regresji logistycznej

	(1) Społeczne i demografic zne	(2) Polityczne	(3) Polityczne i uczestnictw o	(4) Polityczne i partyjne
Płeć (odn. Mężczyźni)	0.00	0.00	0.00	0.00
Kobiety	-0.19	-0.20	-0.21	-0.24
Wiek (odn. 18-24 lata)	0.00	0.00	0.00	0.00
25-34 lata	0.25	-0.04	-0.03	-0.38
35-44 lata	0.44	0.15	0.12	-0.49
45-54 lata	0.79*	0.51	0.49	-0.19
55 i więcej	1.22***	1.07**	1.05**	0.61
Miejsce zamieszkania (odn. Wieś)	0.00	0.00	0.00	0.00

⁴ Co ciekawe, w modelu 4, a więc biorącym pod uwagę zmienne polityczne wraz z preferencjami partyjnymi, wykształcenie nabiera istotnego statystycznie pozytywnego wpływu na uczucia do państwa. Wygląda więc na to, że jedynie odkładając na bok różnice polityczne, można mówić o pozytywnej relacji między edukacją a afektywnym stosunkiem do państwa.

Miasto do 100 tyś.	0.08	0.20	0.21	0.24
Miasto powyżej 100 tyś.	-0.18	0.04	0.02	-0.01
Wykształcenie (odn. Niższe)	0.00	0.00	0.00	0.00
Średnie	0.03	0.10	0.15	0.97*
Wyższe	-0.02	0.13	0.18	1.07*
Status zawodowy (odn. Etat)	0.00	0.00	0.00	0.00
Zlecenie lub dzieło	0.32	0.42	0.48	0.84+
Firma lub własna działalność	-1.05**	-0.76*	-0.74*	-0.43
Gospodarstwo rolne	-0.31	-0.76	-0.76	-1.20+
Nie pracuje, student, emeryt, inne	0.13	0.07	0.07	0.10
Zadolenie z demokracją w Polsce (odn. Niezadowolony/a)		0.00	0.00	0.00
Trudno powiedzieć		1.36***	1.34**	1.64*
Zadowolony/a		1.85***	1.84***	1.44***
Stosunek do integracji europejskiej (odn. Zaszła już za daleko)		0.00	0.00	0.00
Opinia pośrednia		-0.29	-0.31	-0.17
Europa powinna się bardziej jednoczyć		-0.41+	-0.34	-0.30
Poparcie dla wpływu kościoła na państwo (odn. Całkowity rozdział)		0.00	0.00	0.00
Trudno powiedzieć		0.26	0.31	0.75
Powinien mieć znaczny wpływ		0.15	0.16	-0.11
Uczestnictwo wyborcze (odn. udział)			0.00	
Trudno powiedzieć			0.34	
Absencja			-0.28	
Preferencje partyjne (odn. PiS-Zjednoczona Prawica)				0.00
Koalicja Obywatelska				-1.79***
PSL-Koalicja Polska				-1.65*
Lewica				-1.64***
Konfederacja				-0.24
Polska 2050				-1.03**
Stać	-0.36	0.89+	0.84+	0.87
N	824	813	813	587
Pseudo R ²	0.047	0.184	0.187	0.258
Log lik.	-540.30	-457.26	-455.76	-301.95

Nota: współczynniki regresji logistycznej; + p<0.1, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001.

Powyższy rezultat i wywiedziona z niej teza jest na tyle znacząca, że zdecydowaliśmy się na jeszcze bardziej dokładną analizę i próbę odpowiedzi na bezpośrednie pytanie: jak oddzielnie model społeczno-demograficzny, a jak poszczególne modele polityczne, w tym zwłaszcza ten dotyczący wpływu afiliacji partyjnych jest powiązany z jedną z kluczowych zmiennych opisujących państwo – pozytywny afektywny doń stosunek.

Dlatego w tabeli B₃, w której prezentujemy osiem modeli regresji, należy najpierw i głównie zwrócić uwagę na model numer 1 (wpływ afiliacji partyjnych) oraz model numer 4 (czynniki społeczno-demograficzne), a dopiero następnie poddać analizie co się z tymi dwoma zbiorami zmiennych dzieje, gdy kolejno dodajemy wpływy innych czynników politycznych, takich jak uczestnictwo w wyborach czy ocena funkcjonowania demokracji w Polsce.

Testujemy tu (w modelach regresji tabeli B₃) sygnalizowaną na wstępie hipotezę o domniemanej wyższości determinant afiliacji partyjnych nad czynnikami społecznymi.

W tym przypadku, by odpowiedzieć sobie na powyższe pytanie, należy porównać zakres tłumaczonej wariacji (współczynnik *Pseudo R2*) modeli w kolumnie pierwszej i czwartej. W pierwszym przypadku wynosi on 0.166, a w drugim (w kolumnie czwartej) - 0.047.⁵ Oznacza to, że same afiliacje partyjne tłumaczą 17% wariacji afektywnego stosunku do państwa, a socjologicznie wieloaspektowo opisywana (wiekiem, płcią, wykształceniem, miejscem zamieszkania i pracą) pozycja społeczna jednostki niecałe 5%. I choć statystyczny puryzm nie pozwala na dalsze bardziej szczegółowe interpretacje tego wyniku, to sam zakres tłumaczonej zmienności zmiennej wyjaśnianej jest istotny.

⁵ Pamiętać przy tym należy, że zarówno charakter *Pseudo R2*, niepozwalający na tak bezpośrednią interpretację tłumaczonej wariacji jak *R2* w modelach liniowych, jak i różnica w liczbie obserwacji w poszczególnych modelach, nakazują ostrożność w wyciąganiu wniosków przy porównaniach siły „tłumaczenia” każdego z nich.

Tabela B3. Pozytywne uczucia do państwa a preferencje partyjne (oddzielne modele)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
	Partyjne	Uczestnictwo	Partyjne i uczestnictwo	Socjodemograficzne	Polityczne	Partyjne, socjodemograficzne i polityczne	Uczestnictwo, socjodemograficzne i polityczne	Partyjne i uczestnictwo, socjodemograficzne i polityczne
Preferencje partyjne (odn. PiS-Zjednoczona Prawica)	0.00					0.00		
Koalicja Obywatelska	-2.66***					-1.79***		
PSL-Koalicja Polska	-2.20***					-1.65*		
Lewica	-2.59***					-1.64***		
Konfederacja	-1.30***					-0.24		
Polska 2050	-1.91***					-1.03**		
Uczestnictwo wyborcze (odn. udział)		0.00					0.00	
Trudno powiedzieć		0.34					0.34	
Absencja		-0.40					-0.28	
Preferencje partyjne (odn. Absencja)			0.00					0.00
PiS-Zjednoczona Prawica			1.58***					0.84*
Koalicja Obywatelska			-1.09***					-0.98**
PSL-Koalicja Polska			-0.63					-0.68
Lewica			-1.02**					-0.79*
Konfederacja			0.27					0.59+
Polska 2050			-0.33					-0.23
Płeć (odn. Mężczyźni)				0.00		0.00	0.00	0.00
Kobiety				-0.19		-0.24	-0.21	-0.26
Wiek (odn. 18-24 lata)				0.00		0.00	0.00	0.00
25-34 lata				0.25		-0.38	-0.03	-0.21
35-44 lata				0.44		-0.49	0.12	-0.18
45-54 lata				0.79*		-0.19	0.49	0.17
55 i więcej				1.22***		0.61	1.05**	0.98**
Miejsce zamieszkania (odn. Wieś)				0.00		0.00	0.00	0.00
Miasto do 100 tyś.				0.08		0.24	0.21	0.13
Miasto powyżej 100 tyś.				-0.18		-0.01	0.02	0.02
Wykształcenie (odn. Niższe)				0.00		0.00	0.00	0.00
Średnie				0.03		0.97*	0.15	0.30
Wyższe				-0.02		1.07*	0.18	0.38
Status zawodowy (odn. Etat)				0.00		0.00	0.00	0.00
Zlecenie lub dzieło				0.32		0.84+	0.48	0.58
Firma lub własna działalność				-1.05**		-0.43	-0.74*	-0.58
Gospodarstwo rolne				-0.31		-1.20+	-0.76	-1.20*
Nie pracuje, student, emeryt, inne				0.13		0.10	0.07	0.17
Zadowolenie z demokracji w Polsce (odn. Niezadowolony/a)					0.00	0.00	0.00	0.00
Trudno powiedzieć					1.32***	1.64*	1.34**	1.42**
Zadowolony/a					1.86***	1.44***	1.84***	1.40***
Stosunek do integracji europejskiej (odn. Zaszła za daleko)					0.00	0.00	0.00	0.00
Opinia pośrednia					0.15	0.42	0.20	0.44+
Europa powinna się bardziej jednaczyć					-0.38+	0.01	-0.41+	-0.02
Poparcie dla wpływu kościoła na państwo (odn. Rozdział)					0.00	0.00	0.00	0.00
Trudno powiedzieć					0.20	0.75	0.31	0.16
Powinien mieć znaczny wpływ					0.16	-0.11	0.16	-0.14
Stała	1.76***	0.20*	0.19	-0.36	-0.42*	-0.57	-1.00*	-0.94+
N	591	824	769	824	813	587	813	759
Pseudo R ²	0.166	0.005	0.129	0.047	0.146	0.258	0.187	0.224
Log lik.	-341.23	-564.25	-458.77	-540.30	-478.57	-301.95	-455.76	-404.48

Nota: współczynniki regresji logistycznej; + p<0.1, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001.

Nie bez powodu analizie poddaliśmy też sytuację, w której do afiliacji partyjnych dodajemy ogólną partycypację wyborczą. Zauważmy jednocześnie (patrz kolumna 2), że sama

partycypacja/absencja wyborcza nie determinuje afektywnego stosunku do państwa w sposób statystycznie istotny, choć osoby nieuczestniczące w wyborach są nieco bardziej negatywnie nastawione do państwa niż ogół (niezależnie od preferencji partyjnej) Polaków biorących udział w wyborach. W analizach politologicznych często decydujemy się traktować absencję wyborczą podobnie jak preferencje partyjne, to znaczy, wstrzymanie się od głosowania podobnie jak głosowanie na konkretną partię. I choć oczywiście zdajemy sobie sprawę, iż ontologicznie jest to odmienna decyzja, tym niemniej mówi nam coś o – w Polsce bardzo licznej – grupie *non-votersów*. Uzyskany wynik (patrz kolumna 3 tabeli B3) wskazuje jasno, że dodanie do preferencji partyjnych kategorii niebiorących udziału w wyborach obniża ogólną tłumaczoną wariancję (do 13%) takiego modelu w stosunku do modelu, gdzie sprawdzaliśmy wpływ samych afiliacji partyjnych (przy czym pamiętać należy o różnicy w liczbie obserwacji pomiędzy tymi modelami). Jest to bardzo ważny wynik, oznacza bowiem co najmniej dwie rzeczy: po pierwsze, że znaczna liczebnie część Polaków nie biorących udziału w wyborach, gdyby nagle zdecydowała się wziąć w niej udział nie zmieniłaby zasadniczo polskiej polityki, a w każdym razie nie zmieniłaby stosunku do państwa. A po drugie, świadczy – ponownie (patrz np. Markowski, Tucker 2005; 2010) – o sile socjalizacyjnej polskich partii politycznych i o trafności mechanizmu "heurystycznych podpowiedzi" partii względem obywateli, kształtujących silnie ich postawy względem tego, co winni myśleć o polityce i sferze publicznej (Downs 1957).

Następnie, w tabeli B4, znajdują się identyczne analizy jak w tabeli B2, z tą różnicą, że w modelach regresji zmienną zależną jest tym razem alternatywa: czy to państwo czy rynek winien głównie rozwiązywać problemy społeczne. Innymi słowy, testujemy tu wpływ różnie skonfigurowanych czynników politycznych i społeczno-demograficznych na preferencje dla państwa raczej niż rynku (taki jest "kierunek" arbitralnie przyjęty dla modeli zależności).

Tabela B4. Rozwiązywanie problemów społecznych przez państwo raczej niż rynek – współczynniki regresji logistycznej

	(1) Społeczne i demograficzne	(2) Polityczne	(3) Polityczne i uczestnictwo	(4) Polityczne i partyjne
Płeć (<i>odn. Mężczyźni</i>)	0.00	0.00	0.00	0.00
Kobiety	0.57***	0.65***	0.64***	0.84***
Wiek (<i>odn. 18-24 lata</i>)	0.00	0.00	0.00	0.00
25-34 lata	-0.14	-0.32	-0.31	-0.54
35-44 lata	0.57+	0.46	0.46	-0.05
45-54 lata	0.56+	0.44	0.43	0.08
55 i więcej	0.41	0.29	0.27	-0.15
Miejsce zamieszkania (<i>odn. Wieś</i>)	0.00	0.00	0.00	0.00
Miasto do 100 tys.	-0.38*	-0.42*	-0.41*	-0.38
Miasto powyżej 100 tys. ci którzy nie chodzą do wyborów są niec	-0.10	-0.11	-0.12	-0.14
Wykształcenie (<i>odn. Niższe</i>)	0.00	0.00	0.00	0.00
Średnie	0.23	0.32	0.31	0.22
Wyższe	-0.07	0.12	0.09	0.17
Status zawodowy (<i>odn. Etat</i>)	0.00	0.00	0.00	0.00
Zlecenie lub dzieło	-0.52	-0.56	-0.55	-0.81+
Firma lub własna działalność	-0.84**	-0.67*	-0.67*	-0.57
Gospodarstwo rolne	-0.96+	-1.29*	-1.27*	-2.08**
Nie pracuje, student, emeryt, inne	-0.09	-0.12	-0.12	-0.13
Zadowolenie z demokracji w Polsce (<i>odn. Niezadowolony/a</i>)		0.00	0.00	0.00
Trudno powiedzieć		0.13	0.14	-0.31
Zadowolony/a		1.26***	1.24***	0.98***
Stosunek do integracji europejskiej (<i>odn. Zaszła już za daleko</i>)		0.00	0.00	0.00
Opinia pośrednia		0.20	0.19	0.11
Europa powinna się bardziej jednaczyć		0.08	0.07	0.09
Poparcie dla wpływu kościoła na państwo (<i>odn. Całkowity rozdział</i>)		0.00	0.00	0.00
Trudno powiedzieć		0.07	0.11	0.59
Powinien mieć znaczny wpływ		-0.35	-0.34	-0.33
Uczestnictwo wyborcze (<i>odn. udział</i>)			0.00	
Trudno powiedzieć			0.03	
Absencja			-0.33	
Preferencje partyjne (<i>odn. PiS-Zjednoczona Prawica</i>)				0.00
Koalicja Obywatelska				-0.81*
PSL-Koalicja Polska				-1.22
Lewica				-0.70+
Konfederacja				-1.34**
Polska 2050				-0.87**
Stała	-0.99*	0.22	0.52	1.78**
N	921	914	914	914
Pseudo R ²	0.042	0.141	0.189	0.254
Log lik.	-578.76	-515.92	-487.00	-447.85

Nota: współczynniki regresji logistycznej (kategoria trudno powiedzieć pominięta); + p<0.1, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001.

W tym przypadku podkreśliłyśmy tylko kilka zasadniczych kwestii. Po pierwsze, spośród zmiennych społeczno-demograficznych tym razem to płeć najsilniej różnicuje stosunek do państwa i rynku, przy czym kobiety optują zdecydowanie częściej za państwem jako

instrumentem rozwiązywania problemów społecznych. Pozostałe zmienne socjologiczne ukazują obraz podobny do poprzednio opisanego, a mianowicie, że osoby posiadające własne firmy zdecydowanie w rynku widzą główny mechanizm rozwiązywania problemów społecznych, podobnie jak mieszkańcy średnich miast (do 100 tys.) w porównaniu do mieszkańców wsi, oraz – co ciekawe, a zależność ta staje się silniejsza im więcej pozostałych wpływów kontrolujemy (patrz współczynniki kolejnych kolumn) – właściciele gospodarstw rolnych (w porównaniu do pracowników „na etacie”). W końcu, podkreślmy jednak, iż zbiór zmiennych społeczno-demograficznych tłumaczy zaledwie 4% wariancji zmiennej zależnej – preferencji względem państwa.

Po drugie, pozostałe modele wskazują, iż dołączanie do nich zmiennych politycznych, skokowo zwiększa procent tłumaczonej wariancji, a w ostatnim modelu (kolumna 4) widać, że (ponownie) najsilniejsze współczynniki regresji odnajdujemy przy zmiennych partyjnych oraz zadowolenia z demokracji.

Po trzecie, dodanie czynników politycznych powoduje, iż względna waga wpływu czynników socjologicznych zanika, poza tym, że kobiety – niezależnie od wszystkich różnie ujmowanych tu wpływów politycznych – pozostają zbiorowością przekonaną, iż to głównie państwo winno rozwiązywać problemy społeczne oraz, odwrotnie, właściciele gospodarstw rolnych są częściej niż pracownicy etatowi przekonani o dobrodziejstwach rynku.

W końcu, ponownie test dotyczący wyższości lub niższości czynników politycznych nad społecznymi, zoperacjonalizowany identycznie jak w przypadku modeli regresyjnych zaprezentowanych w tabeli B3, a więc oddzielnych – kategoryalnie różnych – modeli. Wyniki prezentujemy w tabeli B5.

Tabela B5. Państwo raczej niż rynek a preferencje partyjne (oddzielne modele)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
	Partyjne	Uczestnictwo	Partyjne i uczestnictwo	Socjodemograficzne	Polityczne	Partyjne, socjodemograficzne i polityczne	Uczestnictwo, socjodemograficzne i polityczne	Partyjne i uczestnictwo, socjodemograficzne i polityczne
Preferencje partyjne (<i>odn. PiS-Zjednoczona Prawica</i>)	0.00					0.00		
Koalicja Obywatelska	-1.46***					-0.81*		
PSL-Koalicja Polska	-1.59**					-1.22		
Lewica	-1.15***					-0.70+		
Konfederacja	-1.95***					-1.34**		
Polska 2050	-1.48***					-0.87**		
Uczestnictwo wyborcze (<i>odn. udział</i>)		0.00					0.00	
Trudno powiedzieć		0.13					0.03	
Absencja		-0.50+					-0.33	
Preferencje partyjne (<i>odn. Absencja</i>)			0.00					0.00
PiS-Zjednoczona Prawica			1.26***					0.95***
Koalicja Obywatelska			-0.20					-0.11
PSL-Koalicja Polska			-0.33					-0.44
Lewica			0.11					0.05
Konfederacja			-0.69*					-0.54
Polska 2050			-0.22					-0.16
Płeć (<i>odn. Mężczyźni</i>)				0.00		0.00	0.00	0.00
Kobiety				0.57***		0.84***	0.64***	0.70***
Wiek (<i>odn. 18-24 lata</i>)				0.00		0.00	0.00	0.00
25-34 lata				-0.14		-0.54	-0.31	-0.35
35-44 lata				0.57+		-0.05	0.46	0.15
45-54 lata				0.56+		0.08	0.43	0.18
55 i więcej				0.41		-0.15	0.27	0.02
Miejsce zamieszkania (<i>odn. Wieś</i>)				0.00		0.00	0.00	0.00
Miasto do 100 tyś.				-0.38*		-0.38	-0.41*	-0.46*
Miasto powyżej 100 tyś.				-0.10		-0.14	-0.12	-0.06
Wykształcenie (<i>odn. Niższe</i>)				0.00		0.00	0.00	0.00
Średnie				0.23		0.22	0.31	0.32
Wyższe				-0.07		0.17	0.09	0.27
Status zawodowy (<i>odn. Etat</i>)				0.00		0.00	0.00	0.00
Zlecenie lub dzieło				-0.52		-0.81+	-0.55	-0.47
Firma lub własna działalność				-0.84**		-0.57	-0.67*	-0.52
Gospodarstwo rolne				-0.96+		-2.08**	-1.27*	-1.62**
Nie pracuje, student, emeryt, inne				-0.09		-0.13	-0.12	-0.13
Zadowolenie z demokracji w Polsce (<i>odn. Niezadowolony/a</i>)					0.00	0.00	0.00	0.00
Trudno powiedzieć					0.26	-0.31	0.14	-0.09
Zadowolony/a					1.21***	0.98***	1.24***	0.83***
Stosunek do integracji europejskiej (<i>odn. Zaszła za daleko</i>)					0.00	0.00	0.00	0.00
Opinia pośrednia					0.27	0.11	0.19	0.22
Europa powinna się bardziej jednaczyć					0.09	0.09	0.07	0.12
Poparcie dla wpływu kościoła na państwo (<i>odn. Rozdział</i>)					0.00	0.00	0.00	0.00
Trudno powiedzieć					-0.04	0.59	0.11	0.07
Powinien mieć znaczny wpływ					-0.28	-0.33	-0.34	-0.59*
Stała	0.59***	-0.52***	-0.67***	-0.99*	-1.10***	-0.42	-1.48***	-1.33**
N	656	921	857	921	908	651	908	846
Pseudo R ²	0.085	0.004	0.068	0.042	0.055	0.148	0.099	0.125
Log lik.	-405.14	-601.84	-526.24	-578.76	-563.46	-374.93	-537.63	-488.17

Nota: współczynniki regresji logistycznej; + p<0.1, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001.

Najogólniej rzecz ujmując, także tym razem ogólna tłumaczona wariancja stosunku do państwa i rynku jest wyższa w przypadku preferencji partyjnych i wynosi ona niemal 9%,

a w przypadku zmiennych socjologicznych 7%. Oznacza to, że: (1) stosunek do państwa i rynku jako narzędzi rozwiązywania problemów społecznych jest bardziej skomplikowany do wytłumaczenia zbiorem użytych do analizy czynników, gdyż tłumaczy nieznaczny procent wariacji naszej zmiennej zależnej. (2) Oznacza jednocześnie, że choć nadal preferencje partyjne tłumaczą więcej niż czynniki społeczno-demograficzne to różnica ta jest nieznaczna. Dane szczegółowe zaś podpowiadają, że niemal całość powyższych determinant jest – w przypadku czynników społecznych – zależna od płci i gospodarowania rolnego, a w przypadku czynników politycznych od głosowania na PiS i zadowolenia z demokracją (przypominamy to elektorat tej właśnie partii jest obecnie najbardziej z niej zadowolony).

VI. Zgoda na działania inwigilacyjne a stosunek do państwa

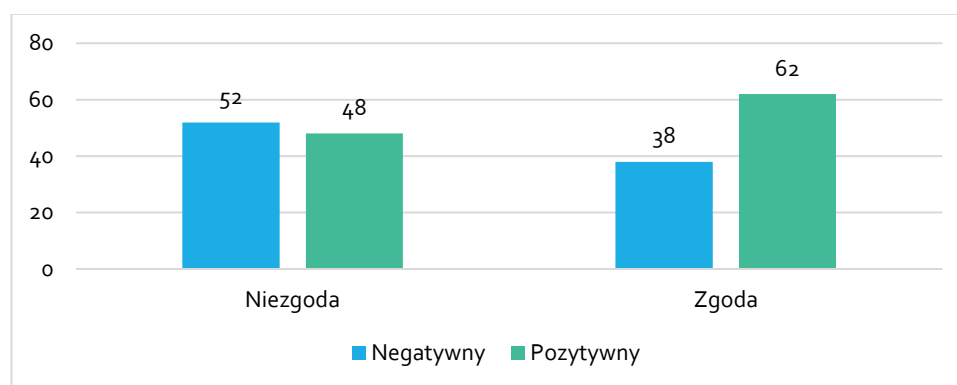
Nasze badanie dotyczyło także roli państwa, która stanowi jego specyfikę, swoisty wyróżnik. Wszak państwo posiada legitymizowaną możliwość stosowania przymusu wobec swych obywateli, także państwo demokratyczne. Dotyczy to kwestii neutralnych (kontrola płacenia podatków czy zachowania w ruchu drogowym), ale także związanych z bezpieczeństwem (pobór do armii), w końcu, do uruchomienia procedur kontroli obywateli, gdy istnieje podejrzenie bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa publicznego. W naszym przypadku pytaliśmy o hipotetyczną sytuację, gdy "rząd podejrzewa zamiar ataku terrorystycznego". Dociekaliśmy bardziej szczegółowo, czy w takiej sytuacji władza powinna mieć prawo do "aresztów na nieokreślony czas bez nakazu sądowego", prawo by "podśluchiwać rozmowy telefoniczne", prawo do "losowych zatrzymań i przeszukiwania ludzi" oraz prawo do "nakazywania przedstawicielom zawodów zaufania publicznego do ujawniania gromadzonych przez nich informacji" (dokładne brzmienie pytań – patrz Aneks A, tabele A10-A13). Tamże zainteresowany Czytelnik znajdzie rozkłady odpowiedzi na te cztery pytania w podziale na grupy społeczno-demograficzne.

W tabeli B1, w ostatnich czterech rządach odnajdziemy natomiast korelacje między głosowaniem na PiS lub na partie demokratycznej opozycji (KO, PSL, Lewica, Polska 2050) a przyzwoleniem na właśnie owe cztery formy inwigilacji, a zarazem cztery symptomy naruszeń swobód obywatelskich. Dane te nie pozostawiają złudzeń, iż wyborcy PiS – znacząco i statystycznie istotnie – różnią się od pozostałych czterech partii (choć różnice między nimi też istnieją), i zdecydowanie częściej przyzwalają na inwigilacyjne akty państwa.

Dodajmy, iż użyliśmy w tym przypadku przykładów wskaźnikowych dla naruszania swobód obywatelskich chronionych przez Konstytucję RP.

Podzieliśmy respondentów również na tych wyrażających zgodę na co najmniej jedno z działań inwigilacyjnych (areszt, podsłuch, przeszukanie lub tajemnicę służbową) oraz tych niezgadających się na żadne z nich. 45% badanych wyraziło zgodę na którąś z form inwigilacji. Wykres 56 pokazuje związek między zgodą choćby na jedno z inwigilacyjnych działań a afektywnym stosunkiem do państwa. Po tym co już wiemy o społeczno-demograficznych, a zwłaszcza partyjnych preferencjach Polaków, uzyskujemy oczekiwany obraz zależności – zgoda na inwigilacje jest powiązana z pozytywnym afektywnym stosunkiem do państwa. Niezgoda – praktycznie nie różnicuje natężenia tego uczucia.

Wykres 56. Afektywny stosunek do państwa wg. zgody na inwigilację (%)

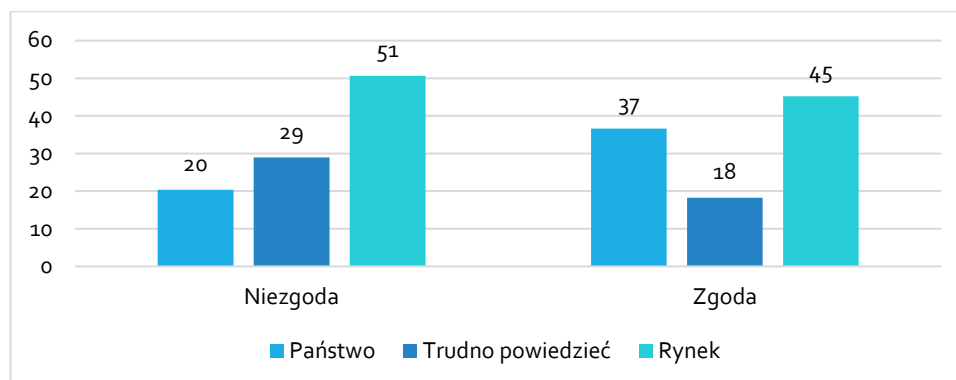

Znacznie ciekawszą zależność odkrywamy, gdy analizujemy relację zgody na inwigilację ze stosunkiem do państwa i rynku jako narzędzi rozwiązywania problemów społecznych (wykres 57). I tak, w przypadku Polaków nie zgadzających się na jakąkolwiek formę inwigilacji, odnotowujemy zdecydowaną preferencję dla rynku (ponad połowa versus zaledwie 1/5 badanych opowiadających się za państwem). W tym przypadku jednak niemal 1/3 nie ma w tej kwestii zdania.

Inaczej rzecz się ma, gdy analizujemy grupę wyrażających zgodę na inwigilację, w której jest niezbyt wiele osób niemających zdania w sprawie opozycji preferencji względem państwa vs. rynku oraz odnotowujemy nieznacznie mniejsze poparcie dla rynku niż w grupie "anty-inwigilacyjnej". Natomiast niemal dwukrotnie (z 20 do 37 procent) wzrasta odsetek osób

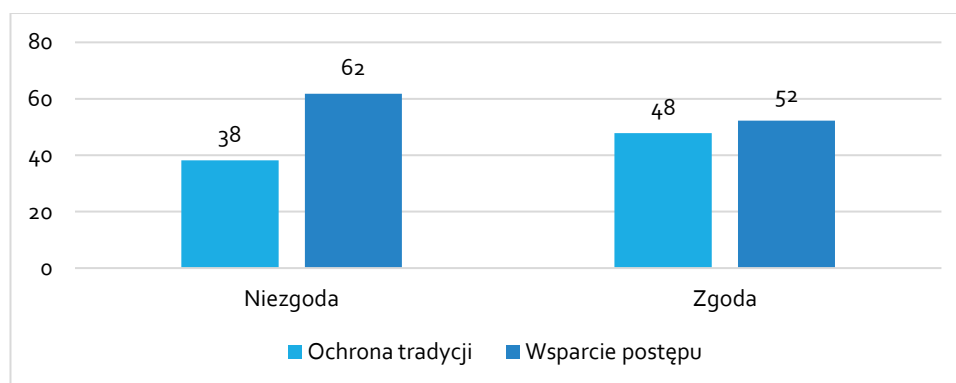
postrzegających państwo jako główną instytucję mającą radzić sobie z problemami społecznymi.

Wykres 57. Rozwiązywanie problemów społecznych przez państwo lub rynek wg. zgody na inwigilację (%)

W związku z tym, dość logicznie wygląda następująca zależność testująca związek przyzwolenia na inwigilację ze stosunkiem do wizji państwa jako bądź to skoncentrowanego na obronie tradycji bądź to promującego nowoczesność i postęp społeczny. Wykres 58 ukazuje nam obraz pozytywnego związku opowiedzenia się za postępowaniem i nowoczesnością z jednoczesną niezgodą na inwigilację oraz brakiem istotnych różnic w grupie osób przyzwalających na nie, choć i w tym przypadku nieznacznie więcej jest zwolenników postępu.

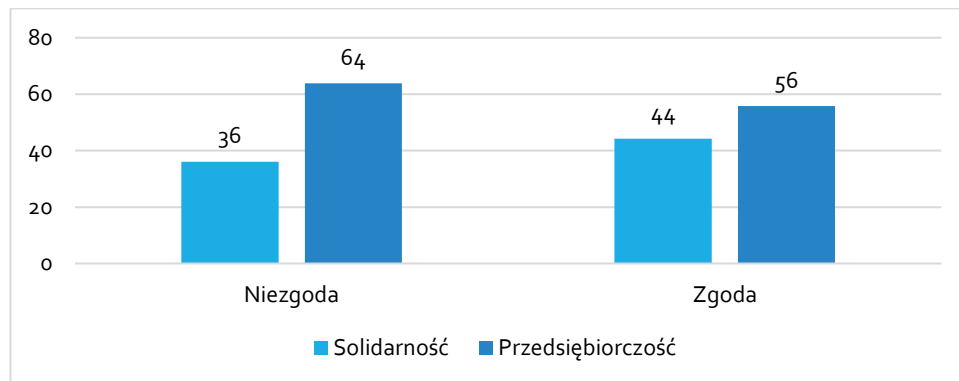
Wykres 58. Tradycja a postęp - współczesna rola państwa wg. zgody na inwigilację (%)

W końcu, bardzo podobną (do wyżej opisanej) zależność widzimy, gdy analizujemy preferowaną wizję państwa jako bądź to wspierające solidarność społeczną, bądź to przedsiębiorczość (wykres 59). Większość – w przypadku obydwu zbiorowości o różnych preferencjach odnośnie do inwigilacji – mają zwolennicy państwa zatroskanego

o przedsiębiorczość. Jednak różnica ta wśród zbiorowości przeciwników jakiegokolwiek formy inwigilacji jest zdecydowana, a wśród popierających różne formy inwigilacji przewaga jest mniejsza, choć podkreślić wypada, że nadal wyraźna, bo aż o 12 punktów procentowych.

Wykres 59. Solidarność społeczna a przedsiębiorczość - współczesna rola państwa wg. zgody na inwigilację (%)

VII. Podsumowanie

(1) Wśród Polaków przeważają zwolennicy wolności. Preferują oni tę ogólną demokratyczną wartość znacznie częściej niż inną – tak samo istotną – równość; a co ważniejsze, nie tylko częściej, ale też intensywniej. Podobny stosunek mają do innych przejawów wolności – rynku, postępu, przedsiębiorczości. Widoczny jest też wysoki poziom odrzucania różnych form inwigilacji obywateli przez państwo. W stosunku 2:1 Polacy wyrażają preferencję "życia w społeczeństwie, w którym prawa i swobody są respektowane, nawet jeśli prowadzi to do mniejszego porządku". Jednocześnie niemal trzykrotnie więcej opowiada się za dominacją w polityce moralności kosztem jej skuteczności. To ważne, gdyż świadczy o preferencji dla wolności zinstytucjonalizowanej, a nie wolności chaotycznej, nieskrępowanej innymi normami społecznymi.

(2) Pozycja społeczna jednostki i jej środowisko różni stosunek Polaków do państwa. Generalnie, to młodzi, dobrze wykształceni są najczęściej zwolennikami rynku (raczej niż państwa) w radzeniu sobie z problemami społecznymi oraz dysproporcjonalnie częściej wspierają różne przejawy wolności i wykazują niechęć do inwigilacyjnych zapędów państwa. Oni też są podporą wizji państwa wspierającego postęp i przedsiębiorczość. Na państwie jako instytucji powołanej do rozwiązywania tychże problemów dysproporcjonalnie częściej niż mężczyźni polegają kobiety, choć afektywny stosunek do państwa nie różni obydwu płci.

(3) Kluczowe zagadnienie jakie staraliśmy się rozwikłać dzięki analizom zaprezentowanym w Raporcie, to kwestia porównania roli czynników społecznych i politycznych w determinowaniu postaw, ocen i preferencji względem państwa. Liczne wyniki naszych analiz, głównie te kompleksowe, wieloczynnikowe modele regresji nastawione na tropienie czystych wpływów "netto" poszczególnych zmiennych poddanych analizie, wskazują jednoznacznie, iż stosunek Polaków do państwa jest silniej determinowany elementami politycznymi, w tym głównie afiliacją partyjną. Celowo modelowane zależności wskazują wręcz na to, iż wpływ większość czynników społeczno-demograficznych zanika, gdy wprowadzamy do modeli wpływ preferencji partyjnych. Raz jeszcze, gdyż w przeszłości wielokrotnie wskazywaliśmy na ten fakt (Markowski, Tucker 2005), potencjał partii politycznych w socjalizacji (części) obywateli do swoich wizji świata okazuje się być ogromny. Wielu Polaków, kierując się ideologicznymi podpowiedziami i partyjną propagandą jest w stanie zaprzeczać ewidentnym obiektywnie zweryfikowanym faktom dotyczącym np.

rzeczywistości gospodarczej. W badaniu Polskiego Generalnego Studium Wyborczego (PGSW) z 2010 roku, gdy zadaliśmy pytanie "czy to prawda, że w 2009 roku Polska jako jedyny kraj w Europie miała najwyższy i pozytywny wzrost gospodarczy?", 2/3 wyborców PiS odpowiedziało, że to nie jest prawda (Tworzecki, Markowski 2014). A nie był to jeszcze czas monopolizacji mediów publicznych przez jedną partię i skutecznego zamienienia ich w partyjną tubę propagandową. Polska sfera publiczna, a badania opinii publicznej w szczególności, jest zdominowana paradygmatycznie przez socjologów, co utrudnia trafną diagnozę zjawisk politologicznych, a zarazem powoduje lekceważenie instytucji politycznych, w tym partii jako ważnych agentów zmiany społecznej.

(4) Szczegółowe wyniki preferencji partyjnych jako determinant stosunku do różnych aspektów państwa, a zwłaszcza do akceptacji jego inwigilacyjnego potencjału, nakazuje zadać pytanie czy w niniejszym Raporcie badamy w istocie stosunek do państwa jako abstrakcyjnej, choć osadzonej w czasie i przestrzeni instytucji czy też do państwa-PiS, a więc do specyficznego tworu powstałego kilka lat temu, polaryzującego społeczeństwo, dokonującego restrukturyzacji pozycji wielkich grup społecznych, otwarcie łamiącego proceduralne zasady demokratycznych reguł gry i konstytucji, nie pozostawiając nikomu – tak ekspertom w Polsce, jak międzynarodowej społeczności – złudzeń co do tego, że Polska jest obecnie państwem niepraworządnym (Markowski, 2019; Sadurski, 2019; Vachudova, 2020; Pirro i Stanley, 2021). Niestety ostateczne rozwikłanie dylematu czy w obecnym okresie możemy badać stosunek do państwa tak w ogóle czy jesteśmy skazani na badanie odnoszące się do państwa-PiS możemy przedstawić tylko stosując metody eksperymentalne. Od niemal dwóch dekad to dominujący trend w światowej politologii, więc dalsze analizy problemu tą właśnie metodą są nad wyraz wskazane. Na bazie naszego materiału empirycznego typu sondażowego, dylematu tego nie da się rozstrzygnąć, choć widzimy wyraźne wskazówki, iż problem istnieje.

(5) Stąd niektóre zastanawiające relacje, zwłaszcza ponadnormatywne poparcie dla (aktualnego) państwa przez grupy społeczne, które nie mogą stanowić pro-modernizacyjnego zaplecza żadnego państwa, a takiego "na dorobku", aspirującego do "doganiania" rozwiniętego Zachodu, w szczególności. Jednocześnie, tak wyborcy PiS, jak i grupy społeczne będące raczej "klasami transferowymi" niż przyczyniającymi się do ponadnormatywnego wkładu do budżetu państwa są właśnie największymi zwolennikami

wszechobecności państwa w naszym życiu publicznym. Innymi słowy, państwo nie jest cenione przez tych, którzy wspierają państwo swoją wiedzą, energią, kompetencją, zaradnością i wysokimi podatkami wpływającymi do jego budżetu oraz mogą stanowić o jego względnie wysokim prestiżu międzynarodowym. Jest natomiast cenione przez tych, którzy niewiele dla jego nowoczesności, konkurencyjności, innowacyjności i międzynarodowego prestiżu są w stanie dokonać. By była jasność, w każdym społeczeństwie grupy żyjące z transferów istnieją, a w ramach solidarności społecznej pozostali przyczyniają się do ich dobrostanu. Rzadko kiedy jednak podział ten jest tak statystycznie skrzywiony, a na dodatek politycznie wykreowany. To opis, a nie ocena.

(6) Podobnie, widoczna jest - niejako odwrotna - relacja między sympatykami rozwiązań dotyczących praktykowanych procedur politycznych, tak w parlamencie, w sądownictwie, jak w stosunkach ze światem zewnętrznym proponowanym przez PiS a wysokim zadowoleniem ich elektoratu z aktualnej praktyki "demokratycznej" w Polsce, w odróżnieniu od wszystkich pozostałych elektoratów polskich partii parlamentarnych. Zadowoleni z funkcjonowania demokracji w Polsce są dziś raczej wyborcy PiS niż partii opozycyjnych, co przekłada się na istotną nadwyżkę postaw propaństwowych wśród zadowolonych z demokracji w porównaniu do tych, którzy popierają demokrację jako normatywny ideał, jako system rządzenia lepszy od innych.

(7) Poszukiwaliśmy też odpowiedzi na drugie kluczowe pytanie, a mianowicie czy stosunek Polaków do państwa jest spójny a determinanty ich opinii, ocen i preferencji koherentne i czy noszą cechy uniwersalne. Konkluzywnej, zwięzłej odpowiedzi nie jesteśmy w stanie udzielić, gdyż z jednej strony widzimy jak spójnie i systematycznie wybrane czynniki pozycji społecznej jednostki wiążą się z poszczególnymi aspektami funkcjonowania państwa (wiek i wykształcenie głównie), a z drugiej dostrzegamy, że wpływ miejsca zamieszkania (zwłaszcza na wsi i w średnich miastach) wykazuje dużą fluktuację; podobnie płeć. Nadszpiewanie często mieszkańcy wsi, zwłaszcza w kwestiach gospodarczych przyjaznym okiem zerkają w stronę rynku i są krytyczni lub niechętni wobec działań państwa. Kobiety zaś, w jednej kwestii (rozwiązywanie problemów społecznych) opowiadają się zdecydowanie za państwem, a w innej (np. afektywnym doń stosunku) nie różnią się od mężczyzn. Podobnie, gdy na zjawisko to patrzymy przez politologiczne okulary: elektoraty partii politycznych względem różnych aspektów funkcjonowania państwa różnią się - zasadniczo i dość

uniwersalnie - podziałem na PiS i resztę. Ale w przypadku kwestii gospodarczych na drugim krańcu stosunku do państwa znajdujemy zwolenników Konfederacji, a w sprawach socjo-kulturowych Konfederaci bywają do PiS zbliżeni, najbardziej zaś różnią się od sympatyków partii rządzącej zwolennicy Lewicy i KO. Tak więc, wiele opisanych tu zależności ma dość uniwersalny charakter, lecz nie zawsze; często mamy do czynienia z reakcjami specyficznymi, opisanymi szczegółowo w Raporcie.

(8) W końcu, kwestia związku przyzwolenia państwa na inwigilację obywateli a stosunek do innych aspektów funkcjonowania państwa. Generalnie przyzwolenie na inwigilację jest znacznie wyższe i częstsze wśród Polaków popierających PiS. Nie dziwota, wszak to ich państwo, mają do niego zaufanie, a i sposób traktowania demokracji przez partię ich wyboru podoba im się. Tym bardziej, że – w porównaniu z innymi elektoratami - znacznie liczniejszy ich odsetek, za demokrację uznaje stany rzeczy, które z demokracją są sprzeczne; do konstytutywnych elementów demokracji po prostu nie należą (patrz Kotnarowski, Markowski 2020). W konsekwencji, odnotowujemy także silne pozytywne związki między innymi pozytywnymi czy sprzyjającymi państwu opiniami i ocenami a wyższym przyzwoleniem na inwigilację tegoż państwa.

Bibliografia

- Blais, A., i Gélinau, F. (2007). Winning, losing and satisfaction with democracy. *Political Studies*, 55(2), 425-441.
- Denemark, D., Mattes, R., i Niemi R.G. (Red.) (2016). *Growing Up Democratic: Does It Make a Difference?* Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row Publishers.
- Easton, D. (1975). A reassessment of the concept of political support. *British Journal of Political Science* 5: 435-457.
- Grzymała-Busse, A. (2015). *Nations under God. How Churches Use Moral Authority to Influence Policy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hausermann, S. (2010). *The Politics of Welfare reform in Continental Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Iversen, T. (2005). *Capitalism, Democracy, and Welfare*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kotnarowski, M. & Markowski, R. (2020). Polacy a demokracja: realizm, iluzje i 'fałszywa świadomość', *Studia Socjologiczne*, 239: 4.
- Markowski, R. & Tucker, J. (2005). Pocketbooks, politics, and parties: the 2003 Polish referendum on EU membership. *Electoral Studies*, 24: 409-33.
- Markowski, R. & Tucker, J. (2010). Euroskepticism and the Emergence of Political Parties in Poland. *Party Politics* 16 (4): 523-48.
- Markowski, R. (2019) Creating Authoritarian Clientelism: Poland After 2015. *Hague Journal on the Rule Law*, 11: 111-132.
- Mazzucato, M. (2021). *Przedsiębiorcze państwo. Obalić mit o relacji sektora publicznego i prywatnego*. Poznań: Heterodox.
- Morlino, L., i Montero, J.R. (1995). "Legitimacy and Democracy in Southern Europe." W: *The Politics of Democratic Consolidation in Southern Europe*, (N. Diamandouros, R. Gunther i H.J. Puhle, red.). Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Piketty, T. (2015). *Kapitał w XXI wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Pirro, A. L. P., i Stanley, B. (2021). Forging, Bending, and Breaking: Enacting the 'Illiberal Playbook' in Hungary and Poland. *Perspectives on Politics*, online first doi:10.1017/S1537592721001924.
- Przeworski, A. (1991). *Democracy and the Market*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sadurski, W. (2019). *Poland's Constitutional Breakdown*. Oxford: Oxford University Press.
- Santana, A., Zagórski, P., i Rama, J. (2020). At odds with Europe: explaining populist radical right voting in Central and Eastern Europe. *East European Politics*, 36(2): 288-309.
- Streeck, W. (2010). *Re-Forming Capitalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Tworzecki, H & Markowski, R. (2014). Knowledge and Partisan Bias: An Uneasy Relationship", *East European Politics and Societies and Cultures*, 28 (4): 836-862.

Vachudova, M.A., (2020). Ethnopolitism and democratic backsliding in Central Europe. *East European Politics*, 36(3): 318-340.

Zagórski, P. i Santana, A. (2021). Exit or Voice: Abstention and Support for Populist Radical Right Parties in Central and Eastern Europe. *Problems of Post-Communism*, 68(4): 264-278.

Aneks A.

Tabela A1. Rozkład zmiennych socjodemograficznych w próbie

		% kolumny	Liczebność nieważona
Razem		100%	1212
Płeć	kobieta	51%	613
	mężczyzna	49%	599
Wiek	18-24 lata	11%	140
	25-34 lata	18%	223
	35-44 lata	21%	262
	45-54 lata	17%	193
	55 i więcej lat	32%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	40%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	32%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	28%	325
Wykształcenie:	Niższe	10%	115
	Średnie	61%	744
	Wyższe	29%	353

Tabela A2. LA_o. Niżej prezentujemy dwa twierdzenia. Z którym z nich bardziej się Pan(i) zgadza:

		Niżej prezentujemy dwa twierdzenia. Z którym z nich bardziej się Pan(i) zgadza:			
		wolę żyć w społeczeństwie, w którym panuje porządek nawet jeśli ograniczane są w nim niektóre swobody	wole żyć w społeczeństwie, w którym prawa i swobody są respektowane, nawet jeśli prowadzi to do mniejszego porządku	trudno powiedzieć	Liczebność nieważona
Razem		32%	60%	8%	1212
Płeć	kobieta	32%	59%	9%	613
	mężczyzna	32%	61%	7%	599
Wiek	18-24 lata	29%	62%	9%	140
	25-34 lata	31%	62%	7%	223
	35-44 lata	32%	59%	9%	262
	45-54 lata	32%	60%	8%	193
	55 i więcej lat	35%	58%	7%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	34%	56%	9%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	34%	59%	7%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	27%	66%	7%	325
Wykształcenie:	Niższe	29%	59%	12%	115
	Średnie	36%	57%	7%	744
	Wyższe	26%	66%	8%	353

Tabela A3. FS1. Która z tych dwóch wartości jest – Pana(i) zdaniem - ważniejsza w czasie pandemii:

		Która z tych dwóch wartości jest – Pana(i) zdaniem - ważniejsza w czasie pandemii:				
		zdecydowanie wolność	raczej wolność	raczej bezpieczeństwo	zdecydowanie bezpieczeństwo	Liczebność nieważona
Razem		23%	21%	32%	24%	1212
Płeć	kobieta	20%	18%	34%	28%	613
	mężczyzna	25%	24%	30%	21%	599
Wiek	18-24 lata	25%	22%	41%	11%	140
	25-34 lata	32%	25%	28%	15%	223
	35-44 lata	23%	24%	35%	18%	262
	45-54 lata	24%	22%	28%	26%	193
	55 i więcej lat	16%	14%	32%	38%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	24%	20%	33%	23%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	23%	21%	30%	25%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	21%	21%	34%	25%	325
Wykształcenie:	Niższe	17%	17%	48%	18%	115
	Średnie	23%	20%	29%	28%	744
	Wyższe	24%	23%	34%	19%	353

Tabela A4. LAX_1. Czy uważa Pan(i), że polski rząd powinien lub nie powinien mieć uprawnienia, by robić następujące rzeczy: - śledzić ludzi video kamerami ulokowanymi w miejscach publicznych

		Czy uważa Pan(i), że polski rząd powinien lub nie powinien mieć uprawnienia, by robić następujące rzeczy: - śledzić ludzi video kamerami ulokowanymi w miejscach publicznych					
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Liczebność nieważona
Razem		7%	16%	19%	21%	39%	1212
Płeć	kobieta	5%	15%	21%	21%	38%	613
	mężczyzna	9%	16%	16%	21%	39%	599
Wiek	18-24 lata	6%	13%	22%	21%	38%	140
	25-34 lata	7%	15%	17%	21%	41%	223
	35-44 lata	6%	16%	20%	19%	39%	262
	45-54 lata	7%	13%	21%	23%	37%	193
	55 i więcej lat	7%	18%	17%	20%	38%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	8%	12%	20%	19%	41%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	6%	18%	17%	21%	37%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	5%	18%	18%	22%	37%	325
Wykształcenie:	Niższe	10%	11%	25%	20%	34%	115
	Średnie	7%	16%	18%	21%	39%	744
	Wyższe	6%	17%	17%	21%	40%	353

Tabela A5. LAX_2. Czy uważa Pan(i), że polski rząd powinien lub nie powinien mieć uprawnienia, by robić następujące rzeczy: - mieć dostęp do prywatnych e-maili obywateli i innych informacji udostępnianych przez nich w Internecie

		Czy uważa Pan(i), że polski rząd powinien lub nie powinien mieć uprawnienia, by robić następujące rzeczy: - mieć dostęp do prywatnych e-maili obywateli i innych informacji udostępnianych przez nich w Internecie					Liczebność nieważona
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie	
Razem		3%	3%	8%	15%	72%	1212
Płeć	kobieta	2%	3%	8%	15%	72%	613
	mężczyzna	4%	3%	7%	15%	71%	599
Wiek	18-24 lata	2%	6%	5%	13%	73%	140
	25-34 lata	4%	3%	6%	13%	75%	223
	35-44 lata	3%	3%	12%	15%	68%	262
	45-54 lata	3%	2%	5%	16%	73%	193
	55 i więcej lat	2%	2%	8%	16%	71%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	3%	3%	9%	17%	69%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	3%	3%	10%	12%	72%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	2%	3%	4%	16%	75%	325
Wykształcenie:	Niższe	6%	4%	13%	16%	61%	115
	Średnie	2%	3%	7%	14%	73%	744
	Wyższe	3%	2%	7%	16%	72%	353

Tabela A6. LAX_3. Czy uważa Pan(i), że polski rząd powinien lub nie powinien mieć uprawnienia, by robić następujące rzeczy: - kontrolować rozmowy telefoniczne obywateli za zgodą prokuratora

		Czy uważa Pan(i), że polski rząd powinien lub nie powinien mieć uprawnienia, by robić następujące rzeczy: - kontrolować rozmowy telefoniczne obywateli za zgodą prokuratora					
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Liczebność nieważona
Razem		5%	12%	13%	19%	51%	1212
Płeć	kobieta	3%	12%	14%	20%	51%	613
	mężczyzna	7%	11%	13%	18%	50%	599
Wiek	18-24 lata	3%	13%	13%	16%	55%	140
	25-34 lata	3%	10%	13%	20%	54%	223
	35-44 lata	5%	13%	15%	16%	51%	262
	45-54 lata	7%	14%	11%	17%	51%	193
	55 i więcej lat	6%	11%	14%	23%	46%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	6%	12%	13%	18%	51%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	7%	11%	15%	17%	50%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	3%	12%	12%	23%	51%	325
Wysztalcenie:	Niższe	6%	10%	15%	20%	49%	115
	Średnie	5%	12%	14%	18%	51%	744
	Wyższe	6%	12%	12%	21%	49%	353

Tabela A7. LAX_4. Czy uważa Pan(i), że polski rząd powinien lub nie powinien mieć uprawnienia, by robić następujące rzeczy: - wprowadzać przymusowe szczepienia wybranych grup społecznych w czasie pandemii

		Czy uważa Pan(i), że polski rząd powinien lub nie powinien mieć uprawnienia, by robić następujące rzeczy: - wprowadzać przymusowe szczepienia wybranych grup społecznych w czasie pandemii					
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Liczebność nieważona
Razem		9%	14%	16%	19%	42%	1212
Płeć	kobieta	7%	10%	18%	20%	44%	613
	mężczyzna	11%	18%	14%	19%	39%	599
Wiek	18-24 lata	7%	12%	10%	21%	50%	140
	25-34 lata	9%	8%	16%	18%	49%	223
	35-44 lata	8%	13%	18%	18%	44%	262
	45-54 lata	8%	20%	10%	16%	46%	193
	55 i więcej lat	11%	16%	21%	22%	31%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	9%	13%	15%	18%	45%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	8%	14%	16%	23%	40%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	10%	15%	18%	18%	39%	325
Wykształcenie:	Niższe	10%	6%	19%	20%	45%	115
	Średnie	8%	16%	16%	19%	40%	744
	Wyższe	9%	13%	15%	20%	44%	353

Tabela A8. LAX_6. Czy uważa Pan(i), że polski rząd powinien lub nie powinien mieć uprawnienia, by robić następujące rzeczy: - mieć dostęp do wiedzy o obywatelach pochodzących od tzw. zawodów zaufania publicznego – lekarzy, adwokatów, psychologów itp.

		Czy uważa Pan(i), że polski rząd powinien lub nie powinien mieć uprawnienia, by robić następujące rzeczy: - mieć dostęp do wiedzy o obywatelach pochodzących od tzw. zawodów zaufania publicznego – lekarzy, adwokatów, psychologów itp.					Liczebność nieważona
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie	
Razem		8%	14%	19%	20%	40%	1212
Płeć	kobieta	6%	13%	21%	22%	38%	613
	mężczyzna	10%	14%	16%	19%	41%	599
Wiek	18-24 lata	6%	10%	19%	21%	44%	140
	25-34 lata	7%	13%	21%	20%	39%	223
	35-44 lata	6%	19%	20%	20%	35%	262
	45-54 lata	8%	16%	15%	20%	40%	193
	55 i więcej lat	9%	11%	17%	21%	41%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	9%	16%	18%	18%	39%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	5%	14%	19%	21%	40%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	9%	10%	18%	23%	40%	325
Wykształcenie:	Niższe	17%	7%	29%	17%	30%	115
	Średnie	7%	15%	18%	19%	40%	744
	Wyższe	5%	13%	16%	24%	42%	353

Tabela Ag. LAY. Na skali od "0" do "10" proszę wskazać, gdzie umieściłby Pan(i) swój pogląd na dostępność informacji rządowej?

		Na skali od "0" do "10" proszę wskazać, gdzie umieściłby Pan(i) swój pogląd na dostępność informacji rządowej?												
		o - Informacja winna być publicznie dostępna, nawet jeśli niesie ryzyko dla bezpieczeństwa publicznego	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10 – bezpieczeństwo publiczne winno mieć priorytet, nawet kosztem ograniczonego dostępu do informacji o działaniach rządu	trudno powiedzieć, nie potrafię wybrać	Liczebność nieważona
Razem		13%	5%	8%	7%	9%	19%	9%	6%	4%	3%	14%	4%	1212
Płeć	kobieta	11%	3%	7%	7%	11%	21%	10%	7%	4%	3%	12%	6%	613
	mężczyzna	14%	6%	9%	7%	8%	17%	8%	6%	4%	3%	15%	3%	599
Wiek	18-24 lata	13%	3%	10%	7%	11%	16%	11%	10%	2%	2%	11%	4%	140
	25-34 lata	10%	3%	6%	14%	8%	17%	16%	7%	5%	2%	8%	4%	223
	35-44 lata	15%	4%	7%	6%	9%	25%	6%	6%	3%	3%	12%	4%	262
	45-54 lata	15%	3%	9%	5%	8%	14%	8%	8%	4%	3%	19%	4%	193
	55 i więcej lat	11%	7%	9%	5%	10%	18%	6%	4%	5%	3%	16%	4%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	13%	4%	8%	7%	9%	18%	10%	8%	3%	3%	12%	5%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	12%	4%	6%	7%	9%	19%	9%	6%	4%	3%	18%	3%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	14%	5%	10%	8%	10%	20%	7%	4%	5%	2%	11%	4%	325
Wykształcenie:	Niższe	11%	1%	3%	6%	17%	22%	10%	6%	1%	4%	15%	4%	115
	Średnie	14%	5%	8%	5%	7%	18%	8%	6%	4%	3%	16%	5%	744
	Wyższe	11%	5%	10%	11%	10%	19%	9%	8%	4%	1%	9%	2%	353

Tabela A10. LAZ_1. Załóżmy, iż rząd podejrzewa zamiar ataku terrorystycznego. Czy w takim przypadku władza powinna mieć prawo do: - aresztować ludzi na nieokreślony czas bez formalnego oskarżenia ich przed sądem

		Załóżmy, iż rząd podejrzewa zamiar ataku terrorystycznego. Czy w takim przypadku władza powinna mieć prawo do: - aresztować ludzi na nieokreślony czas bez formalnego oskarżenia ich przed sądem					Liczebność nieważona
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie	
Razem		7%	16%	25%	22%	30%	1212
Płeć	kobieta	6%	16%	28%	24%	27%	613
	mężczyzna	8%	16%	22%	20%	34%	599
Wiek	18-24 lata	5%	23%	19%	20%	33%	140
	25-34 lata	4%	14%	26%	22%	33%	223
	35-44 lata	6%	14%	26%	21%	33%	262
	45-54 lata	10%	13%	23%	23%	31%	193
	55 i więcej lat	9%	17%	26%	22%	25%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	10%	15%	24%	20%	31%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	5%	18%	23%	22%	31%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	6%	14%	27%	24%	28%	325
Wykształcenie:	Niższe	10%	20%	36%	15%	18%	115
	Średnie	8%	16%	23%	22%	31%	744
	Wyższe	5%	13%	24%	25%	33%	353

Tabela A11. LAZ_2. Załóżmy, iż rząd podejrzewa zamiar ataku terrorystycznego. Czy w takim przypadku władza powinna mieć prawo do: - podsłuchiwać rozmowy telefoniczne ludzi

		Założmy, iż rząd podejrzewa zamiar ataku terrorystycznego. Czy w takim przypadku władza powinna mieć prawo do: - podsłuchiwać rozmowy telefoniczne ludzi					
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Liczebność nieważona
Razem		10%	22%	19%	20%	29%	1212
Płeć	kobieta	8%	23%	22%	18%	28%	613
	mężczyzna	12%	21%	17%	21%	30%	599
Wiek	18-24 lata	2%	21%	23%	19%	36%	140
	25-34 lata	6%	20%	23%	16%	35%	223
	35-44 lata	9%	22%	21%	20%	28%	262
	45-54 lata	12%	20%	15%	19%	33%	193
	55 i więcej lat	14%	25%	17%	22%	22%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	11%	21%	18%	19%	31%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	8%	22%	22%	20%	27%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	10%	23%	20%	21%	27%	325
Wykształcenie:	Niższe	12%	22%	19%	21%	26%	115
	Średnie	10%	21%	18%	20%	31%	744
	Wyższe	9%	25%	22%	18%	26%	353

Tabela A12. LAZ_3. Załóżmy, iż rząd podejrzewa zamiar ataku terrorystycznego. Czy w takim przypadku władza powinna mieć prawo do: - losowo zatrzymywać i przeszukiwać ludzi na ulicach

		Załóżmy, iż rząd podejrzewa zamiar ataku terrorystycznego. Czy w takim przypadku władza powinna mieć prawo do: - losowo zatrzymywać i przeszukiwać ludzi na ulicach					
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Liczebność nieważona
Razem		6%	14%	18%	22%	40%	1212
Płeć	kobieta	4%	14%	20%	22%	39%	613
	mężczyzna	7%	14%	16%	23%	41%	599
Wiek	18-24 lata	6%	17%	15%	24%	38%	140
	25-34 lata	3%	12%	20%	24%	41%	223
	35-44 lata	6%	13%	16%	23%	42%	262
	45-54 lata	6%	11%	20%	21%	43%	193
	55 i więcej lat	6%	17%	18%	22%	38%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	7%	13%	18%	23%	40%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	5%	15%	20%	19%	40%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	4%	15%	15%	25%	40%	325
Wykształcenie:	Niższe	12%	12%	29%	18%	29%	115
	Średnie	5%	15%	15%	24%	41%	744
	Wyższe	5%	13%	19%	22%	42%	353

Tabela A13. LAZ_4. Załóżmy, iż rząd podejrzewa zamiar ataku terrorystycznego. Czy w takim przypadku władza powinna mieć prawo do: - nakazywać osobom wykonującym zawody zaufania publicznego (lekarzom, adwokatom, psychologom) do ujawniania ich wiedzy o obywatelach

		...Czy w takim przypadku władza powinna mieć prawo do: - nakazywać osobom wykonującym zawody zaufania publicznego (lekarzom, adwokatom, psychologom) do ujawniania ich wiedzy o obywatelach				Liczebność nieważona	
		Zdecydowanie		Trudno powiedzieć	Zdecydowanie		
		tak	Raczej tak			Raczej nie	nie
Razem		5%	15%	19%	22%	40%	1212
Płeć	kobieta	4%	16%	22%	22%	36%	613
	mężczyzna	6%	14%	16%	21%	43%	599
Wiek	18-24 lata	5%	13%	17%	26%	39%	140
	25-34 lata	3%	15%	21%	23%	37%	223
	35-44 lata	5%	14%	19%	22%	41%	262
	45-54 lata	7%	16%	14%	21%	43%	193
	55 i więcej lat	4%	16%	20%	21%	39%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	6%	16%	18%	21%	39%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	5%	15%	20%	20%	41%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	3%	14%	18%	25%	39%	325
Wykształcenie:	Niższe	9%	16%	23%	22%	30%	115
	Średnie	4%	16%	18%	22%	41%	744
	Wyższe	4%	13%	20%	22%	41%	353

Tabela A14. Ag2. Co Pana(i) zdaniem jest w polityce ważniejsze – skuteczność za cenę naruszenia zasad moralnych czy zawsze moralne postępowanie, choćby okazywało się nieskuteczne?

Co Pana(i) zdaniem jest w polityce ważniejsze – skuteczność za cenę naruszenia zasad moralnych czy zawsze moralne postępowanie, choćby okazywało się nieskuteczne?

		o - skuteczność za cenę naruszenia zasad moralnych										10 – moralne postępowanie, choćby okazywało się nieskuteczne		trudno powiedzieć	Liczebność nieważona
		1	2	3	4	5	6	7	8	9					
Razem		2%	2%	4%	6%	4%	12%	11%	13%	14%	10%	11%	11%	1212	
Płeć	kobieta	2%	2%	3%	6%	4%	14%	10%	14%	12%	10%	11%	13%	613	
	mężczyzna	2%	1%	4%	6%	5%	11%	13%	13%	16%	9%	11%	9%	599	
Wiek	18-24 lata	3%	1%	4%	2%	6%	8%	14%	23%	17%	5%	7%	10%	140	
	25-34 lata	2%	1%	4%	12%	2%	14%	10%	15%	12%	7%	8%	12%	223	
	35-44 lata	1%	2%	3%	7%	4%	14%	8%	14%	14%	9%	11%	12%	262	
	45-54 lata	2%	2%	2%	4%	6%	14%	11%	10%	14%	11%	16%	8%	193	
	55 i więcej lat	3%	1%	4%	3%	4%	11%	13%	10%	14%	13%	12%	11%	394	
Wielkość miejscowości	Wieś	3%	2%	2%	6%	4%	14%	8%	14%	14%	10%	12%	12%	490	
	Miasto do 100 000 mieszkańców	3%	2%	4%	6%	6%	11%	13%	12%	14%	7%	10%	12%	397	
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	1%	1%	5%	5%	3%	11%	14%	14%	13%	13%	11%	7%	325	
Wykształcenie:	Niższe	7%		3%	1%	5%	14%	20%	15%	9%	10%	4%	11%	115	
	Średnie	2%	2%	3%	6%	5%	13%	11%	11%	15%	9%	13%	11%	744	
	Wyższe	1%	2%	5%	7%	4%	10%	9%	18%	14%	11%	11%	10%	353	

Tabela A15. D21. Dwie podstawowe wartości demokratyczne współistnieją współcześnie w funkcjonujących dziś demokracjach - równość i wolność. Która z tych dwóch wartości jest – Pana(i) zdaniem - ważniejsza dziś:

		Dwie podstawowe wartości demokratyczne współistnieją współcześnie w funkcjonujących dziś demokracjach - równość i wolność. Która z tych dwóch wartości jest – Pana(i) zdaniem - ważniejsza dziś:				Liczebność nieważona
		zdecydowanie wolność	raczej wolność	raczej równość	zdecydowanie równość	
Razem		28%	35%	25%	13%	1212
Płeć	kobieta	25%	31%	30%	14%	613
	mężczyzna	31%	38%	20%	11%	599
Wiek	18-24 lata	27%	40%	22%	11%	140
	25-34 lata	28%	32%	26%	14%	223
	35-44 lata	29%	34%	24%	13%	262
	45-54 lata	26%	38%	24%	12%	193
	55 i więcej lat	27%	32%	28%	13%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	26%	32%	25%	17%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	29%	35%	28%	9%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	28%	38%	24%	11%	325
Wykształcenie:	Niższe	18%	27%	41%	15%	115
	Średnie	29%	34%	25%	12%	744
	Wyższe	29%	38%	20%	12%	353

Tabela A16. D22. Istnieją różne opinie na temat współczesnej roli państwa. Proszę wskazać, która z dwóch wizji jest Panu(i) bliższa?

		Istnieją różne opinie na temat współczesnej roli państwa. Proszę wskazać, która z dwóch wizji jest Panu(i) bliższa?		
		Państwo, które chroni i wspiera tradycyjne wartości	Państwo, które wspiera postęp społeczny i nowoczesność	Liczebność nieważona
Razem		43%	57%	1212
Płeć	kobieta	42%	58%	613
	mężczyzna	43%	57%	599
Wiek	18-24 lata	37%	63%	140
	25-34 lata	45%	55%	223
	35-44 lata	48%	52%	262
	45-54 lata	45%	55%	193
	55 i więcej lat	39%	61%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	47%	53%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	42%	58%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	37%	63%	325
Wykształcenie:	Niższe	50%	50%	115
	Średnie	44%	56%	744
	Wyższe	37%	63%	353

Tabela A17. D23. Istnieją różne także inne opinie na temat współczesnej roli państwa. Proszę wskazać, która z dwóch poniższych wizji jest Panu(i) bliższa?

		Istnieją różne także inne opinie na temat współczesnej roli państwa. Proszę wskazać, która z dwóch poniższych wizji jest Panu(i) bliższa?		
		Państwo, które tworzy podstawy do solidarności społecznej	Państwo, które stwarza korzystne warunki dla przedsiębiorczości ludzi	Liczebność nieważona
Razem		40%	60%	1212
Płeć	kobieta	42%	58%	613
	mężczyzna	37%	63%	599
Wiek	18-24 lata	41%	59%	140
	25-34 lata	32%	68%	223
	35-44 lata	43%	57%	262
	45-54 lata	38%	62%	193
	55 i więcej lat	43%	57%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	41%	59%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	38%	62%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	40%	60%	325
Wykształcenie:	Niższe	61%	39%	115
	Średnie	41%	59%	744
	Wyższe	29%	71%	353

Tabela A18. X6g_1. W ludziach określenie PAŃSTWO budzi różnego rodzaju uczucia. Czy w Panu(i) słowo PAŃSTWO budzi: - niechęć

		W ludziach określenie PAŃSTWO budzi różnego rodzaju uczucia. Czy w Panu(i) słowo PAŃSTWO budzi: - niechęć						Liczebność nieważona
		zdecydowanie tak	raczej tak	częściowo tak, częściowo nie	raczej nie	zdecydowanie nie	trudno powiedzieć	
Razem		9%	13%	31%	27%	18%	3%	1212
Płeć	kobieta	8%	12%	33%	27%	16%	4%	613
	mężczyzna	10%	14%	28%	26%	19%	3%	599
Wiek	18-24 lata	10%	22%	37%	19%	10%	3%	140
	25-34 lata	14%	15%	34%	23%	13%	2%	223
	35-44 lata	10%	12%	30%	28%	16%	4%	262
	45-54 lata	6%	14%	32%	27%	15%	5%	193
	55 i więcej lat	5%	10%	27%	30%	26%	3%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	9%	13%	32%	25%	18%	3%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	8%	13%	29%	28%	18%	4%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	9%	14%	31%	26%	17%	2%	325
Wykształcenie:	Niższe	8%	17%	30%	24%	17%	4%	115
	Średnie	9%	12%	31%	26%	19%	3%	744
	Wyższe	9%	14%	31%	28%	15%	2%	353

Tabela A19. X69_2. W ludziach określenie PAŃSTWO budzi różnego rodzaju uczucia. Czy w Panu(i) słowo PAŃSTWO budzi: - lęk, obawę, poczucie zagrożenia

		W ludziach określenie PAŃSTWO budzi różnego rodzaju uczucia. Czy w Panu(i) słowo PAŃSTWO budzi: - lęk, obawę, poczucie zagrożenia					Liczebność nieważona	
		zdecydowanie tak	raczej tak	częściowo tak, częściowo nie	raczej nie	zdecydowanie nie	trudno powiedzieć	
Razem		8%	16%	27%	27%	20%	2%	1212
Płeć	kobieta	8%	16%	30%	28%	16%	2%	613
	mężczyzna	9%	16%	24%	25%	24%	2%	599
Wiek	18-24 lata	8%	17%	24%	30%	18%	3%	140
	25-34 lata	10%	16%	29%	29%	15%	1%	223
	35-44 lata	10%	18%	24%	28%	16%	4%	262
	45-54 lata	10%	18%	26%	26%	20%	1%	193
	55 i więcej lat	6%	13%	29%	25%	25%	1%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	8%	18%	26%	25%	21%	2%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	8%	15%	25%	31%	18%	3%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	9%	14%	32%	25%	20%	1%	325
Wyszałcenie:	Niższe	10%	10%	33%	21%	22%	4%	115
	Średnie	8%	17%	25%	27%	22%	2%	744
	Wyższe	9%	16%	28%	30%	15%	2%	353

Tabela A20. X69_3. W ludziach określenie PAŃSTWO budzi różnego rodzaju uczucia. Czy w Panu(i) słowo PAŃSTWO budzi: - spokój, zaufanie, poczucie bezpieczeństwa

		W ludziach określenie PAŃSTWO budzi różnego rodzaju uczucia. Czy w Panu(i) słowo PAŃSTWO budzi: - spokój, zaufanie, poczucie bezpieczeństwa						Liczebność
		zdecydowanie tak	raczej tak	częściowo tak, częściowo nie	raczej nie	zdecydowanie nie	trudno powiedzieć	nieważona
Razem		10%	20%	32%	22%	13%	2%	1212
Płeć	kobieta	8%	21%	33%	24%	12%	2%	613
	mężczyzna	12%	20%	32%	21%	15%	2%	599
Wiek	18-24 lata	5%	17%	33%	30%	12%	4%	140
	25-34 lata	7%	15%	34%	29%	13%	1%	223
	35-44 lata	8%	19%	32%	24%	13%	4%	262
	45-54 lata	9%	17%	37%	22%	15%	1%	193
	55 i więcej lat	16%	27%	28%	15%	13%	1%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	10%	20%	32%	24%	12%	2%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	11%	21%	35%	18%	13%	2%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	9%	19%	30%	27%	14%	1%	325
Wyszkolenie:	Niższe	15%	19%	36%	15%	10%	5%	115
	Średnie	11%	21%	32%	20%	14%	2%	744
	Wyższe	6%	19%	31%	30%	13%	1%	353

Tabela A21. X69_4. W ludziach określenie PAŃSTWO budzi różnego rodzaju uczucia. Czy w Panu(i) słowo PAŃSTWO budzi: - szacunek, poważanie, uznanie

		W ludziach określenie PAŃSTWO budzi różnego rodzaju uczucia. Czy w Panu(i) słowo PAŃSTWO budzi: - szacunek, poważanie, uznanie						Liczebność nieważona
		zdecydowanie tak	raczej tak	częściowo tak, częściowo nie	raczej nie	zdecydowanie nie	trudno powiedzieć	
Razem		13%	20%	30%	20%	15%	2%	1212
Płeć	kobieta	11%	22%	31%	22%	13%	2%	613
	mężczyzna	16%	19%	29%	18%	16%	2%	599
Wiek	18-24 lata	8%	20%	31%	25%	14%	2%	140
	25-34 lata	11%	20%	30%	22%	17%	1%	223
	35-44 lata	12%	17%	35%	18%	14%	4%	262
	45-54 lata	13%	17%	29%	23%	16%	2%	193
	55 i więcej lat	18%	25%	26%	17%	13%	1%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	14%	18%	32%	20%	13%	2%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	11%	25%	30%	17%	16%	1%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	15%	19%	26%	24%	15%	2%	325
Wyszktałcenie:	Niższe	14%	20%	32%	21%	10%	2%	115
	Średnie	15%	21%	29%	18%	15%	2%	744
	Wyższe	9%	19%	30%	25%	16%	1%	353

Tabela A22. X69_5. W ludziach określenie PAŃSTWO budzi różnego rodzaju uczucia. Czy w Panu(i) słowo PAŃSTWO budzi: - sympatię

		W ludziach określenie PAŃSTWO budzi różnego rodzaju uczucia. Czy w Panu(i) słowo PAŃSTWO budzi: - sympatię						
		zdecydowanie tak	raczej tak	częściowo tak, częściowo nie	raczej nie	zdecydowanie nie	trudno powiedzieć	Liczebność nieważona
Razem		10%	22%	30%	21%	15%	2%	1212
Płeć	kobieta	9%	22%	32%	21%	14%	2%	613
	mężczyzna	11%	22%	28%	20%	16%	2%	599
Wiek	18-24 lata	6%	17%	26%	33%	17%	1%	140
	25-34 lata	7%	21%	35%	19%	17%	2%	223
	35-44 lata	9%	19%	33%	24%	12%	3%	262
	45-54 lata	9%	21%	30%	21%	15%	2%	193
	55 i więcej lat	15%	26%	27%	15%	15%	3%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	12%	20%	31%	21%	14%	3%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	9%	25%	32%	18%	14%	2%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	10%	21%	27%	23%	17%	2%	325
Wykształcenie:	Niższe	14%	15%	34%	21%	15%	1%	115
	Średnie	11%	24%	29%	19%	14%	3%	744
	Wyższe	7%	20%	31%	25%	16%	2%	353

Tabela A23. A93. Jak Pan(i) sądzi, czy dobrym sposobem na poprawę sytuacji w Polsce są rządy „silnej ręki”, to jest zwiększenie uprawnień władz wykonawczych, czy raczej zwiększenie roli ciał przedstawicielskich, np. samorządów i władz lokalnych?

		Jak Pan(i) sądzi, czy dobrym sposobem na poprawę sytuacji w Polsce są rządy „silnej ręki”, to jest zwiększenie uprawnień władz wykonawczych, czy raczej zwiększenie roli ciał przedstawicielskich, np. samorządów i władz lokalnych?												
		o - rządy silnej władzy wykonawczej									10 – większa rola ciał przedstawicielskich np. władz lokalnych, samorządów		trudno powiedzieć	Liczebność nieważona
		1	2	3	4	5	6	7	8	9				
Razem		2%	2%	2%	3%	4%	9%	11%	13%	17%	12%	14%	10%	1212
Płeć	kobieta	2%	2%	2%	3%	4%	10%	11%	14%	18%	11%	11%	12%	613
	mężczyzna	2%	3%	3%	4%	4%	8%	11%	12%	16%	13%	17%	8%	599
Wiek	18-24 lata	1%		4%	3%	3%	12%	10%	22%	15%	8%	5%	16%	140
	25-34 lata	1%	0%	2%	3%	5%	8%	16%	20%	17%	8%	9%	11%	223
	35-44 lata	2%	1%	2%	4%	4%	10%	10%	11%	20%	11%	13%	11%	262
	45-54 lata	3%	4%	1%	3%	4%	10%	11%	11%	19%	12%	15%	9%	193
	55 i więcej lat	2%	5%	3%	4%	4%	7%	9%	9%	14%	16%	19%	8%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	2%	3%	2%	3%	5%	9%	10%	14%	15%	13%	12%	11%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	2%	2%	3%	4%	4%	9%	12%	11%	18%	10%	14%	12%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	2%	2%	2%	3%	3%	9%	11%	15%	18%	13%	16%	8%	325
Wykształcenie:	Niższe	1%	4%	3%	2%	6%	16%	10%	14%	14%	10%	3%	18%	115
	Średnie	2%	2%	2%	4%	4%	9%	11%	13%	16%	11%	15%	10%	744
	Wyższe	2%	2%	2%	3%	3%	6%	11%	14%	21%	13%	15%	8%	353

Tabela A24. LA1. Ku któremu z tych poglądów bardziej się Pan(i) skłania?

		Ku któremu z tych poglądów bardziej się Pan(i) skłania?												
		o - Państwo powinno rozwiązywać problemy społeczne										10 – Rynek powinien rozwiązywać problemy społeczne	trudno powiedzieć	Liczebność nieważona
			1	2	3	4	5	6	7	8	9			
Razem		3%	5%	5%	8%	8%	12%	11%	12%	11%	6%	7%	12%	1212
Płeć	kobieta	4%	5%	5%	9%	8%	14%	10%	12%	9%	5%	4%	15%	613
	mężczyzna	2%	4%	5%	6%	7%	10%	13%	13%	13%	8%	11%	9%	599
Wiek	18-24 lata	2%	3%	4%	7%	5%	8%	10%	13%	11%	6%	8%	24%	140
	25-34 lata	2%	3%	2%	6%	8%	9%	17%	18%	12%	6%	6%	12%	223
	35-44 lata	3%	3%	4%	9%	10%	14%	9%	12%	11%	5%	6%	12%	262
	45-54 lata	4%	5%	7%	8%	9%	15%	12%	8%	8%	7%	9%	8%	193
	55 i więcej lat	4%	7%	6%	8%	6%	11%	11%	11%	12%	7%	7%	10%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	2%	5%	5%	8%	10%	10%	11%	13%	10%	5%	9%	13%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	3%	5%	5%	5%	6%	14%	11%	12%	11%	8%	7%	12%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	3%	4%	4%	10%	7%	12%	12%	12%	12%	7%	5%	12%	325
Wysztalcenie:	Niższe	1%	10%	3%	5%	0%	10%	12%	8%	11%	8%	5%	27%	115
	Średnie	4%	4%	5%	9%	8%	13%	9%	12%	9%	7%	8%	12%	744
	Wyższe	2%	5%	4%	7%	10%	11%	15%	14%	14%	6%	6%	8%	353

Tabela A25. LA2_1. Które z niżej wymienionych dziedzin naszego życia powinny być zarządzane głównie przez państwo, a które – głównie przez prywatne podmioty - szkoły podstawowe

		Które z niżej wymienionych dziedzin naszego życia powinny być zarządzane głównie przez państwo, a które – głównie przez prywatne podmioty - szkoły podstawowe		
		głównie państwo	głównie prywatne podmioty	Liczebność nieważona
Razem		85%	15%	1212
Płeć	kobieta	86%	14%	613
	mężczyzna	83%	17%	599
Wiek	18-24 lata	66%	34%	140
	25-34 lata	84%	16%	223
	35-44 lata	83%	17%	262
	45-54 lata	89%	11%	193
	55 i więcej lat	90%	10%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	84%	16%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	84%	16%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	88%	12%	325
Wykształcenie:	Niższe	79%	21%	115
	Średnie	84%	16%	744
	Wyższe	88%	12%	353

Tabela A26. LA2_2. Które z niżej wymienionych dziedzin naszego życia powinny być zarządzane głównie przez państwo, a które – głównie przez prywatne podmioty - uniwersytety

		Które z niżej wymienionych dziedzin naszego życia powinny być zarządzane głównie przez państwo, a które – głównie przez prywatne podmioty - uniwersytety		
		głównie państwo	głównie prywatne podmioty	Liczebność nieważona
Razem		76%	24%	1212
Płeć	kobieta	80%	20%	613
	mężczyzna	71%	29%	599
Wiek	18-24 lata	48%	52%	140
	25-34 lata	73%	27%	223
	35-44 lata	76%	24%	262
	45-54 lata	82%	18%	193
	55 i więcej lat	83%	17%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	73%	27%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	76%	24%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	79%	21%	325
Wykształcenie:	Niższe	68%	32%	115
	Średnie	76%	24%	744
	Wyższe	78%	22%	353

Tabela A27. LA2_3. Które z niżej wymienionych dziedzin naszego życia powinny być zarządzane głównie przez państwo, a które – głównie przez prywatne podmioty - służba zdrowia

		Które z niżej wymienionych dziedzin naszego życia powinny być zarządzane głównie przez państwo, a które – głównie przez prywatne podmioty - służba zdrowia		
		głównie państwo	głównie prywatne podmioty	Liczebność nieważona
Razem		76%	24%	1212
Płeć	kobieta	80%	20%	613
	mężczyzna	72%	28%	599
Wiek	18-24 lata	65%	35%	140
	25-34 lata	70%	30%	223
	35-44 lata	75%	25%	262
	45-54 lata	73%	27%	193
	55 i więcej lat	86%	14%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	73%	27%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	76%	24%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	80%	20%	325
Wykształcenie:	Niższe	73%	27%	115
	Średnie	79%	21%	744
	Wyższe	71%	29%	353

Tabela A28. LA2_4. Które z niżej wymienionych dziedzin naszego życia powinny być zarządzane głównie przez państwo, a które – głównie przez prywatne podmioty - energia elektryczna

		Które z niżej wymienionych dziedzin naszego życia powinny być zarządzane głównie przez państwo, a które – głównie przez prywatne podmioty - energia elektryczna		
		głównie państwo	głównie prywatne podmioty	Liczebność nieważona
Razem		66%	34%	1212
Płeć	kobieta	71%	29%	613
	mężczyzna	61%	39%	599
Wiek	18-24 lata	49%	51%	140
	25-34 lata	58%	42%	223
	35-44 lata	64%	36%	262
	45-54 lata	66%	34%	193
	55 i więcej lat	79%	21%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	65%	35%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	66%	34%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	67%	33%	325
Wykształcenie:	Niższe	69%	31%	115
	Średnie	67%	33%	744
	Wyższe	63%	37%	353

Tabela A29. LA2_5. Które z niżej wymienionych dziedzin naszego życia powinny być zarządzane głównie przez państwo, a które – głównie przez prywatne podmioty - usługi socjalne/pomoc społeczna

		Które z niżej wymienionych dziedzin naszego życia powinny być zarządzane głównie przez państwo, a które – głównie przez prywatne podmioty - usługi socjalne/pomoc społeczna		
		głównie państwo	głównie prywatne podmioty	Liczebność nieważona
Razem		82%	18%	1212
Płeć	kobieta	83%	17%	613
	mężczyzna	82%	18%	599
Wiek	18-24 lata	76%	24%	140
	25-34 lata	76%	24%	223
	35-44 lata	78%	22%	262
	45-54 lata	84%	16%	193
	55 i więcej lat	91%	9%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	84%	16%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	81%	19%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	82%	18%	325
Wykształcenie:	Niższe	82%	18%	115
	Średnie	83%	17%	744
	Wyższe	82%	18%	353

Tabela A30. LA2_6. Które z niżej wymienionych dziedzin naszego życia powinny być zarządzane głównie przez państwo, a które – głównie przez prywatne podmioty - usługi telefoniczne

		Które z niżej wymienionych dziedzin naszego życia powinny być zarządzane głównie przez państwo, a które – głównie przez prywatne podmioty - usługi telefoniczne		
		głównie państwo	głównie prywatne podmioty	Liczebność nieważona
Razem		27%	73%	1212
Płeć	kobieta	33%	67%	613
	mężczyzna	22%	78%	599
Wiek	18-24 lata	21%	79%	140
	25-34 lata	22%	78%	223
	35-44 lata	21%	79%	262
	45-54 lata	28%	72%	193
	55 i więcej lat	37%	63%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	27%	73%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	27%	73%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	29%	71%	325
Wykształcenie:	Niższe	36%	64%	115
	Średnie	30%	70%	744
	Wyższe	19%	81%	353

Tabela A31. LA2_7. Które z niżej wymienionych dziedzin naszego życia powinny być zarządzane głównie przez państwo, a które – głównie przez prywatne podmioty - dostawa paliw (benzyna, gaz, ON)

Które z niżej wymienionych dziedzin naszego życia powinny być zarządzane głównie przez państwo, a które – głównie przez prywatne podmioty - dostawa paliw (benzyna, gaz, ON)

		głównie państwo	głównie prywatne podmioty	Liczebność nieważona
Razem		48%	52%	1212
Płeć	kobieta	53%	47%	613
	mężczyzna	43%	57%	599
Wiek	18-24 lata	34%	66%	140
	25-34 lata	42%	58%	223
	35-44 lata	45%	55%	262
	45-54 lata	46%	54%	193
	55 i więcej lat	59%	41%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	48%	52%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	50%	50%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	47%	53%	325
Wykształcenie:	Niższe	55%	45%	115
	Średnie	53%	47%	744
	Wyższe	36%	64%	353

Tabela A32. LA2_8. Które z niżej wymienionych dziedzin naszego życia powinny być zarządzane głównie przez państwo, a które – głównie przez prywatne podmioty - system emerytalny

		Które z niżej wymienionych dziedzin naszego życia powinny być zarządzane głównie przez państwo, a które – głównie przez prywatne podmioty - system emerytalny		
		głównie państwo	głównie prywatne podmioty	Liczebność nieważona
Razem		78%	22%	1212
Płeć	kobieta	81%	19%	613
	mężczyzna	74%	26%	599
Wiek	18-24 lata	70%	30%	140
	25-34 lata	66%	34%	223
	35-44 lata	73%	27%	262
	45-54 lata	78%	22%	193
	55 i więcej lat	90%	10%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	75%	25%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	77%	23%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	82%	18%	325
Wykształcenie:	Niższe	79%	21%	115
	Średnie	80%	20%	744
	Wyższe	73%	27%	353

Tabela A33. LA3. Czy – ogólnie rzecz ujmując – obecna władza w kraju działa na rzecz wybranych uprzywilejowanych grup i "swoich ludzi" czy też jej działania są skierowane na dobro wspólne – wszystkich obywateli?

		Czy – ogólnie rzecz ujmując – obecna władza w kraju działa na rzecz wybranych uprzywilejowanych grup i "swoich ludzi" czy też jej działania są skierowane na dobro wspólne – wszystkich obywateli?			
		Trudno to ocenić	Na rzecz wybranych grup i "swoich ludzi"	Na rzecz dobra wspólnego obywateli	Liczebność nieważona
Razem		24%	61%	16%	1212
Płeć	kobieta	25%	60%	15%	613
	mężczyzna	22%	61%	17%	599
Wiek	18-24 lata	28%	67%	5%	140
	25-34 lata	30%	60%	10%	223
	35-44 lata	28%	59%	13%	262
	45-54 lata	18%	62%	20%	193
	55 i więcej lat	18%	60%	22%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	26%	56%	17%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	25%	61%	14%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	18%	67%	15%	325
Wykształcenie:	Niższe	36%	49%	16%	115
	Średnie	22%	61%	17%	744
	Wyższe	23%	65%	12%	353

Tabela A34. Ltan1_1. Proszę zaznaczyć, jaki ma Pan(i) wpływ na ważne decyzje polityczne dotyczące: - państwa

		Proszę zaznaczyć, jaki ma Pan(i) wpływ na ważne decyzje polityczne dotyczące: - państwa				Liczebność nieważona
		znaczący	spory	niewielki	żaden	
Razem		10%	9%	39%	42%	1212
Płeć	kobieta	9%	10%	37%	44%	613
	mężczyzna	10%	8%	41%	40%	599
Wiek	18-24 lata	12%	8%	45%	35%	140
	25-34 lata	12%	10%	41%	38%	223
	35-44 lata	13%	12%	38%	37%	262
	45-54 lata	7%	8%	38%	47%	193
	55 i więcej lat	7%	8%	36%	49%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	12%	10%	41%	37%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	8%	10%	38%	44%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	8%	7%	36%	49%	325
Wykształcenie:	Niższe	15%	16%	37%	32%	115
	Średnie	10%	9%	38%	43%	744
	Wyższe	7%	7%	42%	44%	353

Tabela A35. Ltan1_2. Proszę zaznaczyć, jaki ma Pan(i) wpływ na ważne decyzje polityczne dotyczące: - regionu (powiatu, województwa)

		Proszę zaznaczyć, jaki ma Pan(i) wpływ na ważne decyzje polityczne dotyczące: - regionu (powiatu, województwa)				
		znaczący	spory	niewielki	żaden	Liczebność nieważona
Razem		6%	15%	48%	31%	1212
Płeć	kobieta	6%	15%	47%	32%	613
	mężczyzna	6%	15%	49%	29%	599
Wiek	18-24 lata	3%	20%	54%	23%	140
	25-34 lata	7%	16%	52%	25%	223
	35-44 lata	9%	18%	45%	29%	262
	45-54 lata	6%	13%	43%	39%	193
	55 i więcej lat	5%	12%	48%	34%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	8%	16%	49%	27%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	6%	15%	46%	32%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	4%	14%	47%	34%	325
Wykształcenie:	Niższe	9%	22%	41%	27%	115
	Średnie	7%	15%	45%	33%	744
	Wyższe	3%	14%	55%	28%	353

Tabela A36. Ltan1_3. Proszę zaznaczyć, jaki ma Pan(i) wpływ na ważne decyzje polityczne dotyczące: - środowiska lokalnego (wsi, gminy, miasta)

		Proszę zaznaczyć, jaki ma Pan(i) wpływ na ważne decyzje polityczne dotyczące: - środowiska lokalnego (wsi, gminy, miasta)				
		znaczący	spory	niewielki	żaden	Liczebność nieważona
Razem		9%	21%	49%	22%	1212
Płeć	kobieta	8%	21%	47%	23%	613
	mężczyzna	10%	20%	50%	20%	599
Wiek	18-24 lata	5%	23%	51%	20%	140
	25-34 lata	9%	22%	53%	16%	223
	35-44 lata	12%	21%	44%	23%	262
	45-54 lata	10%	16%	52%	22%	193
	55 i więcej lat	8%	21%	47%	24%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	12%	24%	46%	18%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	8%	19%	49%	24%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	6%	17%	52%	24%	325
Wykształcenie:	Niższe	8%	26%	47%	20%	115
	Średnie	11%	19%	47%	23%	744
	Wyższe	6%	22%	54%	18%	353

Tabela A37. Ltanz_1. Czy jako obywatel czuje się Pan(i) dobrze poinformowany(a) o najistotniejszych problemach dotyczących: - państwa

		Czy jako obywatel czuje się Pan(i) dobrze poinformowany(a) o najistotniejszych problemach dotyczących: - państwa				
		bardzo dobrze	dobrze	niewiele wiem	czuje się całkiem niedoinformowany	Liczebność nieważona
Razem		7%	33%	38%	21%	1212
Płeć	kobieta	4%	33%	43%	20%	613
	mężczyzna	10%	33%	34%	23%	599
Wiek	18-24 lata	6%	32%	47%	15%	140
	25-34 lata	5%	31%	45%	19%	223
	35-44 lata	10%	28%	41%	22%	262
	45-54 lata	7%	29%	36%	27%	193
	55 i więcej lat	6%	41%	31%	22%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	7%	31%	43%	20%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	7%	35%	38%	20%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	6%	35%	33%	26%	325
Wykształcenie:	Niższe	2%	33%	46%	18%	115
	Średnie	9%	34%	37%	21%	744
	Wyższe	5%	32%	39%	24%	353

Tabela A38. Ltanz_2. Czy jako obywatel czuje się Pan(i) dobrze poinformowany(a) o najistotniejszych problemach dotyczących: - regionu (powiatu, województwa)

		Czy jako obywatel czuje się Pan(i) dobrze poinformowany(a) o najistotniejszych problemach dotyczących: - regionu (powiatu, województwa)				Liczebność nieważona
		bardzo dobrze	dobrze	niewiele wiem	czuje się całkiem niedoinformowany	
Razem		5%	35%	45%	16%	1212
Płeć	kobieta	4%	35%	47%	15%	613
	mężczyzna	6%	35%	43%	17%	599
Wiek	18-24 lata	5%	37%	47%	12%	140
	25-34 lata	3%	34%	48%	15%	223
	35-44 lata	6%	31%	44%	19%	262
	45-54 lata	5%	31%	44%	20%	193
	55 i więcej lat	5%	39%	43%	13%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	6%	32%	48%	14%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	4%	41%	41%	15%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	4%	33%	45%	18%	325
Wykształcenie:	Niższe	4%	30%	52%	14%	115
	Średnie	6%	35%	44%	15%	744
	Wyższe	3%	36%	44%	17%	353

Tabela A39. Ltanz_3. Czy jako obywatel czuje się Pan(i) dobrze poinformowany(a) o najistotniejszych problemach dotyczących: - środowiska lokalnego (wsi, gminy, miasta)

Czy jako obywatel czuje się Pan(i) dobrze poinformowany(a) o najistotniejszych problemach dotyczących: - środowiska lokalnego (wsi, gminy, miasta)

		bardzo dobrze	dobrze	niewiele wiem	czuje się całkiem niedoinformowany	Liczebność nieważona
Razem		10%	39%	37%	14%	1212
Płeć	kobieta	9%	43%	36%	13%	613
	mężczyzna	11%	35%	38%	15%	599
Wiek	18-24 lata	14%	34%	40%	12%	140
	25-34 lata	11%	39%	36%	15%	223
	35-44 lata	8%	39%	38%	15%	262
	45-54 lata	11%	32%	41%	16%	193
	55 i więcej lat	9%	45%	34%	12%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	13%	38%	36%	13%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	8%	43%	36%	13%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	7%	36%	42%	15%	325
Wykształcenie:	Niższe	9%	38%	40%	13%	115
	Średnie	11%	37%	39%	14%	744
	Wyższe	9%	44%	33%	14%	353

Tabela A4o. pgszw2007_P63. W jakim stopniu – Pana(i) zdaniem – sytuacja finansowa Pana(i) gospodarstwa domowego jest zależna od działalności rządu w ostatnim okresie?

		W jakim stopniu – Pana(i) zdaniem – sytuacja finansowa Pana(i) gospodarstwa domowego jest zależna od działalności rządu w ostatnim okresie?					Liczebność nieważona
		w bardzo wysokim stopniu	w znacznym stopniu	w niewielkim stopniu	wcale nie jest zależna	trudno powiedzieć	
Razem		22%	40%	28%	5%	5%	1212
Płeć	kobieta	22%	44%	24%	3%	7%	613
	mężczyzna	21%	36%	32%	7%	3%	599
Wiek	18-24 lata	13%	43%	29%	8%	8%	140
	25-34 lata	20%	41%	29%	7%	4%	223
	35-44 lata	18%	37%	33%	6%	6%	262
	45-54 lata	24%	41%	24%	6%	4%	193
	55 i więcej lat	26%	41%	26%	3%	5%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	22%	42%	25%	6%	5%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	20%	37%	33%	6%	5%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	22%	42%	27%	4%	5%	325
Wysztalcenie:	Niższe	11%	29%	41%	8%	10%	115
	Średnie	23%	40%	26%	5%	5%	744
	Wyższe	22%	44%	26%	5%	3%	353

Tabela A4.1. P17A. Gdzie umieścić(a)by Pan(i) swoje poglądy?

		Gdzie umieścić(a)by Pan(i) swoje poglądy?							
		1) Kościół powinien być od państwa całkowicie oddzielony i nie powinien zajmować się polityką	2	3	4	5	6	7) Kościół powinien mieć znaczny wpływ na sprawy państwa i jego politykę	Liczebność nieważona
Razem		66%	7%	4%	12%	7%	3%	2%	1212
Płeć	kobieta	67%	7%	4%	11%	6%	3%	2%	613
	mężczyzna	64%	7%	4%	13%	7%	3%	2%	599
Wiek	18-24 lata	64%	8%	5%	13%	7%	2%	1%	140
	25-34 lata	63%	9%	6%	13%	6%	3%	1%	223
	35-44 lata	64%	6%	3%	14%	7%	3%	4%	262
	45-54 lata	69%	5%	5%	8%	8%	3%	2%	193
	55 i więcej lat	67%	7%	3%	12%	5%	3%	2%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	61%	8%	6%	11%	8%	5%	2%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	67%	6%	3%	13%	6%	2%	3%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	70%	7%	2%	12%	6%	2%	1%	325
Wykształcenie:	Niższe	52%	6%	2%	21%	12%	6%	1%	115
	Średnie	68%	7%	4%	10%	6%	2%	3%	744
	Wyższe	67%	8%	5%	12%	5%	3%	1%	353

Tabela A42. P17B. Gdzie umieścić(a)by Pan(i) swoje poglądy?

		Gdzie umieścić(a)by Pan(i) swoje poglądy?							
		1) Nasza polityka zagraniczna powinna polegać na jak najściślejszej współpracy z Unią Europejską i podporządkowan	2	3	4	5	6	7) Nasza polityka zagraniczna powinna przede wszystkim bronić naszej politycznej i gospodarczej niezależności, nawet	Liczebność nieważona
Razem		23%	11%	13%	20%	8%	5%	19%	1212
Płeć	kobieta	20%	10%	14%	23%	9%	6%	18%	613
	mężczyzna	26%	12%	12%	17%	8%	5%	21%	599
Wiek	18-24 lata	29%	10%	15%	19%	8%	5%	14%	140
	25-34 lata	15%	5%	18%	25%	14%	7%	17%	223
	35-44 lata	16%	11%	19%	20%	8%	5%	22%	262
	45-54 lata	22%	11%	12%	19%	3%	6%	28%	193
	55 i więcej lat	32%	15%	6%	18%	8%	4%	17%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	20%	11%	13%	21%	9%	7%	19%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	24%	10%	10%	20%	9%	4%	22%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	27%	12%	16%	18%	7%	4%	16%	325
Wykształcenie:	Niższe	26%	9%	10%	27%	9%	4%	14%	115
	Średnie	25%	10%	10%	20%	8%	5%	22%	744
	Wyższe	18%	13%	20%	17%	10%	7%	16%	353

Tabela A43. P17C. Gdzie umieścić(a)by Pan(i) swoje poglądy?

		Gdzie umieścić(a)by Pan(i) swoje poglądy?							
		1) Pary dwóch osób tej samej płci powinny mieć to samo prawo do publicznego pokazywania swojego sposobu życia, jak	2	3	4	5	6	7) Pary dwóch osób tej samej płci wcale nie powinny mieć prawa do publicznego pokazywania swojego sposobu życia.	Liczebność nieważona
Razem		34%	8%	11%	20%	8%	4%	13%	1212
Płeć	kobieta	38%	8%	11%	20%	9%	4%	10%	613
	mężczyzna	30%	9%	12%	21%	7%	5%	16%	599
Wiek	18-24 lata	50%	6%	13%	13%	5%	3%	11%	140
	25-34 lata	32%	6%	16%	17%	11%	6%	11%	223
	35-44 lata	29%	8%	12%	22%	10%	4%	14%	262
	45-54 lata	36%	9%	9%	20%	8%	3%	15%	193
	55 i więcej lat	32%	10%	9%	24%	6%	5%	14%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	33%	7%	11%	20%	9%	5%	14%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	30%	9%	11%	23%	8%	4%	15%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	39%	10%	12%	18%	7%	3%	10%	325
Wykształcenie:	Niższe	37%	5%	12%	28%	6%	2%	11%	115
	Średnie	32%	10%	9%	20%	8%	6%	16%	744
	Wyższe	38%	7%	16%	18%	10%	3%	8%	353

Tabela A44. P17D. Gdzie umieścić(a)by Pan(i) swoje poglądy?

		Gdzie umieścić(a)by Pan(i) swoje poglądy?							
		1) Państwo powinno zapewniać obywatelom możliwie pełny zakres świadczeń społecznych (ochrona zdrowia, pomoc społ	2	3	4	5	6	7) Obywatele sami powinni dbać o zapewnienie sobie ochrony zdrowia, samopomoc, kształcenie dzieci, itp.	Liczebność nieważona
Razem		54%	12%	8%	13%	6%	3%	4%	1212
Płeć	kobieta	61%	9%	7%	12%	5%	3%	3%	613
	mężczyzna	47%	15%	9%	14%	6%	4%	5%	599
Wiek	18-24 lata	52%	17%	7%	8%	6%	3%	6%	140
	25-34 lata	45%	9%	10%	17%	9%	4%	6%	223
	35-44 lata	51%	12%	9%	17%	4%	4%	3%	262
	45-54 lata	60%	11%	8%	9%	6%	2%	4%	193
	55 i więcej lat	61%	12%	6%	12%	5%	3%	1%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	53%	13%	7%	13%	7%	3%	3%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	53%	9%	8%	15%	6%	4%	6%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	59%	13%	9%	11%	4%	3%	2%	325
Wykształcenie:	Niższe	59%	8%	6%	11%	9%	1%	5%	115
	Średnie	58%	13%	6%	12%	4%	4%	3%	744
	Wyższe	46%	10%	13%	17%	8%	3%	3%	353

Tabela A45. P17E. Gdzie umieścić(a)by Pan(i) swoje poglądy?

		Gdzie umieścić(a)by Pan(i) swoje poglądy?							
		1) Zmiany klimatyczne i zanieczyszczenie środowiska są najbardziej palącym problemem współczesnej						7) Zmiany klimatyczne i zanieczyszczenie środowiska nie są ważnym problem, są inne o wiele ważniejsze	Liczebność nieważona
		Polski	2	3	4	5	6		
Razem		23%	16%	17%	19%	9%	6%	10%	1212
Płeć	kobieta	25%	18%	17%	18%	9%	5%	7%	613
	mężczyzna	21%	14%	18%	20%	9%	7%	13%	599
Wiek	18-24 lata	27%	12%	22%	20%	10%	3%	6%	140
	25-34 lata	16%	17%	17%	19%	12%	6%	13%	223
	35-44 lata	20%	15%	19%	23%	8%	6%	9%	262
	45-54 lata	20%	14%	18%	20%	9%	5%	15%	193
	55 i więcej lat	30%	18%	15%	16%	8%	6%	7%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	23%	16%	17%	18%	9%	7%	10%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	21%	15%	18%	23%	9%	5%	10%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	26%	17%	18%	16%	9%	5%	9%	325
Wykształcenie:	Niższe	22%	14%	17%	24%	9%	6%	8%	115
	Średnie	26%	15%	16%	19%	9%	6%	10%	744
	Wyższe	19%	19%	21%	16%	9%	6%	10%	353

Tabela A46. P17F. Gdzie umieścić(a)by Pan(i) swoje poglądy?

		Gdzie umieścić(a)by Pan(i) swoje poglądy?							
		1) Szczepienia ochronne przeciwko najgroźniejszym chorobom zakaźnym powinny być obowiązkowe, a rodzice mogą decydow	2	3	4	5	6	7) Żadne szczepienia ochronne nie powinny być obowiązkowe, a o zaszczepieniu bądź nieszczepieniu dziecka powinni de	Liczebność nieważona
Razem		31%	10%	11%	16%	8%	4%	19%	1212
Płeć	kobieta	31%	11%	11%	15%	9%	5%	19%	613
	mężczyzna	31%	10%	11%	18%	8%	4%	19%	599
Wiek	18-24 lata	20%	7%	16%	20%	8%	7%	22%	140
	25-34 lata	21%	9%	20%	17%	12%	3%	17%	223
	35-44 lata	25%	10%	9%	20%	10%	4%	22%	262
	45-54 lata	34%	13%	11%	13%	5%	5%	20%	193
	55 i więcej lat	44%	11%	6%	14%	7%	3%	15%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	30%	7%	13%	20%	9%	5%	17%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	31%	13%	9%	15%	9%	4%	19%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	34%	12%	12%	12%	7%	4%	20%	325
Wykształcenie:	Niższe	23%	9%	8%	19%	14%	3%	24%	115
	Średnie	34%	9%	9%	16%	7%	5%	20%	744
	Wyższe	29%	13%	16%	15%	9%	4%	15%	353

Tabela A47. P17G. Gdzie umieścić(a)by Pan(i) swoje poglądy?

		Gdzie umieścić(a)by Pan(i) swoje poglądy?							
		1) Z przestępczością należy walczyć "twardo", nawet jeśli miałyby to ograniczać prawa i swobody zwykłych obywat	2	3	4	5	6	7) Z przestępczością należy walczyć, ale tak by nie ograniczać praw i swobód zwykłych obywateli	Liczebność nieważona
Razem		15%	10%	13%	18%	9%	8%	26%	1212
Płeć	kobieta	15%	10%	13%	17%	10%	7%	28%	613
	mężczyzna	16%	10%	13%	20%	9%	8%	25%	599
Wiek	18-24 lata	11%	4%	15%	27%	16%	6%	20%	140
	25-34 lata	13%	8%	12%	24%	13%	8%	22%	223
	35-44 lata	13%	11%	15%	24%	7%	8%	22%	262
	45-54 lata	18%	11%	14%	10%	6%	10%	31%	193
	55 i więcej lat	18%	12%	11%	13%	8%	7%	31%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	18%	8%	11%	20%	9%	8%	26%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	14%	10%	16%	20%	8%	7%	25%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	12%	13%	13%	15%	11%	8%	27%	325
Wykształcenie:	Niższe	15%	2%	11%	23%	18%	5%	27%	115
	Średnie	17%	11%	12%	16%	8%	7%	29%	744
	Wyższe	12%	11%	17%	21%	9%	10%	21%	353

Tabela A48. P17H. Gdzie umieścić(a)by Pan(i) swoje poglądy?

		Gdzie umieścić(a)by Pan(i) swoje poglądy?							
		1) Zwalczenie bezrobocia powinno być najważniejszym zadaniem rządu, nawet jeśli miałoby to doprowadzić do wzrostu	2	3	4	5	6	7) Jest wiele innych ważniejszych niż bezrobocie kwestii gospodarczych, takich jak: stabilny pieniądz czy niska infl	Liczebność nieważona
Razem		17%	11%	19%	25%	11%	6%	11%	1212
Płeć	kobieta	18%	11%	21%	27%	10%	4%	8%	613
	mężczyzna	16%	10%	16%	24%	12%	8%	14%	599
Wiek	18-24 lata	10%	4%	24%	25%	12%	8%	16%	140
	25-34 lata	17%	8%	16%	30%	14%	7%	9%	223
	35-44 lata	15%	10%	21%	28%	11%	7%	7%	262
	45-54 lata	17%	14%	22%	22%	8%	6%	11%	193
	55 i więcej lat	22%	13%	14%	23%	12%	5%	12%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	17%	10%	20%	27%	11%	6%	10%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	20%	9%	16%	24%	12%	7%	11%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	15%	13%	20%	23%	11%	5%	12%	325
Wykształcenie:	Niższe	21%	5%	17%	21%	14%	7%	16%	115
	Średnie	20%	13%	18%	24%	10%	5%	11%	744
	Wyższe	10%	8%	21%	30%	13%	8%	9%	353

Tabela A49. RM_Acn1. Które z poniższych stwierdzeń jest bliższe Pana(i) opinii:

		Które z poniższych stwierdzeń jest bliższe Pana(i) opinii:					
		1. W obecnej sytuacji ochrona środowiska, zapobieganie zmianom klimatycznym oraz ratowanie planety i ginących gatunkó	2	3	4	5. W obecnej sytuacji zapewnienia wzrostu gospodarczego kraju i zamożności obywateli jest ważniejsze niż ochrona śr	Liczebność nieważona
Razem		15%	16%	37%	17%	16%	1212
Płeć	kobieta	17%	14%	36%	19%	15%	613
	mężczyzna	13%	17%	37%	15%	18%	599
Wiek	18-24 lata	19%	16%	35%	14%	16%	140
	25-34 lata	13%	11%	42%	17%	17%	223
	35-44 lata	16%	12%	39%	19%	14%	262
	45-54 lata	8%	14%	32%	23%	23%	193
	55 i więcej lat	17%	21%	34%	14%	13%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	14%	14%	38%	16%	17%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	14%	16%	35%	19%	16%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	17%	17%	36%	17%	14%	325
Wykształcenie:	Niższe	25%	16%	25%	16%	19%	115
	Średnie	14%	16%	36%	16%	17%	744
	Wyższe	12%	14%	41%	19%	14%	353

Tabela A5o. Q8o. Jakie jest Pana(i) zdanie w kwestii zjednoczenia Europy?

		Jakie jest Pana(i) zdanie w kwestii zjednoczenia Europy?														
		o zjednoczenie Europy już zaszło za daleko	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Europa powinna zjednoczyć się jeszcze bardziej	odmowa odpowiedzi	nie wiem, trudno powiedzieć	brak danych	Liczebność nieważona
Razem		9%	2%	3%	7%	7%	14%	8%	9%	8%	3%	21%	0%	8%	1%	1212
Płeć	kobieta	7%	1%	2%	7%	8%	15%	10%	9%	7%	3%	18%	0%	11%	1%	613
	mężczyzna	11%	3%	4%	6%	6%	14%	7%	9%	9%	4%	23%	0%	4%	1%	599
Wiek	18-24 lata	6%	3%	3%	9%	4%	9%	9%	14%	9%	2%	18%	1%	13%	1%	140
	25-34 lata	8%	3%	2%	7%	10%	15%	9%	11%	8%	2%	14%	0%	9%	1%	223
	35-44 lata	10%	0%	3%	9%	7%	14%	13%	8%	6%	4%	17%	1%	7%	1%	262
	45-54 lata	14%	1%	3%	3%	8%	18%	4%	9%	9%	2%	22%		5%	1%	193
	55 i więcej lat	8%	2%	4%	5%	6%	13%	7%	6%	8%	5%	27%		7%		394
Wielkość miejscowości	Wieś	9%	2%	2%	7%	6%	15%	10%	9%	6%	4%	20%	0%	9%	0%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	9%	2%	3%	7%	7%	13%	6%	7%	10%	3%	22%	0%	9%	1%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	9%	1%	5%	5%	8%	14%	9%	11%	8%	3%	21%	0%	4%	1%	325
Wykształcenie:	Niższe	7%	2%	2%	9%	7%	14%	8%	9%	8%	5%	15%	1%	12%	1%	115
	Średnie	10%	2%	4%	5%	7%	14%	7%	8%	7%	4%	23%	0%	8%	1%	744
	Wyższe	8%	3%	2%	8%	6%	14%	11%	11%	10%	3%	17%		6%	1%	353

Tabela A51. BS1_f6. W jakim stopniu zgadza się Pan(i) z poniższym stwierdzeniem: - Lepiej aby eksperci, a nie politycy podejmowali decyzje, które rozwiązania są najlepsze dla kraju.

		W jakim stopniu zgadza się Pan(i) z poniższym stwierdzeniem: - Lepiej aby eksperci, a nie politycy podejmowali decyzje, które rozwiązania są najlepsze dla kraju.							Liczebność nieważona
		1 Zdecydowanie się zgadzam	2	3	4	5	6	7 Zdecydowanie się nie zgadzam	
Razem		33%	15%	14%	22%	7%	3%	5%	1212
Płeć	kobieta	32%	15%	16%	25%	6%	4%	3%	613
	mężczyzna	33%	16%	13%	20%	8%	3%	6%	599
Wiek	18-24 lata	35%	18%	13%	17%	8%	3%	6%	140
	25-34 lata	28%	12%	18%	24%	10%	3%	6%	223
	35-44 lata	29%	15%	17%	24%	8%	3%	4%	262
	45-54 lata	33%	17%	12%	25%	7%	2%	4%	193
	55 i więcej lat	37%	16%	13%	20%	5%	5%	5%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	29%	13%	18%	23%	9%	4%	4%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	34%	16%	12%	23%	7%	2%	5%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	36%	19%	12%	21%	4%	3%	5%	325
Wykształcenie:	Niższe	24%	13%	22%	21%	8%	8%	5%	115
	Średnie	34%	15%	13%	23%	6%	4%	6%	744
	Wyższe	33%	18%	14%	22%	8%	2%	3%	353

Tabela A52. Q21. Mówiąc ogólnie, czy z funkcjonowania demokracji w Polsce jest Pan(i):

		Mówiąc ogólnie, czy z funkcjonowania demokracji w Polsce jest Pan(i):							Liczebność nieważona
		zdecydowanie zadowolony	raczej zadowolony	raczej niezadowolony	zdecydowanie niezadowolony	odmowa odpowiedzi	nie wiem, trudno powiedzieć	brak danych	
Razem		6%	25%	33%	27%	1%	7%	1%	1212
Płeć	kobieta	5%	24%	34%	25%	1%	11%	1%	613
	mężczyzna	8%	26%	31%	30%	1%	4%	1%	599
Wiek	18-24 lata	3%	20%	38%	29%	2%	7%		140
	25-34 lata	5%	25%	34%	24%	1%	8%	1%	223
	35-44 lata	6%	24%	37%	24%	1%	8%	0%	262
	45-54 lata	8%	25%	29%	30%	0%	6%	1%	193
	55 i więcej lat	8%	26%	29%	29%	0%	6%	1%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	6%	26%	32%	26%	1%	8%	1%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	8%	24%	31%	25%	2%	9%	1%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	5%	24%	35%	31%	0%	4%	1%	325
Wykształcenie:	Niższe	3%	26%	34%	23%	2%	11%	0%	115
	Średnie	7%	26%	32%	26%	1%	7%	1%	744
	Wyższe	5%	21%	34%	32%	1%	7%	0%	353

Tabela A53. Q23. Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem: W demokracji są problemy, ale jest to lepszy system rządzenia niż każdy inny

		Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem: W demokracji są problemy, ale jest to lepszy system rządzenia niż każdy inny							
		Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Raczej nie zgadzam się	Zdecydowanie nie zgadzam się	odmowa odpowiedzi	nie wiem, trudno powiedzieć	brak danych	Liczebność nieważona
Razem		23%	46%	14%	5%	1%	9%	1%	1212
Płeć	kobieta	20%	46%	13%	4%	2%	14%	0%	613
	mężczyzna	25%	46%	16%	7%	1%	5%	1%	599
Wiek	18-24 lata	16%	39%	21%	9%	3%	11%	1%	140
	25-34 lata	15%	50%	17%	7%	2%	8%	1%	223
	35-44 lata	18%	47%	14%	7%	1%	11%	1%	262
	45-54 lata	17%	51%	18%	4%	1%	7%	2%	193
	55 i więcej lat	35%	43%	9%	2%	1%	10%		394
Wielkość miejscowości	Wieś	20%	45%	14%	7%	1%	11%	1%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	24%	42%	15%	6%	2%	9%	1%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	24%	51%	14%	3%	1%	8%	0%	325
Wykształcenie:	Niższe	14%	33%	24%	9%	3%	15%	3%	115
	Średnie	23%	45%	15%	5%	1%	10%	0%	744
	Wyższe	25%	53%	10%	4%	1%	5%	1%	353

Tabela A54. WYB21_prtc. A gdyby wybory parlamentarne miały się odbyć w przyszłą niedzielę, czy wzięłby P. w nich udział?

		A gdyby wybory parlamentarne miały się odbyć w przyszłą niedzielę, czy wzięłby P. w nich udział?			
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczebność nieważona
Razem		75%	11%	14%	1212
Płeć	kobieta	73%	10%	17%	613
	mężczyzna	78%	11%	11%	599
Wiek	18-24 lata	72%	13%	14%	140
	25-34 lata	72%	14%	14%	223
	35-44 lata	74%	13%	14%	262
	45-54 lata	78%	7%	15%	193
	55 i więcej lat	78%	8%	14%	394
Wielkość miejscowości	Wieś	77%	10%	13%	490
	Miasto do 100 000 mieszkańców	70%	14%	16%	397
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	79%	7%	14%	325
Wykształcenie:	Niższe	61%	17%	22%	115
	Średnie	74%	11%	15%	744
	Wyższe	84%	7%	9%	353

Tabela A55. WYB21_vote. Na jakie ugrupowanie oddały Pan(i) swój głos?

		Na jakie ugrupowanie oddały Pan(i) swój głos?								Liczebność nieważona
		PiS - Zjednoczona Prawica	Koalicja Obywatelska (PO, .Nowoczesna, Zieloni)	PSL – Koalicja Polska	Lewica (SLD, Wiosna, Razem)	Konfederacja	Polska 2050 Szymona Hołowni	Kukiz'15	Inna	
Razem		25%	19%	2%	9%	10%	24%	2%	9%	901
Płeć	kobieta	24%	19%	3%	12%	7%	22%	2%	11%	447
	mężczyzna	26%	20%	2%	5%	13%	25%	2%	7%	454
Wiek	18-24 lata	9%	17%	3%	23%	15%	24%		10%	104
	25-34 lata	15%	11%	5%	13%	18%	22%	5%	12%	151
	35-44 lata	27%	18%	3%	6%	11%	22%	2%	10%	186
	45-54 lata	30%	23%	2%	4%	10%	23%		8%	145
	55 i więcej lat	32%	23%	1%	6%	3%	26%	1%	7%	315
Wielkość miejscowości	Wieś	27%	13%	4%	9%	11%	23%	3%	9%	371
	Miasto do 100 000 mieszkańców	27%	22%	0%	7%	10%	23%	2%	10%	276
	Miasto powyżej 100 000 mieszkańców	19%	26%	2%	9%	8%	26%	0%	10%	254
Wykształcenie:	Niższe	31%	5%	2%	14%	11%	25%		13%	63
	Średnie	29%	21%	2%	7%	9%	24%	1%	7%	542
	Wyższe	16%	21%	5%	10%	11%	23%	3%	12%	296